

«НАЙДАЛАЙМНАЙ НАРАН ГАРАХАЛ БАЙХА...»

17 н.

РИМБҮҮШЭ БАГШЫН БУЯН

13 н.

1921 оной
декабриин
21-нээ гарана

Буряад ҮНЭН

Эхэ нютагаа эб хамта мандуулая!

Бүгэдэ арадай сонин

2013 оной
августын 22
Четверг

№ 33 (21932)
(847)

Гарагай 5
www.
burunen.ru

Буряад
Үнэн

ИСПАНИ, ФРАНЦИ, ИТАЛИ, МОНАКААР АЙЛШАЛЖА, ИРАГУУ ҺАЙХАН ДУУ, ЁОХОРТОЁО ТАНИЛСУУЛАА

“ЖИЗНЬ ГОРОДОВ” гэнэн уласхоорондын программа бэелүүлэгшэдэй, “Испания – Россия” гэнэн хани барисаанай эблэлэй хүтэлбэрилэгшэдэй үүсхэлээр аяар холын Испаниин аяншалагшадай тон дуратайгаар ошоодог Коста Браво гэнэн газар дээрэ оршодог үзэсхэлэн гоё Ллорет де Мар гэнэн далайн эрьедэхи хотодо эмхидхэгдэнэн “FESTIVAL DE MUZIKA Y DANZA” гэнэн уласхоорондын фестиваль-конкурсдо Буряад ороноо түлөөлхэн – Бутид Долгоровогай хүтэлбэрилдэг “Тоонто” гэнэн фольклорно арадай ансамбль (Улаан-Үдэ хотын захиргаанай соёлой комитет), РБ-гэй соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ Николай Тарбаевай ударидадаг “Закамна” гэнэн дуу, хатарай арадай ансамбль (Закаменск хото), “Забайкальский” гэнэн соёлой байшангай дуушан, балетмейстер Юлия Петрова, Улаан-Үдын 49-дэхи нургуулиин нургаша, эдир хүгжэмшэн, хатаршан Дари Батунова, мэдээжэ уран зурааша – гобелен бүтээгшэ, “Алтарганын” алтан медальда хүртэнэн лауреат Баярма Дамбиева гэгшэд тон ехэ амжалта-тай хабаадажа, үндэр шангуудта, дипломуудта хүртэжэ бусаһан байна. Хамта дээрээ 41 хүнһөө бүридэнэн бэлиг талаантай энэ коллективые анхан “Тоонтые” эхинһээн байгуулан, ехэ хайн саашань хүтэлхэн, мүнөө үедэ урлай, оёдоллой ИП нээһэн уран гартай, бэрхэ мастер, РБ-гэй соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ Цыпилма Цыдендоржиевна (Цыденовна) Батунова шадамар бэрхээр хүтэлбэрилэн эмхидхэн байна.

Үргэлжэлэлын

12 н.

Уважаемые читатели!
Продолжается подписка на наши
издания на II полугодие 2013 г.

Наименование издания	Периодичность	Условия	Подписная цена
Газета «Бурятия» Индекс – 50908 с приложением. «Бурятия-7»	вт., ср., чт., пт	а) Через почту б) с получением в редакции в) с доставкой в организацию (по городу)	824,64 руб. 400 руб. 450 руб.
Газета «Буряад үнэн» Индекс - 50901	четверг	а) Через почту б) с получением в редакции в) с доставкой в организацию (по городу)	386,22 руб. 265 руб. 275 руб.
Газета «Спорт - Тамир» Индекс – 31113	среда	а) Через почту б) с получением в редакции в) с доставкой в организацию (по городу)	226,50 руб. 220 руб. 250 руб.
Журнал для детей «Одон» Индекс – 73879	ежемесячно	а) Через почту б) с получением в редакции в) с доставкой в организацию (по городу)	271,92 руб. 270 руб. 270 руб.
Журнал «Байкал» Индекс - 78408	1 раз в 2 месяца	а) Через почту б) с получением в редакции в) с доставкой в организацию (по городу)	503,61 руб. 420 руб. 420 руб.
Журнал «Байгал» Индекс - 78407	1 раз в 2 месяца	а) Через почту б) с получением в редакции в) с доставкой в организацию (по городу)	503,61 руб. 420 руб. 420 руб.

Августын 22 – Россиин Федерациин Гүрэнэй тугай үдэр

АМАРШАЛГА

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН ХҮНДЭТЭ АЖАҢУУГШАД!

Та бүгэдэниие Россиин Федерациин Гүрэнэй тугай үдэрээр үнэн зүрхэнһөө амаршалнабди! Гүрэндэ шухала нэгэшье үйлэ хэрэг гүрэнэй хүлдэ тэмдэггүйгөөр бүтэдэггүй. Гүрэнэингөө туг, герб болон гимные ёһолон хүндэлхэдөө, бидэ Эхэ ороноо, өөһэдэггөө хүндэлнэ гэшэбди.

Россиин туг ородой түрүүшын сэрэгэй ко-рабльнуудтай адли мүнхэдөөд, XIX зуун жэл болотор үһан сэрэгэй флоттол хабаатай байгаа юм. Нэгэдүгээр Петр хаанай ботигой ханануудын сагаан, хүхэ болон улаан үнгэтэй зурууд худалнуудаар шэрдэгдэнхэй нэн. Харин 1693 ондо Петр хаанай бага судануудай отряд Соловецкэ олтирогууд руу зориходоо, сагаан, хүхэ болон улаан зурууд худалнуудтай туг намилзуулан ошоо юм. Газар дээрэ энэ туг хэрэглэжэ эхилһэн түүхэ хадаа гүрэнэймнай далайн аяншалагшадай шэнэ газарнуудые нээлгэтэй холбоотой.

Тиин 2000 оной декабриин 25-да, шэнэ зуун жэлэй болон шэнэ галабай эхилхын урда, "Россиин Федерациин Гүрэнэй туг тухай" Үндэһэн хуулида түшгэлһэн федеральна хуули абтажа, гүрэнэймнай тугай хуулига эрхэ байдал болон хэрэглэлгын дүрим тогтоогдоо. Далайн, газарай болон тэнгэрийн нэгэдэнги холбоо, мүн тийхэдэ этигэл болон арюун сэбэрые, үнэн сэхэ зан болон баатаршалга, шэн зориг болон һайн һайхание тэмдэглһэн манай туг Россиин олон тоото яһатануудые нэгэдүүлнэ. Эрхэ сүлөөгэй болон бээ даанги байдалай һүр тэмдэг үбгэ эсэгэнэрэймнай агууехэ хэрэгүүдые, Эсэгэ ороймнай баатарлиг түүхые ерээдүйтэй холбоно.

Манай газар үһан дээрэ Гүрэнэймнай туг доро хододоо амгалан болон эбтэй эетэй байдал мандахань болтогой! Та бүгэдэндэ жаргал, бүхы һайн һайхание үнэн зүрхэнһөө хүсэнэбди!

Буряад Республикын Правительство.

ГҮРЭНЭЙ ТУГ - НАНГИН

Августын 22-то Россиин Гүрэнэй тугай үдэр тэмдэглэгдээ. Ямар үдхатайб гэжэ манай гүрэнэй туг тухай һанамжануудаараа хубаалдахыень ондо ондоо һаһатай, элдэб яһатанай түлөөлэгшэдые гүйһан байнабди. Хэды зон бэ, тэды һанаан гэдэгээр, гүрэнэй туг тухай хүнүүд элдэб олон һанамжа хэлээ. Тэдэнэй һанамжануудтай та бүгэдэ уншагшадаа танилсуулхамнай.

Түрүүшын уулзаһан һаһатай эрэ хүн манай асуудалһаа залхуржа: "Намда туг ямаршье удха шанаргүй", - гэжэ хэлэбэ.

Ленинэй нэрэмжэтэ гудамжаар алхалжа ябаһан хэдэн үхибүүд Дээдэ-Ивалгын һурагшадбди гэжэ хэлэбэ. "Туг – манай гүрэнэй үндэр хүлдэ", - гэжэ Содном Шойдонов нэгэшье маргангүй хэлэбэ. Хажуудахи нүхэдын баһал тийгэжэ харюусаа. Үхибүүдэй иимэ һанамжа Тыва оронһоо ерэнэн оюутад дэмжээ. Россиин гүрэнэй тугай үнгэнүүд ямар үдхатайб гэжэ тэдэнэр хэлэбэ. Улаан үнгэнэ - шуһанай үнгэ, гүрэнэй түүхэ мартахагүйе гэршэлнэ, хүхэ үнгэ - сэлмэг номин тэнгэрийн үнгэ, сагаан үнгэ - сагаан һанаан, сэбэр байдал гэршэлнэ ха гэжэ тэдэн хэлсэбэ.

Раиса Павловна Чистякова: "Туг гээшэ манай гүрэнэй эгээн гүнзгэ үдхатай юмэн, гүрэнэй олон арадууд эбтэй эетэй ажаһууа ёһотой..."

Халамгайтай залуу хүбүүн: "Би сэрэгшэб. Энэ тугта тангаригаа үгөө нэм, туг аршалхадаа, гүрэнөө аршалһантай адли".

АВТОРАЙ ФОТО

Эдуард Дансаранович Будаев, Яруунын аймагай мэдээсэлэй ахалагша редактораар удаан саг соо хүдэлһэн, уран бэшээшэн: "Туг - манай гүрэнэй үндэр хүлдэ. Туг хүндэлхэдөө, Эхэ ороноо хүндэлһэнтэй адли гээд хэлэхээр. Бүхы юмэн холбоотой ха юм даа. Мүнөө сагта гүрэнэингөө туг хаа-хаанагүй хэрэглэдэг болошонхой. Элдэб янзын хэмжээ ябуулгануудаар, шоу-наадан, һайндэрнүүд дээгүүр залуушуул тугаа бээдээ хэдэрээд гүйлдэнэ. Мини һанамжаар, тэрэ ехэ буруу юмэн. Гүрэнэй туг - нангин. Бурхан шэнги нангин. Хододоо дээрэ, хүндэтэй үндэртэ гаргагдаад байха ёһотой. Гүрэнэй эгээн шухала хэрэг хэмжээнүүдтэ туг хэрэглэдэх ёһотой.

Сергей Иванов: «Туг - манай гүрэнэй хүлдэ гэжэ мэдээ юм ааб-

заб даа. Гэбэшье би "угаараа" Советскэ Союзһааб. Намда улаан тугнай ехэл нангин удхатай байгаа".

Бэлигма Доржиевна Орбодова: "Тоонто" гэжэ фольклорно бүлгэмтэй би олохон гүрэнүүдээр аяншалһан байнаб. Бидэ хододоо Россиин гүрэнэй туг урдаа баряад, һүүлээрнь Буряад оройнгоо туг баряад ябадаг байгаабди. Фестивальда бүхы дэлхэйн арад хабаадаг юм. Тэрэ олон арадууд өөһэдынгөө гүрэнэй тугуудые бултадаа дээшэн үргэжэ, ехэ хүндэтэйгөөр хандадаг. Америкэдэ ябахадан, сонхо бүхэнһөө гүрэнэй туг намилзажа байдаг нэн. Би тэрэндэ ехэ гайхаа бэлэйб. Америкын хүнүүд гүрэнөөрөө ехэ омогорхдог. Би баһал өөрынгөө гүрэнөөр омогорхожо ябахаяа һананаб.

Баира БАЛЬБУРОВА.

Улаан-Үдын захиргаанда

ХҮҮГЭДЭЙ 193 ТАЛМАЙ ТҮХЕЭРЭГДЭЭ

Улаан-Үдын мэр Александр Голков хотын зүблэлэй депутадуудта һунгагшадһаа ороһон захяануудаар бүтээгдэн хүүгэдэй гурбан талмай шалгаа. Хүүгэдэй талмайнуудта зорюулагдаһан муниципальна программа хоёрдохой жэлэ бэелүүлэгдэжэ, энэ хугасаа соо ниислэл хотодомнай шанар һайтай, мүн гоё һайхан 193 талмай баригдаа гэжэ һануулая.

Борсоевой гудамжын 19-дэхи гэрэй газаахи талмай июль соо түхээрэгдээ юм. Хотын бюджетдһээ 500 мянган түхэриг һомологдоо, харин "РОС" гэнэн хүтэлэгшэ компани 180 мянган түхэриг гаргашалаа. Даб дээрэ эндэ багашуулай наадаха түхээрэлгэнүүд тодхогдонхой. Зүгөөр ерэхэ хабар 12-һоо дээшэ һаһатай хүүгэдэй болон ехэшүүлэй бээ һорихо эбдэсгүй түмэр тренажернууд табигдахаар хараалагдана. Гадна бэын гэмэлтэлгэнэ хамгаалдаг болон шууаа шэнгээдэг хушалта дэбдихэ, тийхэдэ зайн гал багаар эдидэг гэрэл тодхохо түсэб бии.

Бидэ тойрогойнгоо депутат Михаил Степановта захил хэжэ, хүүгэдэингээ

наадаха иимэ гоё талмайтай болообди, - гэжэ 19-дэхи гэрэй ажаһуугша Валентина Ринчинова хэлээ. - Би хоёр хүүгэдтэйб. Тэдэмни үдэр бүхэндэ газаагаа наададаг болонхой.

Хүүгэдэй талмайнууд ажаһуугшадай захилаар түхээрэгдэдэг юм гэжэ уншагшадтаа һануулая. Гуримын иимэрхүү: ажаһуугшадай дундаһаа үүсхэлшэдэй бүлэг сугларжа, һунгуулиингаа тойрогой хотын зүблэлэй депутадта бэшгэ бэшэхэ ёһотой; тийхэдэн депутат гүйлтиень хотын районой захиргаантай зүбшэжэ, элдэб янзын хорилто гү, али хизаарлалта, үгы һаань, бюджетнэ комиссиин шийдхэбэрээр хотын бюджеттэ хараалагдадаг. Захилнууд декабриин 10 болотор тушаагдаха ёһотой.

Удаадахи хүүгэдэй талмай Железнодорожно райондо Гагаринай гудамжын 77-дохи гэрэй газаа гурбан һарын саана баригдаа юм. Эндэ дүүжэн болон һэнжүүхэйһээ эхилээд, хүүгэдэй өөдөө абирха, һолжорхо элдэб янзын түхээрэлгэнүүд баһа тодхогдонхой. Мүн ажаһуугшадай, болон "Сервис" гэнэн хүтэлэгшэ компаниин хүдэлмэрилэгшэдэй хүсөөр сэсэгүүд таригдан-

хай, хажуудахи гаражуудай хананууд үнгэтэ зурагуудаар шэмэглэгдэнхэй. Үшөө тийхэдэ бүхы подъезднүүд забарилагдажа, зайн гал багаар эдидэг гэрэлнүүд тодхогдон байна. Тус талмайда хотын бюджетдһээ 450 мянган түхэриг гаргашалагдаа, хүтэлэгшэ компани 300 мянган түхэриг шэглүүлээ.

Манай хүүгэд ехэ бартайнууд. Гурбан һарын туршада нэгэшье юмэ эбдээгүй, жааханшье сараа гаргаагүй, - гэжэ гэрэй ажаһуугша хэлээ. - Үхибүүд гоё һайхание харахадаа, тэрэнэ гамнадаг байна. Манай депутадууд Вадим Бредний болон Сэсэг Шабаква хоёрто һайниие хүргэнэбди.

Октябрьска райондо Терешковагай гудамжын 23-дахи гэр шадархи талмай дээрэ багашуулайшье нааданай комплекснууд, ехэшүүлэйшье бээ һорихоор шууаагүй тренажернууд тодхогдонхой.

Мүнөө жэлдэ нёдондойнгоо алдуунуудые заһахаяа оролдообди: заал һаа шанар һайтай гэжэ гүрэнэй үнэмшэлгэтэй түхээрэлгэнүүд тодхогдоо, - гэжэ Улаан-Үдын мэр Александр Голков онсолон тэмдэглээд, нёдондо болоһон ушар һануулая. - "Гартаа

"Улаан-Үдэ хот" хотын Мэдээсэлгын политикын талаар управлениин фото-зураг.

дүйтэй" зон олон гүб даа. Тиин тэдэ конкурс шүүжэ, өөһэдөө тренажернуудые зохёон тодхоһон байгаа. Тэдэнэинь гаргадаг шууанһаа хашарһан ажаһуугшад нилээд гэмэрээ. Ядахадаа нэгэниинь түмэр гагнадаг хэрэгсэл абажа ерээд, шууяатай тренажернуудайн хүдэлхэгийн тула гагнажархёо.

талмайнуудта хабаатай программа бэелүүлгын дүнгүүдтэ һайн сэгнэлтэ үгөөшье һаа, сэсэгүүд, шэмэглэлгын ургамалнууд дуталдана гэжэ тэмдэглээ. Тиимэһээ ерэхэ жэлдэ хотын бюджеттэ гэрэй газаахи талмайнуудые сэсэг ногоогоор шэмэглэхэ хэрэгтэ нэмэлтэ мүнгэн зөөри хараалагдаха юм.

Дыжит МАРХАДАЕВА.

Буряад Республика: хүгжэлтын шэглэл

АХЫН АЙМАГ ХҮГЖЭЛТЫН ЗАМДА ГАРАНХАЙ

Буряад Республикын Толгойлогшо Вячеслав Наговицын албанай хэрэгээр Ахын аймаг ошоһон юм.

Орлиг хууринда уридшалан абтаһан шийдхэ-бэриин бээлүүлгэнүүдые шалгаба. Тодорхойлбол, самолёдоор ниидэхэ зам нээхэ тухай ажаһуугшадай һанамжа дүүргэгдээ, нобшой ноохой хаядаг полигон барилгада мүнгэн һомологдоо. Мүн харгынүүдые заһабарилха, малшадай буусануудта зайн гал оруулха, һайн шанартай интернет холбоо, сотово холбоо байгуулха болон ажаһуугшадые уһаар хангалга тухай асуудалнууд хэлсэгдээ.

Республикын Толгойлогшо, аймагай захиргаанай хүтэлбэрилэгшэ Б.Д.Балданов аймагай түб Орлиг хууриние үргэдхэхэ асуудал үзэбэ. хуурин тойроод байһан талмайда үмсын гэрнүүдые бариха тухай газар онсолоо. Баримталан бодожо үзэхэдэ, 100 гэрнүүд баригдаха аргатай. Энэ асуудалаар ахынхидта тухалха тухай Вячеслав Наговицын мэдүүлээ.

Ахын аймагта нэгэн доро

РБ-гай Правительствын хэблэлэй албанай фото

4 хүүргэ баригдажа байна, хүүгэдэй сээрлиг болон хургуулида нэмэлтэ байшан баригдажа байна.

Социальна удха шанартай эмхинүүдтэ уһанай сорго баригдаа, 5 хургуули, 3 ФАП заһабарилгадаа.

- Ахын аймагай арад зонтой уулзажа хөөрөлдөөб. Холо захада ажаһуудагыһаа, тэндэхи арад зон республика дотор хэгдэжэ байһан

ажал, ажаһуудалай хубилагдажа байһанда зүб сэгнэлтэ үгэхэ аргатай. Аймаг хүгжэхэ ехэ арга боломжтой. Алта ашагладаг Рифей гэхэн ажаны ошожо, ажаябуулгыень үзэбэди, - гэжэ Вячеслав Наговицын хөөрөбэ.

Энэ шэнэ би болон эмхидэ нэгэ миллиард тухай мүнгэн һомологдонхой. Мүнөө жэлһээ алтан малтагдажа эхилхэ түсэбтэй. Эмхидэ 350 хүн ажаллана. Мүн лэ Ахын аймаг дотор "Хужиринтерпрайз" гэхэн алта нөөсөлдэг эмхи ажалладаг, тэндэ 550 хүн хүдэлмэрилдэг.

- Эдэ эмхинүүдтэ ехэнхинь Ахын аймагай зон хүдэлдэг. Тэндэ ажалладаг зоной салин хүлһэн ехэ юм. Мүн саашаа хүгжэн дабшаха арга боломжо тэдэндэ олгуулагданхай. Ахын залуушуул хэн болохобиб, ажабайдалайнгаа ерээдүүдэ ямар харгы шэлэхэбиб гэжэ мэдэнги байна. Юуб гэхэдэ, Ахын аймагай социаль-экономическа байдал саашааа хүгжэхэнь дамжаггүй, - гэжэ Вячеслав Наговицын тэмдэглээ.

Цырегма САМПИЛОВА.

ГАЗАР БА ГЭРЭЙ МОДОН МИИНТЭЭР ҮГТЭНЭ

"О бесплатном предоставлении земельных участков, находящихся в государственной и муниципальной собственности" гэхэн Буряад Республикын хуулиин бээлүүлгэ тухай мэдээсэлэй түр Загарайн аймагта үнгэргэгдөө.

Газар ба гэрэй модо минтээр үгэхэ гүрэнэй программы гэр байрагүй айл бүлэнүүд ехэ дэмжэнэ. Теэд энэ хүнгэлэлтэнүүдые даб гээд абаха гээшэ бэлэн хэрэг бэшэ.

Буряад Республика дотор энэ хуулиин бээлүүлгэдэжэ эхилһээр, 2007 онһоо энэ жэл хүрэтэр Загарайн аймагта 379 газар үгтэһэн байна. Байгша оной нэгдэхэ кварталда 33 хүн түлбэригүй газартай болоһон байха юм. Түрүүшын хахад жэлэй туршада 45 хүн 300 кубометр модо абаха саарна абаһан байна.

Улаан-Үдэдэ ба хотодо дүтын хууринуудта миинтэ газарнуудые үгэхэ асуудал хүсэд шийдхэгдэнгүй. Харин Загарайн аймагта ямаршые ээлжээгүйгөөр миинтэ газарнууд үгтэнэ. Мүнөө 64 газар бэлдэгдэнхэй. Олон хүүгэдтэй бүлэдэ гурбанай нэгэ хубинь үгтэхэ юм.

- Газар хүнгэлэлтэтэйгөөр абаха эрхэтэй зон мэдүүлгэ бэшээд лэ, удаан хүлээнгүй, - гэжэ Загарайн аймагай захиргаанай эд бараанай ба газарай харилсаанай комитедэй мэргэжэлтэн Ирина Барлукова мэдээсэбэ.

МИИНТЭ ГЭРЭЙ МОДОН БЭЛЭЭР АБТАНАГҮЙ

300 кубометр модо түлбэригүйгөөр үгтэхэ асуудал ехэ бэрхшээлнүүдтэйгээр шийдхэгдэнэ. Ойн ажа-

хын республикын агентствэдэ энэ программа бээлүүлгэдэбшые, үгтэһэн газарын юрэ хүрэхөөр бэшэ, холо газарта үгтэнэ гэжэ мэдээсэнэ. Хүнгэлэлтэ абаһан зон өөһэдөө тэрэ газарһаань гэрэй модо гаргажа шаданагүй.

- 20 жэл хуушан хандарһан гэртэ байрлааб. Энэ газар абаад, гэр бариха гэхэдэмни, үгтэһэн ойһоо модо гаргахань ехэ бэрхшээлтэй байжа, модо бэлдэгшэд оройдоол энэ багахан гэр бариха модо асаржа үгөө. Гэрээ хүрээлхэшые модон үлөөгүй. Минии хүбүүн дайшалхы газарта алба хэһэн, хүнгэлэлтэтэйгөөр газар абаа, теэд үгтэһэн ой сооһоонь модо гаргажа болохогүй гэжэ модо бэлдэгшэд хэлээ, - гэжэ багша Людмила Цыденжапова мэдээсэбэ.

Модо бэлдэхэ ойн газар түлбэригүйгөөр абаһан зон өөһэдөө ойһоо модо гаргаха аргагүй хадаа, үмсын хэрэг эрхилэгшэдтэй хэлсээ баталжа, модонойнгоо ехэнхи хуби тэдэндэ үгэхэ баатай болон. Жэшэнь, Загарай нютагай олон хүүгэдтэй гэр бүлын эзэн Александр Савенков 300 кубометр модо абахынгаа орондо оройдоол 40 кубометр абаһан байна. Бэшэнь модо отологшодто үгтөө. Ойһоо гараһан модон оройдоол гэрэй торхо боложо үгөө. Бусад барилгын хэрэгсэлнүүдые өөрынгоо мүнгөөр худалдан абаа.

Эд зөөриин ба газарай харилсаанай министерствын мэргэжэлтэдэй мэдээсэхээр, 300 кубометр модон хадаа нэгэ гэр барихада ехэ, тиимэхэ үлэһэн ой модо бэлдэгшэдтэ түлбэри үгтэхын тула хараалагданхай.

МЭХЭШЭД УШАРЖА БОЛОН

Олон хүүгэдтэй бүлын эзэн Владимир Комиссаров минтэ газар абаад, ой модо отолхо газар удаан бэдэрээд олоходоо, тэндэһээ модо отолжо, бэлдэжэ үгэхэ зоние бэдэрһэн байна.

- Интернетээр нэгэ хүнтэй хэлсэб. Тэрэ газарһаамни намда хэрэгтэй модо гэртэмни буулгаха гэжэ хэлсэбшые, оройдоол 11 куб модо буулгаад, үгы болошоо, телефоноошые абахаа болёо. Тэрэ хүнтэй нотариусаар үнэмшлэгдэһэн хэлсээ баталһан байжа, сүүдтэ хандажа, тэрэ хүнһөө модоной түлөө мүнгэ абажа, энэ гэр барижа байнаб, - гэжэ тэрэ хөөрөбэ.

300 КУБОМЕТР ОЙ МОДОН ХЯМДААР ДАМ ХУДАЛДАГДАНА

Владимир Комиссаровай хэлэхээр, тэрэнэй талаан боложо, тэрэ хүн 100 гаран мянган түхэриг бусаагаа. Харин зариман ой модоо оройдоол 50-60 мянгаар худалдаха баатай болон.

- һайн лэ удхатай хуули баталагдаал даа, теэд олон хүүгэдтэй гэр бүлэ хадаа ехэ мүнгэ зөөригүй зон ха юм. Тэдэнэр өөһэдөө гэр бариха шадалгүй байхадаа, миинтэ газараа худалдана. Газар малтаад, ажаһуухагүй ха юм даа, - гэжэ Владимир Комиссаров хэлэнэ.

Мүн модо отолхо хүнгэлэлтэ абаһан зон баһа нэгэ бэрхшээлтэй ушарна. Юуб гэхэдэ, үгтэһэн ой модон ехэ холо, унаагүй зоний өөһэдөө отолжо гаргахаршые бэшэ, арай гэжэ хэлсэжэ, модо отолхдонь, тэрэнь үжэнхэй, үмхирһэн, досоогоо хүнды бо-

АВТОРАЙ фото-зурагууд

лошонхой байна. Ехэ бэрхшээлтэйгээр гаргаһан модо-ниинь түлээн болоод халана. Эд зөөриин ба газарай харилсаанай министерствын мэдээсэхээр, байгша оной июнь нара соо холын аймагуудта модо отологшодто гаргашалагдан мүнгэн зөөриин бусаалга түлэгдэхэ аргатай. Отологдоһон ой мо-

доной зай 160 киломерһээ дээшэ байха ёһотой. Мүн хүнгэлэлтэтэйгөөр абтагданан газараа хүн зоний дам худалдахагуйн тула газар абаад, заабол гэр баряад, һүүлдэнь худалдаха арга үгтэхэ. Энэ программа ашаглалгада бэлдэгдэжэ байна.

Цырегма САМПИЛОВА.

ТҮНХЭНЭЙ АЙМАГАЙ МҮНӨӨДЭРЭЙ АЖАҢУУДАЛ

Буряадай Правительство: хүгжэлтын шэглэл

Буряад Республикын Толгойлогшо Вячеслав Наговицын ажалтай хэрэгээр Түнхэнэй аймаг ошоходоо, социальна удха шанартай эмхинүүдэй ажаябуулга шалгаһан байна.

Нэн түрүүн "Жемчужина" гэхэн элүүржүүлгын эмхиин бассей-нэй байдал шалгаба. Далахай хуурин шадарай Эрхүү мурэн дээгүүрхи хүүргын нээлгэндэ ха-баадаад, Түнхэн тосхондо нэльбэн шэнэлэгдэнэн "Сибирячок" гэхэн хүүгэдэй сэсэрлигэй ажалшадтай ба хүмүүжэмэлнүүдтэй уулзаба. Аршаан хуурин шадархи Хэнгэргэ гол дээгүүр баригдажа байһан хүүргэ шалгаба. Мүн Хэрэн тосхоной аймагай больницын нарай-лалгын гэрэй нэльбэн шэнэлэгэ тухай асуудал шийдхэбэ.

Вячеслав Наговицын Түнхэнэй аймаг доторхи харгынудые маг-тажа, гоё найхан байгаалитай Аршаан хуури найхашааба.

- надын саһаа Аршаан дээрэ Бүхэроссиин эмнэлгын арга хэдэг газар болохо хаш. Тэндэ Европын түхэлэй мост барихабди, элдэб гоёор нийлээтэй байха. Мүн 500 метр зайда ябаган харгы зохёо-дохо,- гэжэ Вячеслав Нагови-цын мэдүүлбэ.

Монгол гүрэнһөө аяншалга-шадые Буряад орон руу олошо-руулхын хэрэгтэ аша туһатайгаар нүлөөлхэ хилын түб барилга мүнөө жэлһээ эхилхэ тухай Тол-гойлогшо мэдээсэбэ.

ХҮҮГЭДЭЙ СЭСЭРЛИГҮҮД НЭЛЬБЭН ШЭНЭЛЭГДЭНЭ

Республикын толгойлог-шо Түнхэнэй аймагай хүүгэдэй сэсэрлигүүдтэ ехэ анхарал табиһан байна.

Түнхэн хууринай хүүгэдэй сэ-сэрлигтэ ээлжээн үгы. 1955 ондо баригдаһан хуушан байшанда анхан сэсэрлиг байрлаһан юм. Тэндэ оройдоол 25 үхибүүд ябаха аргатай байгаа. 2012 оной дека-

бриин 21-дэ нэльбэн шэнэлэгдээд, энэ сэсэрлиг 58 үхибүүдые ябуул-ха аргатай болоо. Мүнөө гурбан бүлэг хүдэлнэ. Шэнэ сэсэрлиг мүнөө үеын шэнэ технологиин журамаар баригданхай, элдэб шэнэ түхээрлэгэ, хэрэгсэлнүүдые табинхай. Эдээ шанадаг газар тон шэнэ түхээрлэгтэй, шэб шэнэ ба-раанууд абтагданхай. Цифровой түхэлэй хүгжэмтэ хэрэгсэлнүүдээр хангагданхай хүгжэмэй таһаг нээгдэнхэй.

- Эдэ бүхы түхээрлэгэнүүд хүмүүжүүлгын мүнөө үедэ табиһан эрилтэдэ таарама элдэб шэглэлээр хургаха арга олгуула. Тэдэ шэглэлэй нэгэн - хизаар орно-ноо шэнжэлэгэ. Бидэ үхибүүдэ түрэнэн нютагай түүхэ мэдэхээр, оршон тойронхи байгаалин нюусануудта ба үндэнэн арадай уран урлалда хурганабди, - гэжэ Түнхэн хууринай "Сибирячок" гэхэн хүүгэдэй сэсэрлигыг дааг-ша Галина Васильевна Кунш хөөрөбэ.

ТОЛТОЙН ХҮҮГЭДЭЙ СЭСЭРЛИГТЭ МҮНГЭН ТЭДХЭМЖЭ ХЭРЭГТЭЙ

Советскэ Союзай Герой, Эсэ-гэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнай суута снайпер Жамбал Тулаевай гэртэ Толтоин хүүгэдэй сэсэрлиг байрланхай. Энэ гэр геройн түрэлхид нютагай сэсэр-лигтэ бэлгэлэн байна.

1986 ондо баригдаһан хүүгэдэй сэсэрлиг 1997 ондо хандаран бутарһан юм. Тэрэ гэнээр заһабарилха арга боломжогүй байһан шалтаһаа орхигдоһон байгаа. Хэдэн жэлэй туршада энэ сэсэрлиг заһабарилха арга боломжо бэдэрэгдээ. Энэ жэл

1 миллион 800 мянган түхэриг номологдожо, нэльбэн шэнэ-лэгдэжэ эхилээ. Мүнөө мүнгэн дуталдажа, ажал тогтонхой.

Түнхэнэй аймаг дотор бүхы үхибүүдэй сэсэрлигүүдые бол-босон түхэлтэй болгохо уялга абаабди. Үхибүүн бүхэндэ 50 мянган түхэриг номологдоно. Тэдэ мүнгэнэй гурбан милли-он надын сагта ерэхэ. Тэрэ мүнгэн сэсэрлигүүдээр тарааг-даха ёһотой. Хүүгэдэй сэсэрлиг бүхэн 100, 50, 30 мянгаар ху-бааж абабал, ямаршые ажал бүтэхгүй. Аймаг дотор энээнһээ гадуур үшөө Зуун-Морин нютагай сэсэрлиг баһал бэрхэшээлтэй байдалтай. Тиимэһээ бидэ энэ ерэхэ мүнгэ тараангүй, Толто, Зуун-Морин нютагай хоёр сэсэр-лигтэ үгэхыенэ зүбшэл респу-бликын Толгойлогшоһоо эрихэ хүсэлтэйбди, - гэжэ Түнхэнэй аймагай захиргаанай эрдэм хуралсалай таһагай дарга **Даши Кырмагенов** мэдээсэбэ.

Толто нютагай хүүгэдэй сэ-сэрлигыг даагша **Ринчин-Хан-да Арименова** "шэнэ сэсэр-лигтэ байшангай нээгдэбэл, үхибүүдэй хүгжэмэй болон та-мирай таһагуудые нээхэ" гэхэн дурдахалаа мэдүүлбэ.

- Байгша оной январин 1-нэй байдалаар, нютагтамнай хургуулин наһанһаа бага 64 үхибүүд тоологдоно. Тэдэнэй 44-ниинь жэл хахадһаа дээшэ наһатай, тэдэнэй оройдоол 27-ни-инь хүүгэдэй сэсэрлигтэ ябана. Гэхэтэй хамта 14 үхибүүд үдэрэй туршада, харин 12-ын үдэрэй оройдоол гурбан час 30 минутын хугасаада сэсэрлигтэ ерэдэг юм. Түрэлхид булта үхибүүдэ үдэрэй туршада сэсэрлигтэ ябу-улхаяа хүсэнэ бшуу. Мүн бидэ-ье нютагаймнай бүхы үхибүүд элүүржүүлэгдэн, алишые талаһаа хүгжэлтэ абаһай гэжэ оролдо-нобди, - гэжэ хүүгэдэй сэсэрлигыг даагша онсолбо.

ХЭРЭН ДЭЭРЭ 100 НУУРИТАЙ СЭСЭРЛИГ БАРИГДАХА

Мүнөө дээрээ хүүгэдэй сэ-сэрлигтэ баригдаха талмай шулуутай газараар хушагданхай. Гэбэшье, аймагай захиргаанай мэргэжэлтэд сэсэрлиг барилгын түсэбтээ хубаалдаба.

Хэрэн тосхоной хүүгэдэй сэсэрлигүүдэй ээлжээндэ 140 үхибүүд бүридхэгдэнхэй. Мүн 353 үхибүүд сэсэрлигтэ ябадаггүй юм. Аймагай түб дээрэ оройдоол хоёр сэсэрлиг хүдэлдэг. Хоёр дах-раар баригдаха сэсэрлигтэ 100 үхибүүд ябадаг боложо, хүүгэдэй

ээлжээн хороогдохо болоно.

- Мүнөө проектно-сметнэ данса шалгалта гаража байна. Бүхыдөө энэ хэрэгтэ 98 мил-лион түхэриг гаргашалагдаха түсэбтэй. 44 миллион түхэриг ре-спубликын бюджетһээ мүнөө жэл ашаглагдаха. Наяхан баригдажа эхилһэн сэсэрлиг 2014 оной ав-густ нарада бүтэхэ юм. Барилгын ажал "Китой" эмхи эрхилнэ, - гэжэ Түнхэнэй аймагай захиргаанай хүтэлбэрлэгшын инфраструкту-ра хүгжөөлгын талаар орлогшо **Иван Альхеев** мэдээсэбэ.

Цырегма САМПИЛОВА.

**АВТОРАЙ ФОТО-ЗУРАГУУД
ДЭЭРЭ: Түнхэнэй хүүгэд.**

ЭЛҮҮРЫЕ ХАМГААЛГЫН ШЭНЭЛЭЛГЭ БЭЕЛҮҮЛЭГДЭНЭЭР

ВЯЧЕСЛАВ НАГОВИЦЫН ХЭРЭНЭЙ НАРАЙЛАЛГЫН ГЭРЭЙ АСУУДАЛ ШИИДХЭБЭ

ТҮНХЭНЭЙ аймагайхид республикын Толгойлогшын ерэхэдэ, аймагай түб больницын нарайлалгын гэр нэльбэн шэнэлэгын асуудал шийдхэхэ зорилго табиһан байгаа.

Мүнөө ажаллажа байһан нарайлалгын гэр 20 нууригтай юм. Жэл соо аймаг до-тор 400-420 эхэнэрнүүд нарайлдаг. Энэ байшан санитарно-гигиенын хэмжээнэй эрилтэдэ тааранагүй. Аймагай түб боль-ницын ахамад врач Александр Бурлако-вай тэмдэглэнээр, октябрь нара хүрэтэр гадаадын заһабарилгын ажал түгэсөөд, саашааа досоохи ажал хэгдээд, байгша оной үлүү багаар байшан нэльбэн шэнэ-лэгдэн нээгдэхэ түсэбтэй.

Заһабарилгын ажал эрхилхэ асу-удал шийдхэгдээ. Мүнөө үеын шэнэ түхээрлэгтэй эмнэлгын хэрэгсэлнүүд мо-дернизациин ашаар худалдан абтагдаа. Элдэб патологитой нарайлха эхэнэрнүүд Улаан-Үдэ руу эльгээгдэдэг.

- Дутуу гараһан үхибүүдые тэдхэн эмшэлхэ бүхы аргын хэрэгсэлнүүдтэйше һаа, бидэ тэдэниие эндээ түрүүлхэ эрхэгүйбди, - гэжэ ахамад врач мэдээ-сэбэ.

"ЗЕМСКИЙ ДОКТОР"

ГЭХЭН ПРОГРАММА ТУҢАЛАА

РЕСПУБЛИКЫН холо оршодог айма-гуудтал адли Түнхэнэй аймаг дотор мэргэжэлтэ врачууд дуталдана. На-райлалгын гэрэй акушер-гинеколог 5-6 жэлэй туршада гансаараа 6 врачай нуурида ажаллаһан байна. Тэрэ хүндэ нилээн хүшэр байгаа бшуу. Энэ умарта "Земский доктор" гэхэн программаар хоёр эмшэд ерээ.

- Эндэ хүдэлхэдэ, залуу эмшэдтэ ехэ туһатай, тэдэнэр дүршэхэ бшуу. Гэ-бэшье хахад жэлэй туршада ажаллаад байхадань, найн шанартай шэнэ үеын эрилтэдэ таараһан түхээрлэгтэй ажалта нууригтай болохо ха юм, ямаршые хото городһоо дутуугүй, - гэжэ ахамад врач тэмдэглэбэ.

10 мянган зоной тоотой нууринда 31-32 эмшэд байха ёһотой, тездэ энэ аймагта 28 гэжэ тоологдоно. Энэнь хадаа респу-бликын хэмжээнһээ баһал доошолонхой.

ТООРО НЮТАГАЙ АМБУЛАТОРИ НЭЛЬБЭН ШЭНЭЛЭГДЭЭ

ТҮНХЭНЭЙ аймаг руу "Земский док-тор" гэхэн программын шугамаар 18 эмшэд ерэнэн байха юм. Тэдэнэй нэгэн Тоорын врачэбнэ амбулаторин врач Ба-

ирма Жамбалова Захаамнай аймагһаа ерэнхэй.

- Би эндэ хоёрдохи жэлээ хүдэлжэ байнаб. Гэр бүлөөрөө нүүжэ ерээбди. Бидэндэ модон гэр үгөө, мүн нэгэ мил-лион түхэриг тэдхэжэ үгөө юм,- гэжэ Баирма Юрьевна мэдээсэбэ.

Баирма Юрьевна болон Тооро нюта-гайхид нэльбэн шэнэлэгдэнэн больни-цатай болоһондоо ехэ баяртай. Врачай ерэхэдэ, энэ амбулаторин байдал ехэ хэсүү байгаа.

- Модернизаци бээлүүлгын ашаар 5 миллион 800 мянган түхэриг номологдожо, энэ нэльбэн заһабарилгын ажал хэгдээ. Гэр байра дулаалуулагдаа, евро-сонхонууд тод-хоогдоо. Котельни шэнэлэгдээд, халуун уһа, дулаагаар байшан хангагдаа, ду-лаан туалет баригдаа, - гэжэ Баирма Юрьевна хөөрэнэ.

Врачэбнэ амбулатори Тооро нютаг болон дүтэшэг оршодог хүршэ Шулуута, Далахай, Гужар гээд нууринай зониие аргалдаг. Бүхыдөө энэ талмай дээрэ гурбан ФАП, энэ врачэбнэ амбулатори гээд хүдэлдэг. Модернизациин про-граммын ашаар ажаһуугшадые эмнэл-гын үндэр технологиин хэрэгсэлнүүд, түхээрлэгэнүүд худалдан абтагданхай.

нэльбэн шэнэлэгэ оройдоол дүрбэн нарын туршада хэгдээ. Байгша 2013 оной туршада энэ амбулатори нэгэдэмэл эмнэл-гын түб болгохо түсэбтэй. Тиигэжэ тера-певт, невролог, акушер-гинеколог, хирург, офтальмолог гээд эмшэд эндэ ажалладаг болохо юм.

**Цырегма САМПИЛОВА.
ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Б.Ю.Жамбалова.**

Буряадай Правительствын нүүдэл зүблөөнүүд

АРАД ЗОНОЙ АЖАҢУУДАЛДА, ХҮҮГЭДТЭ БОДОТООР ТУҢАЛХА

зорилготойгоор үнэргэгдэнэн Буряад ороной Правительствын дэргэдэхи республиканска бюджетнэ-балансын комиссийн гэшүүдэй нүүдэл зүблөөнүүд РБ-гэй Правительствын Түрүүлэгшын экономика хүгжэлтөөр орлогшо Александр Чепигэй хүтэлбэри дорой Прибайкалийн аймагай тосхонуудаар хаяхан эмхидхэгдэнэн байна. "Таловский завод железобетонных конструкций" гэнэн ООО-гой зал соо заводой ажлшад, Таловка станциин, Югово тосхоной ажаһуугшад олоороо сугларжа, ажал, ажабайдал хайжаруулха талаар шийдхэгдээгүй асуудалнууд дээрэ эрид шийдэмгэйгээр тогтожо, тус поселениин дарга С.С. Глебовада, энэ зүблөөндэ ерэнэн республикийн министрствэнүүдэй харюусалгата зондо, Правительствада хандаһан байна.

ПОСЕЛЕНИИН ДАРГА ГАНСААРАА ШИИДХЭХЭ АРГАТАЙ ГҮ?

ИЛАНГАЯА ажаһуугшадай ханаа зобооһон асуудал гэхэдэ, уһа сэбэрлэлгын түхээрлэгнүүдэй хуушарһантай, хайнаар заһагдаагүй байһантай сэхэ холбоотой байна. "Тиихэдэ наһатай зондо, пенсионернүүдтэ хүсэд анхарал хандуулагданагүй, элүүр энхыень саг үргэлжэ шалгаха, түргэн туһаламжа хүргэхэ үүргэтэй врач оройдоол 15 саг болотор хүдэлжэ, бүхы зоние хангаха аргагүй байна. Турунтаево – аймагай түб ошоходо, баһа транспорт, бензин хэрэгтэй, өөһэдөө ологты гүүлүүлнэбди. Бог шоройемнай саг соонь суглуулжа абаашанагүй. Түмэр харгын эмхиин мэдэлхээ гараһан Привокзальная үйлсын 19-дэхи гэрэйхид вакуумна машинагүй зобоно, хаясаанай гэр болонхой. Гэр байра, уһа, бусад түхээрлэгын (ЖКХ-гай элдэб ондоо компанинуудай) түлөө түлэхэ үнэ сэн эрид эхээр дээшлээ..." гэжэ таловкийн хид гуйлтануудаа мэдүүлбэ.

"1976 онһоо ашаглагдаһан уһа сэбэрлэлгын түхээрлэгнүүдэй муудаа хада финансын туһаламжа эриһэн тухай мэдүүлгэтэйгээр манай министрствэдэ хандажа, аймагай захиргаанайхид бюджетнэ урьһаламжын мүнгэ абаха ёһотой болоно" гэжэ барилгын болон ЖКХ-гай министрэй орлогшо Жаргал Дондунов харюусаба. Тиихэдэнь Александр Чепик дэмжэжэ, «модульна түхэлэй шэнэ барилга хэжэ, түлэлгын тарифуудые доошлуулха арганууд бии, тиимэһээ нэгэн гэбэл, эдэ түхээрлэгнүүдэ нэлэбэн шэнэлхэ, үгы гэбэл, шэнээр бариха шухала. Харин бог шорой суглуулжа, полигон дээрэ обоолон хаяха асуудалые поселениин дарга, харин тэрэниие зүбөөр гуримшуулан хаяха (утилизация) ажалые аймагай захиргаан (эндэ эколог гэнэн түсхэй мэргэжэлтэ хүдэлнэ) шийдхэхэ ёһотой" гэжэ тэмдэглээ. Элүүрые хамгаалгын министрствын, аймагай түбэй больницын зүгһөө врачуудай, фельдшерэй ажалые, хүдэлмэрийн графигые хинан шалгалгые шангадаха байһан тухайгаа элүүрые хамгаалгын министрэй орлогшо Дора Рабданова, хаяхана ахамад врачар аймагай больницада томилогдоһон Зорикто Жамбалов гэгшэд мэдүүлэн найдуулба. Тарифуудай асуудалнуудаар республиканска албанай хүтэлбэрилэгшын орлогшо Борис Хмелев харюусаба. Ехэ олон шийдхэгдээгүй асуудалнууд (хүүгэдэй талмайнууд, хайн харгынүүд үгы, үйлсэнүүд гэрэлгүй...) поселениин даргада, гурбадахи жэлэ хүдэлжэ байһан Светлана Глебовада табигдаа. Нэн түрүүн шийдхэхэ гол ажалаа хамтынгаа Советтэй, депутаду-

удтай суг шэлэн хүдэлжэ ёһотой байгаа гэжэ Александр Чепик онсолжо, бүхы юумээ хуулийн ёһоор шийдхэхэ ёһотойт, үгы гэбэл, танда танай эрхэ бии, сүүдтэ гү, али прокуратурада, үгы хаа, намда шийдхэгдээгүй асуудалнуудаараа мэдүүлгэтэйгээр сэхэ хандаха аргатайт, юуб гэхэдэ, бидэ танда поселениин даргые шэлээгүйбди, таанад өөһэдөө шэлээт гэжэ ойлгуулна һэн.

Кондитерска амтан хоол бэлдэдэг "Смайл" гэнэн Байкальска үйлдбэрийн компанида орожо, шударгы бэрхэ директор, анхан поселениин дарга байһан Наталья Пешковагай хөөрөөнһөө 6 янзын сахарна печени буйлуулдаг (манай Буряад орондо гансал "Амта" хэдэг), хилэмэнэй зүйлнүүдые, тортнуудые, элдэб олон досогоо амтан эдеэтэй, варенитэй, эзэгтэйтэй 7 ондо ондоо круасануудые баридаг цехтэй байна гэжэ ойлгободди. Эндэ орожо, итальян түхээрлэгнүүдээр һубарин гаража байһан, дунда зэргээр хэлбэл, килограммынь 75 түхэригөөр худалдадаг печенинүүдые харабабди, бэлэн болоһон амтан зүйлнүүдһэнэ хүртэбэбди. "Өөһэдынгөө магазинда, мүн социальна магазинда худалданабди. Өөрын упакочно машинагүй байһамнай халагламаар", - гэжэ Наталья Владимировна голхорон хэлэнэ һэн.

ДУТУУ ДУНДАТАЙ ХАРГЫНУУД, МЭРГЭЖЭЛТЭДЫЕ ХАШАҢАН ЗҮЙЛНҮҮД

ПРИБАЙКАЛИЙН районной Ильинка гэнэн томо тосхоной дунда хургуулийн актова зал соо болоһон зүблөөнэй үедэ хая (4-5 нарын урда) хүдэлхээ эрэнэн залуу хүбүүн, врачирург, мүн лэ баһал залуу стоматолог врачайнгаа зүгһөө асуудал табихадаа, "гэр барихар үгтэһэн 300 кубометр ой модо асаруулха хэрэг хэдэн нара соо шийдхэгдэнэгү, дүтүүр модо оложо абаха арга олоогдохо гү" гэжэ һонирхобо. Асуудалаарнь Ойн модоной республиканска агентствын хүтэлбэрилэгшын орлогшо Николай Кривошеев зүбшэл, заабаряараа хубаалдаба. Хүүгэдэй уран бэлигэй түбэй директор Г.З. Будаева багшанарай салингийн нэмэһэн тухай ханамжарна хэлэжэ, ерээдүйдэ директорэй болон завучай салин нэмэхэ гү гэнэн асуудал табиба. Тиихэдэ багшанарай медсмотрын сэнгэй энэ жэлдэ эрид дээшээ нэмэһэн тухай (500 түхэриг байһан аад, 1400-1700 түхэриг болоо), флюорографи гарахань түбэгтэй болоһон тухай багшанар дуулгаба. Эдэ асуудалай шийдхэгдэхэ байһан тухай Эрдэмэй болон һуралсалай ми-

нистерствын хиналтын таһагай начальник Вячеслав Анисимов, элүүрые хамгаалгын министрэй орлогшо Дора Рабданова, Правительствын зүгһөө Александр Чепик гэгшэд харюунуудые хэлэбэ.

Багшанарай, түрэлхидэй зүрхэ сэдхэхэл зобооһон, дутуу дундануудтай, "Южный Байкал" предпрятиин барилгаяа унжагайрууланһаа, дүүргэгдээгүй хургуулийн хажуудахи харгынүүд, Ильинкын санаторно хургуулийн хуушарһан байһан тухай шанга хөөрэлдөөн болоо. Нурагшадай, түрэлхидэй, багшанаруудай шэнэ харгыгаар ябаханда, хажуу тээнэ байха тухай газарые хараалаагүй байһан энэ предпрятиин ("Южный Байкал") ажал тушаагдаагүй, тиимэһээ тус харгы ашаглалгада үгтэһгүй байһаар гэжэ транспортын, энергетикын болон харгын ажахын министрэй орлогшо Сергей Белоколов тоособо, харгыда үгтэһэн 16 миллион мүнгыень хайнаар шалгахые экономикын министр Татьяна Думнова захиба. "Танай байшан ондоо хүндэ үгтэхэгүй, муудаһан, хуушарһан байгаа хаань, шэнэ байһан баригдаха бэшэ, тиимэһээ заһахаар аймагай мэдэлдэ дамжуулхабди, таанар, багшанар, ажалгүй үлэхэгүйт" гэжэ санаторно хургуулийнхидта Правительствын Түрүүлэгшын орлогшо хэлэжэ найдуулба. Соёлшодой салин хүлэнэй шийдхэгдээгүй асуудалнуудта республикийн соёлой министрэй орлогшо Наталья Светозарова харюусаһан байна. ЖКХ-гай, бог шорой хаялгын асуудалнууд эндэ баһа хэлэгдээ.

Аадар бороогой Турунтаевада адхаржа байбашье хаань, мяханай полуфабрикадуудые бэлдэдэг "Диана" гэнэн ООО-до айлшалжа, "Буркоопсоюзай" аша туһаар нээгдэнэн зэрлиг ургамалнуудые (жэмэс, нархяга...) шоково гуримаар хүргэдэг цехэй нээлгын баярта хабаадажа, доосохи байрануудаарнь ябажа, элдэб түхээрлэгнүүдээр угаададаг, хатаагдадаг, хүргэгдэдэг байһыень харабабди. "Диана" предпрятиин директор Николай Булгатов шэнэ цехтээ танилсуулаа, ехэ һонёр хөөрөө. "Хамта дээрээ 11 миллион түхэригэй түхээрлэгнүүдые худалдан абажа, эндээ табижа, яһала амжалттай хүдэлжэ эхилээбди. Нэгэ халаанда 1 тонно жэмэс

хүргэхэ аргатайбди. Выдринэһээ черникэ, Кабанскын районһоо арираа худалдажа абаабди, лютагаархиднай мүнгөөр манда жэмэс тушаана. Хэһэн продукция Улаан-Үдын "Абсолютдай" магазинуудта хэлсээнэй ёһоор дамжуулнабди. "Буркоопсоюзай" хүтэлбэрилэгшэдтэ, бидэниие дэмжэһэн зондо халуун баярые хүргэнэбди" гэжэ Николай Апполонович баясан хэлэнэ һэн.

"Буркоопсоюз ТФ-гэй" түрүүлэгшэ Долгор Норбоева тэмдэглэхэдээ, "эндэ хайн ажалай эхин табигдаа. Аймаг дотор олон предпрятиинууднай түбхинэнхэй, хүнэй болон хилэмэнэй олон эмхинүүд, тухай магазинууд, столовонууд бии. Тиимэһээ саашадаашье хани харилсаата ажалаа Правительствын болон тус аймагай хүтэлбэрилэгшэдэй дэмжэлгээр ябуулхабди" гэжэ онсолор һэн.

"Прибайкалийн аймагай тосхонуудаар республиканска бюджетно-балансова комиссийн гэшүүд, харюусалгатай зон мүнөөдэр ябажа, эндэ ажаһуугшадай, хүн зоной социальна ажабайдалаар, оршон тойронхи инфраструктураар, заһабарилгаар, харгы барилгаар, хүн зоние ажалаар хангалгаар, шийдхэгдээгүй асуудалнуудаар һонирхоһон, туһалха газартань шийдхэбэринүүдые абаһан байна. Тиигэжэ

хургуулинуудай, бусад предпрятиинуудай һуралсалай жэлдэ, үбэлдөө хүдэлхөөр бэлэн байһые шалгабабди. Поселениүүдэй ноёдтой, хүн зонтой уулзажа, шүүмжэлэлнүүдые, олон асуудалнуудые хаража, хиналта шалгалтадаа абаабди, удха түгэлдэр, тон шухала хөөрэлдөө засагай түлөөлэгшэдэй болон арад зоной хоорондо ябуулаабди. Ажаһуугшад өөһэдөөшье миин хуухагүй, өөһэдынгөө ажаһуудалай асуудалнуудые хуулига ёһоор шийдхэхэ, шэлэһэн, һунгаһан хүтэлбэрилэгшэдһөө ажалайнь түлөө асууха, эрилтэ табижа дүүрэн эрхэтэй бшуу. Энэ мүнөө сагай бэлүүлхэ гол шухала уялга болохо ёһотой..." гэнэн тобшололнуудые тус комиссийн ажалай дүнгүүдээр Александр Чепик хэлээ, аймагай түбэй соёлой байһан соо прибайкалийнхидтай түгэхэлэй уулзалга үнэргөө. Нүүдэл зүблөөнүүдтэ аймагай захиргаанай гулваа С.А. Семенов, орлогшонорынь хабаадаһан байна.

Бэлигма ОРБОДОЕВА.

РБ-гэй ЭКОНОМИКЫН МИНИСТЕРСТВЫН ХЭБЛЭЛЭЙ АЛБАНАЙ ЗУРАГУУД ДЭЭР-РЭ: Прибайкалийн аймага болоһон үүлзалгануудай үедэ.

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХҮДЭЛМЭРИЙН ТҮСЭБ

2013 оной августын 19 - 23

I. ХҮДЭЛМЭРИЙН ЗҮБЛӨӨНҮҮД

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХОРООНУУДАТ
Буряад Республикын Арадай Хуралай Бюджетэй, налогуудай болон сан жасын талаар хороон (түрүүлэгшэнь Ц.Э.Доржиев)
РБ-гэй хуулинуудые федеральна хуулинуудтай зохилдуулха тухай
20.08 10.00 каб.231

Буряад Республикын Арадай Хуралай Гүрэнэй байгуулалтын, нютагай өөһэдэн хүтэлбэрийн, хуули ёһоной болон гүрэнэй албанай асуудалнуудай талаар хороон (түрүүлэгшэнь А.С.Скосырская)
РБ-гэй хуулинуудые федеральна хуулинуудтай зохилдуулха тухай
22.08 10.00 каб.322

Буряад Республикын Арадай Хуралай Газарай асуудалнуудай, аграрна политикын болон эд хэрэглэлгын дэлгүүрэй талаар хороон (түрүүлэгшэнь В.А.Павлов)

"Агналга болон агнуурийн нөөсөнүүдые хамгаалга тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалта оруулха тухай" Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай
19.08 10.00 каб.119

"Россиин Федерацида нуралсал тухай" федеральна хуулийн абтаһан ушарһаа Россиин Федерациин зарим хуули ёһоной актнуудта хубилалтануудые оруулха болон Россиин Федерациин хуули ёһоной актнуудые (хуули ёһоной актнуудай зарим дүримүүдые) хүсээе буураһанда тоолохо тухай" федеральна хуулийн абтаһан ушарһаа Буряад Республикын хуулинуудые федеральна хуулинуудтай зохилдуулха тухай
20.08 10.00 каб.119

"Газар тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай
21.08 10.00 каб.119

Буряад Республикын Арадай Хуралай Регионууд хоорондын

холбоонуудай, үндэнэ яһатануудай асуудалнуудай, залуушуулай политикын, ниитын болон шажан мүргэлэй нэгэдэлнүүдэй талаар хороон (түрүүлэгшэнь В.Р.Булдаев)

"Буряад Республикын дэбисхэр дээрэ ажаһуудаг Россиин Федерациин үндэнэ бага арадуудые гүрэнэй талаһаа дэмжэлгын хэмжээнүүд тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай" Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай
20.08 14.00 каб.208

"Буряад Республикада социальна шэглэлтэй коммерческэ бэшэ эмхинүүдые гүрэнэй талаһаа дэмжэхэ тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай" Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай
21.08 14.00 каб.208

Буряад Республикын Арадай Хуралай Социальна политикын талаар хороон (түрүүлэгшэнь А.Т.Стопичев)
Буряад Республикын багшанарай августын конференцидэ материалнуудые бэлдэхэ тухай
19.08 14.30 каб.218

Россиин Үндэнэ хуулийн абтаһаар 20 жэлдэ зорюулагдан, республикын юрэнхы нуралсалай эмхи зургаануудта үнгэргэгдэхэ Бүхэроссиин нээмэл хэшээлнүүдтэ материалнуудые бэлдэхэ тухай
20.08 15.00 каб.218

"2011-2014 онуудта Буряад Республикын мэргэжэлтэ нуралсалые найжаруулга" гэнэн республиканска олон талата программа бээлүүлгын ябаса тухай" асуудалаар 2012 оной июниин 15-да эмхидхэгдэнэн "дүхэриг шэрээгэй" зууршалгануудые бээлүүлгэ тухай мэдээсэл тухай
21.08 15.30 каб.218

Зарим бүлэгэй эрхэтэдые эмүүдээр хангалгын асуудалаар Россиин Федерациин Правительствын Түрүүлэгшэ Д.А.Медведевтэ, Россиин Федерациин Федеральна Суглаанай Гүрэнэй Дүүмын Түрүүлэгшэ С.Е.Нарышкинда Орловско можын Арадай депутатуудай зүблэлэй хандалга тухай
22.08 15.30 каб.218

Буряад Республикын Арадай Хуралай Экономическа политикын, байгаалиин нөөсөнүүдые

ашаглалгын болон оршон тойронхиие хамгаалгын талаар хороон

(түрүүлэгшэнь В.Г.Ирильдеев)
"Буряад Республикын зарим хуули ёһоной актнуудта хубилалтануудые оруулха тухай" Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай
19.08 10.00 каб.209

"Буряад Республикын дэбисхэр дээрэ оршодог олон квартиратай гэрнүүд соо хамтын зөөрийн капитална заһабари үнгэргэлгые эмхидхэхэ тухай" Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай (хоёрдохи уншалга)
20.08 15.00 каб.209

"Гүрэнэй уридшалан багсаамжалга болон Буряад Республикын социаль-но-экономическа хүгжэлтын програмнууд тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалтануудые оруулха тухай" Буряад Республикын хуулийн түлэб тухай
21.08 14.00 каб.209

II. КОМАНДИРОВКОНУУД
Ф.П.Трифонов – Улаан-Үдэ хото, хунгуулийн тойрогто хүдэлмэрилгэ
23.08

Положение о проведении конкурса

"БУРЯАДАЙ ТҮРҮҮ ХҮНҮҮД" – "ЛУЧШИЕ ЛЮДИ БУРЯТИИ"

I. ОБЩИЕ ПОЛОЖЕНИЯ

1. Организатор конкурса Издательский дом «Буряад үнэн».

2. Цели конкурса:
А) выявление и поощрение жителей, а также выходцев из Республики Бурятия, проживающих на территории других субъектов Российской Федерации и в иностранных государствах, внесших существенный вклад в развитие региона, общества, получивших широкое публичное признание.
Б) сохранение и развитие бурятского языка и литературы;
В) побуждение к творческой деятельности широкого круга читателей;

Г) пропаганда нравственных, патриотических и семейных ценностей.

II. ОРГАНИЗАЦИЯ И ПОРЯДОК ПРОВЕДЕНИЯ КОНКУРСА

1. Для проведения конкурса создается жюри, состоящее из редакторов и журналистов изданий Издательского дома

«Буряад үнэн», и оргкомитет, состоящий из сотрудников Издательского дома «Буряад үнэн».

2. Конкурс проводится по пяти номинациям:
«Баатар мэргэн» - мужчина, добившийся заметных успехов в своем роде деятельности, внесший заметный вклад в развитие своей малой родины и общества в целом.
«Гуа сэсэн хатан» - женщина, добившаяся заметных успехов в своем роде деятельности, внесшая заметный вклад в развитие своей малой родины и общества в целом.
«Сагаан үбгэн» - мужчина старше 50 лет, имеющий большой авторитет в обществе, заслуживший всеобщее признание как общественный деятель, внесший большой вклад в улучшение благополучия родного народа, повышения значимости общечеловеческих ценностей.

«Аласай холбоон» - уроженцы Республики Бурятия, проживающие за пределами ее территории, внесшие заметный вклад в поднятие престижа Республики Бурятия на внутригосударственной и международной арене.
«Аламжа Мэргэн Арюун Гоохон хоёр» - мужчина и женщина, находящиеся в браке и являющиеся образцами семейного благополучия, взаимной поддержки и воспитания детей.

3. Конкурс проводится в 2 тура:
I тур – с апреля по июнь
II тур – с июля по сентябрь.
По итогам каждого тура определяются победители в каждой номинации.

4. Победители награждаются дипломами и памятными призами.

5. Авторы лучших творческих работ также награждаются дипломами и призами. Их творческие работы публикуются в сборнике «Лучшие люди Бурятии».

6. Церемония награждения победителей конкурса будет проведена в декабре 2013 года.

III. ПОРЯДОК УЧАСТИЯ В КОНКУРСЕ
Для участия в конкурсе необходимо направить в адрес оргкомитета:

А) заявку на участие, где указывается фамилия, имя, отчество участника конкурса и автора творческой работы, место работы, учебы участника и автора, контактная информация (номера телефонов, адрес электронной почты);
Б) творческую работу об участнике конкурса, рассказывающую непосредственно об участнике и о его достижениях (-ях), благодаря которому (-ым) он может быть признан победителем конкурса;
В) фотографию участника конкурса размером не менее 6х9, либо в электронном варианте в формате JPEG.

IV. ТРЕБОВАНИЯ К ОФОРМЛЕНИЮ РАБОТ

1. Тексты работ выполняются на бурятском или русском языках и направляются

в электронном варианте в формате Документ Word (doc) в адрес редакции газеты «Буряад үнэн».

2. Требования к оформлению работы: объем не более двух машинописных листов, шрифт 14 пт.

3. Обязательно предоставление фотографии участника конкурса.

V. ОПРЕДЕЛЕНИЕ ПОБЕДИТЕЛЕЙ И ПОДВЕДЕНИЕ ИТОГОВ КОНКУРСА

1. Подведение итогов конкурса и определение победителей производит жюри.

2. Критериями при определении победителей выступают:

А) значимость и уникальность достижений участника, публичное признание среди окружающих.
Б) творческий, оригинальный подход к выполнению работы об участнике конкурса, уровень мастерства владения языком.

3. Обязательное предоставление фотографии участника конкурса.

8 сентября – выборы депутатов Народного Хурала пятого созыва

НАТАЛЬЯ БУБЕЕВНА ГОМБОЕВА, округ №18

Наталья Гомбоева работает педагогом дополнительного образования детей в муниципальном образовательном учреждении в центре школьного телевидения, по совместительству директор образовательного центра «Блеск знаний».

Как учитель, проработавший 20 лет в системе образования, в округе №18 знаю проблемные места этой сферы.

Низкая заработная плата педагогов, нерешенность социальных проблем детей, простых жителей заставила меня идти в депутаты, чтобы помочь людям на деле. Власть должна строить школы, детсады, а бесплатное медицинское обслуживание не должно сопровождаться огромными очередями в поликлиниках и нехваткой лекарственных средств, оборудования. Необходимо регулярные рациональные инвестиции в образование, в медицину, лекарственное обеспечение, спорт. Социальные целевые программы должны быть ориентированы на предоставление реальных льгот всем нуждающимся. Все это может и должен делать депутат. Мы

намерены добиться, чтобы школьники получали все учебники бесплатно за счет бюджета, не платили добровольные принудительные взносы, отменить ЕГЭ, как неудавшийся эксперимент.

Я уверена, что жители 18 округа 8 сентября сделают правильный выбор и выберут достойную власть, достойных депутатов.

Партия «Справедливая Россия» в своей программе действий настаивает на усилении социальной направленности муниципальных бюджетов. Я, как кандидат в депутаты Народного Хурала и как член партии «Справедливая Россия», полностью разделяю такой подход.

ЕВГЕНИЙ МЕНЬШИКОВ, ОКРУГ № 17

8 сентября жители 17 одномандатного округа готовятся выбрать нового депутата Народного Хурала Республики Бурятия. Одним из явных фаворитов на эту выборную должность является председатель регионального совета по Сибирскому федеральному округу и регионального отделения в Республике Бурятия партии «ПРАВОЕ ДЕЛО» Евгений Меньшиков.

Председатель регионального совета по Сибирскому федеральному округу и регионального отделения в Республике Бурятия партии «ПРАВОЕ ДЕЛО», генеральный директор ООО «БАЙКАЛЬСКАЯ ИННОВАЦИОННАЯ КОРПОРАЦИЯ», кандидат экономических наук **Евгений Меньшиков** зарегистрирован кандидатом в депутаты на выборах в Народный Хурал Республики Бурятия по 17 одномандатному избирательному округу.

Предыдущим депутатом на этом избирательном округе, «отсидевшим» уже не один депутатский срок, закончившим свои депутатские полномочия был единорос, ректор Восточно-Сибирского государственного университета технологий и управления Владимир Сактоев. Однако в настоящее время на

этом округе прослеживается тенденция изменения предпочтений среди жителей и устойчивости в отношении одного из самых богатых чиновников Бурятия, ректора государственного ВУЗа Сактоева, доход которого за 2012 год выше доходов главы республики и высших чиновников республиканского правительства, составив 4,86 миллиона рублей, что примерно в 50 раз больше большинства зарплат, которые платят в его собственном вузе.

Жители округа хотят перемен в сторону прихода в законодательную власть республики новых перспективных людей с новыми мыслями и способными обновить и модернизировать законсервированную политическую систему Бурятии.

Svopolis.ru

10-дахи тойрогой ХҮНДЭТЭ АЖАҢУУГШАД!

Ерээдүйгөө шэлэхэ сагтнай ерэбэ. Арадай Хуралда дэбжүүлэгдэһэн олон кандидатууд болохотой, болохошьегүй юмэ бултынь дүүргэхэбди гэжэ дахин найдүүлжэ эхилээ.

Харин минии гол шухала дүримүүдэй нэгэн – хоонон ама гаргангүй, бодото хэрэгүүдые бэлүүлхэ. Хамтынгаа хүсөөр ажабайдалыетнай хайн тээшэнь хубилга. Агроном хадаа бүхы хэрэгүүдтэй үндэр, хайн шанартай үрэ дүн асараг лэ гэжэ бултандтай хүсэнэб!

Танай АНАТОЛИЙ КУШНАРЕВ.

СВЕТЛАНА АЮШЕЕВНА ХАБАРКОВА, 21-дэхи ОКРУГ

Ухаан бодолой, зүрхэ сэдхэлэй, дүй дүршэлэй баялиг

ажал хэхэдээ бэрхэ шурган, хүбэлгэн ухаатай, буряад-ородооршье тордогогүй хөөрэн зугаалха, ёһотойл буряад сэдхэлтэй, зоригшоо бэлүүлжэ шадаха эрмэлзэлтэй, нютаг нугаараа хүйөөрөө холбоотой хүн гэжэ би ходо омогорхожо, баясажа ябадагби.

Минии эдир залуу наһанһаа хайн мэдэхэ хани нүхэр болохо Светлана Аюшеевна Хабаркова мүнөө Буряад орондоо мэдээж гүрэнэй, нийтын ажал ябуулагша, Арадай Хуралай депутат боложо, арад зонойнгоо түлөө бүхы һанал бодолоо, ажал хэрэгэ зорюулан ябана. Залууһаа сог залитай, хүнгэн солбон, хурахадаашье, ямаршье

лан ажаллаһан юм: комсомолой райкомой гурбадахи секретаряар, партиин райкомой таһагай хүтэлбэрлэгшөөр, хожомынь аймагай гүлваагай орлогшоор. Гэр булын ба үхибүүдэй хэрэг шийдхэхэ республиканска Агентствын даргаар ажаллаһан намтартай. Эдэ олон харюусалгата тушаалда ябахандаа, аймагаа, юрын хүниие, тэрэнэй ажал хүдэлмэриие, абари зангыень, һанаа бодолыень мэдэхэ, тиммэнээ арад зондо хайшан гэжэ туһалхаб гэжэ мэдэхэ ехэ дүй дүршэл абаһан юм.

Би Светлана Аюшеевна хайн мэдэхэ хадаа, Железнодорожно-удта ойлгоого хайтай округой арад зондо үнэн сагаан сэдхэлһээ ханданаб: бэрхэ буряад басагаая дэмжэе, депутат болоо һаа, арад түмэндөө заабол туһатай байха гэжэ гэршэлмээр.

Е. БАЛДАН-МАКСАРОВА, хэлэ бэшгэй эрдэмэй доктор, Россин Уран зоёлошодой холбооны гэшүүн.

ДМИТРИЙ ВАЛЕРЬЕВИЧ ШАЛБУЕВ, округ №18

ятные условия для нового этапа развития города, учитывающие не только требования человека и бизнеса, но и улучшение качества окружающей среды.

В первую очередь, я считаю, необходимо особое внимание уделить нравственному и духовному воспитанию молодежи. При этом следует оказывать помощь не только «трудным» подросткам, но также поддерживать молодежь, стремящуюся получить дополнительные знания в науке, искусстве и спорте.

Второй аспект – малый и средний бизнес, развитие инновационного

сектора экономики, предоставление налоговых льгот предприятиям, занимающимся разработкой и внедрением «зеленых» технологий, позволяющих значительно снизить уровень техногенного воздействия на окружающую среду. Считаю, что малый и средний бизнес не должен сосредотачиваться только в сфере торговли, он должен охватывать весь спектр услуг индустрии и промышленной деятельности.

Третий аспект. Я предлагаю рассмотреть возможность выделения средств для обеспечения пенсионеров бесплат-

ным квалифицированным медицинским обслуживанием, включающим льготное медицинское страхование, обеспечение медикаментозными средствами, проведение бесплатного лечения, включая и дорогостоящие операции.

Я – один из вас, родился, рос и живу в Советском районе г. Улан-Удэ, проблемы района мне близки и знакомы. Нельзя в своих бедах винить кого-то, каждый из нас – кузнец собственного счастья. Поэтому, Шалбуев Дмитрий Валерьевич, иду на выборы под лозунгом «Никогда не останавливайся на достигнутом».

Уважаемые жители Советского района г. Улан-Удэ!

Я, Шалбуев Дмитрий Валерьевич, выдвинул избирательным объединением «Альянс Зеленых – Народная Партия».

Мои предки строили и развивали этот город, и мой долг – продолжить их дело: создать благоприят-

СОЁЛМА БАЯРТУЕВНА ДАГАЕВА, ОКРУГ №11

Табан жэлэй нэгэл удаа нютагайнаа шэлдэг, эрхим хүбүүд, басагадые Арадайнаа Хуралда һунгагдаха аргатайбди. Шэлэнэн зомнай буряад-монгол арадтаа, Буряад орон нютагаа, манай нийгэмдэ хабаатай

асуудалнуудые зоной тала хаража, зүбөөр шийдхэдэг зон байха ёһотой. Тиммэнээ өөрыгөө хэнбиб гэжэ ажал хүдэрмээрээрэ харуулан зон заатагүй Арадай Хуралда һунгагдаха ёһотой. Минии бодоходо, эдэ зоной нэгэн гэхэдэ, «Информ-Полис» нонойн захираг – Соёлма Дагаева.

«Информ-Полис» гэнэн Хэблэлэй байшание ударидаан ябах гээшэ аргагүй харюусалга ехэтэй ажал болон. Һанаад үзэгты, долоон хонойн нэгэ удаа гарадаг олохон

хууданатай газетэ хэблэн гаргаха, 10 гаран мянган уншагдаа Интернет-сайт дээрээ шэнэ мэдээсэлүүдээр хангаха гэхэнээ эхилээд, ажаллажа байһан 70 гаран ажалшадайнгаа салин хүлһиень саг соонь түлэхэ, типографи гээшые хүдэлгэхэ гээд лэ эмхидхэлэй яаха аргагүй ехэ хүдэлмэри ябуулжа байха хэрэгтэй болодог.

Эдэ бүгэдые 20 гаран жэлэй туршда өөр дээрээ дааж абаад, жэншэдгүй тааруулжа, бэлүүлжэ, тэнсүүриень оложо

байдаг Соёлма Баяртуевна ехэ дүршэлтэй, иимэрхүү асуудалнуудта ойлгоого хайтай болонхой. Депутат болоод байхадаа, түрэл буряад арадайнаа хүгжэлтэдэ, аймагайнаа ажабайдалда, хүнэй амидаралда хабаатай олон тоото асуудалнуудые шийдхэхэ хэрэгтэ олохон дүй дүршэлын заатагүй туһа болохо гэнэн найдалтай Соёлма Дагаева үргэнөөр дэмжэе, Арадай Хуралай депутат болгожо һунгаал!

Жанна ДЫМЧИКОВА.

ВИКТОР АЮШЕЕВ, ОКРУГ №2 АРАДАЙ ХУРАЛДА АРАД ЗОНОЙНГОО ТҮЛӨӨ

боложо мүндэлһэн, эндэ үндыжэ, ажал һуралсалаа урагшатай эхилһэн юм. Үшөө Ехэ-Сахирайнгаа гүлваа ябахандаа, нютагтаа дунда һургуули барига, өөрынгөө ажал урагшатай эхилһэн түүхэтэй. Нютаг бүхэндэ һургуулинууд, хүүгэдэй сээрлигүүд, спортын байшангууд, харгы, хүүргэнүүд заһабарилгадаашье, баригдаашье. Аймагай түб хото Закаменскын хуушан модон байшангууд үгы болгогдожо, шэнэ байшангууд баригдажа, хотым-

най шарай болбосон түхэлтэй болоно. Хүдөө ажахын талаар хэлэхэ болоо һаа, эбэртэ малайнай тоо олошорно, холо хүдөө нютагуудаар байра барига, залуу бүлэнүүд түбхинэжэ, урагшатай хүдэлжэ эхилэнхэй. Бүгэдэ буряадуудай «Алтаргана», «Уулын уладай уулзалганууд», аймагай ба республикын фестивалуудта, элдэб янзын мурьсөөнүүдтэ нэгэнтэ бэшэ түрүү һууринуудые эзлээбди. Виктор Васильевич ажабайдалай үнэн сэхэ харилсаатай, хайхан

һанаа бодолтой, гүрим ёһо сахижа, залуушуулые һургаха, ажабайдалайн үргэн харгыда оруулха гэнэн нэгэл бодолтой хүтэлбэрлэгшэ болон.

Буряад Республикын соёлой габьяата хүдэлмэрилэгшэ, Россин Уран зоёлошодой холбооны гэшүүн, Буряадай арадай поэт, М.Самбуевай шангай лауреат, артист, поэт, драматург Николай СОКТОЕВ.

Виктор Васильевич арбаад жэлэй саана Захаминай аймагай гүлваагаар һунгагдажа, арад зонойнгоо этигэмжэ, найдал гээхэгэй гэжэ ходо оролдожо, аймагай хүгжэлтэ, ажаһуугшатай байдал хэрэг ябуулжа шадаа. Ехэ-Сахир нютагта хүн

ГУНЗЫНОВ ГАЛАН ДАМБИЕВИЧ, ОКРУГ №28

медицинских наук, врач высшей категории.

Решение выдвинуть свою кандидатуру было для меня ответственным и важным. Ко мне обратились земляки, я получил поддержку партии «Единая Россия». Участие в праймериз показало, что земляки мне доверяют. Все это придает мне силы и уверенность в предвы-

борной борьбе.

За годы своей работы мне довелось помогать тысячам пациентов из самых разных уголков нашей республики. Со многими из них у нас сложились доверительные отношения, каждый был готов рассказать о самом сокровенном. Так я узнавал многие насущные проблемы сельской местности, которые остаются

нерешенными по сей день. Хотя ситуация, на мой взгляд, вполне возможно исправить в лучшую сторону нашими совместными усилиями. Поэтому я призываю Вас, уважаемые земляки, воспользоваться данным Вам конституционным правом и сделать свой личный, независимый выбор.

8 сентября - Выборы депутатов Народного

ЗА «ЕДИНУЮ РОССИЮ»!

«ЕДИНАЯ РОССИЯ» БЫЛА И ОСТАЕТСЯ ПАРТИЕЙ БОЛЬШИНСТВА

Наши избиратели традиционно отдадут ей предпочтение. Почему?

ПУТИН С ПОМОЩЬЮ «ЕДИНОЙ РОССИИ» ОТВЕЛ СТРАНУ ОТ КРАЯ ПРОПАСТИ

Все другие парламентские партии рекомендовали себя далеко не с лучшей стороны в бурные 90-е годы, когда еще не было «Единой России» и страна стояла на пороге краха. Только с приходом Путина ситуация стала меняться к лучшему. Закрепить эти позитивные перемены и по возможности их приумножить могла только новая политическая сила, которой и стала партия «Единая Россия». Конкретные результаты ее работы сегодня не видны только слепому. Эта партия доказала делом, а не словами, что выполняет свои обещания и умеет реально работать над улучшением жизни людей в нашей стране. Пусть не так быстро, как всем бы хотелось, но неуклонно и не сворачивая с выбранного пути.

С 2008 года весь мир будоражит финансово-экономический кризис, который Россия прошла с наименьшими потерями, только благодаря тому, что у нас есть партия парламентского большинства, не позволившая растащить Стабилизационный фонд, как этого хотели все другие партии.

Все идет к тому, что новой волны кризиса не миновать, что она неизбежна, поскольку в мировой экономике все взаимосвязано. Но с кем, как не с «Единой Россией» мы сможем пройти эту новую волну достойно? Какие еще политические силы имеют тот же позитивный опыт борьбы с кризисом? Ответ очевиден: таких политических сил пока просто нет.

«ЕДИНАЯ РОССИЯ» НЕ ЗАНИМАЕТСЯ ПОПУЛИЗМОМ

Сегодня лидеры оппозиционных партий в преддверии очередной волны кризиса раздадут безответственные обещания избирателям о повышении в разы пенсий и заработных плат. Все раздать! Все проесть! Все растратить! А назавтра власть в зависимости от государств, которые спят и видят Россию нищей и слабой страной, поскольку завладели всеми ее природными ресурсами. Но тем и отличается «Единая Россия» от всех остальных партий, что поступает всегда по-государственному мудро и надежно.

Если безответственный политик думает только о том, как получить и сохранить власть, то государственный деятель принимает ответственные решения, думая о будущих поколениях на долгие годы вперед. С такой партией не должны быть страшны никакие кризисы, потому что будущее за теми, кто его создает уже сегодня, а не за теми, кто только мечтает о своих личных перспективах.

Поэтому «Единая Россия» единственная политическая сила страны, способная позаботиться обо всех социальных слоях и способная провести Россию через пучины кризиса. Все другие не способны на это.

Подумать страшно, куда могут привести народ оппозиционные партии в случае их победы на выборах. Научившись виртуозно паразитировать на трудностях народных, они ведь, по сути, ничего другого делать не умеют. Когда нет государственности в головах политических лидеров, отточенной делом, а не болтовней, когда нет даже достойных кадров, способных генерировать новые идеи, а не предлагать избитые старые схемы!

КТО ЗА ЧТО БОРЕТСЯ?

Отдельные лидеры приватизировали свои партии и используют их исключительно для расширения бизнеса, другим их партия нужна для захвата власти и поворота колеса истории вспять, третьим мешают национальные республики и им нужна власть для их ликвидации.

Задача оппозиционных партий раскачать ситуацию, не дать ЕР набрать большинство в НХ. По сути, они готовы обречь Народный Хурал на невозможность принять серьезные решения, на хаос.

Но что бы не писали грязной краской на заборах в подворотнях политические неудачники и всякого рода завистники о «Единой России», это единственная политическая партия с четко выраженной государственностью, внятной идеологией и программой реальных дел, у которой есть мощный кадровый резерв и способность доводить начатое до конца.

«Единая Россия» единственная партия, которая предложила развернутую и реализуемую программу развития нашей республики на ближайшие пять лет.

Многие чаяния жителей республики нашли свое отражение в Программе «Единой России» в Бурятии. Прежде всего, это касается возвращения нравственных ориентиров нашему обществу, возвращения доброго имени людям труда, поддержка трудовых династий, семьи, добрых традиций. Обновленная стратегия бурятских единороссов – это, с одной стороны, прорыв в экономике, выход на новый уровень развития региона – от промышленности, сельского хозяйства и туризма к индустрии здорового питания и высоким технологиям. С другой стороны – поднятие в качестве флага лучшего, что есть у наших народов, наших людей. Потому что развитая экономика без развитой морали – это жестокое, механистическое общество. Развитая мораль при слабой экономике – это благородная нищета. А партия стремится к тому, чтобы помочь людям стать и обеспеченными, и гармонично развитыми. Счастливыми, одним словом.

Публикуется согласно жеребьевке на бесплатной основе.

Хурала Республики Бурятия пятого созыва

ПРИЗВАНИЕ ПОЛИТИКА - СЛУЖИТЬ НАРОДУ

Интервью с Н.Г.Борхоновой, руководителем Бурятского регионального отделения политической партии «ПАТРИОТЫ РОССИИ»:

- Намжилма Гомбодоржиевна, почему Вы решили стать политиком?

- Для меня призвание политика – это, прежде всего, помогать, служить народу. Сейчас очень многие партии и политики очень далеки от простых людей, от его повседневных насущных проблем. Я бы хотела поставить эти проблемы на повестку дня. Про народ у нас принято вспоминать только перед выборами. Партии вдруг начинают резко активизироваться, понимая, что теперь только люди могут решить их участь. Они – самое главное, и я хочу, чтобы простой человек чувствовал свою значимость. Во многом, для того, что вернуть на авансцену судьбы и нужды простых людей, я нахожусь в политике, чтобы иметь возможность оказывать им реальную, конкретную помощь.

Мне, как лидеру партии, очень важно вернуть доверие людей к политикам, к власти, потому что сейчас народ чувствует, что на их мнение и тревоги не обращают внимание. Показательна ситуация со строительством новой дороги к дацану на Лысой горе. Жители выразили свое недовольство ее качеством, тем, что она недостаточно широка, и затруднен подъезд к ней с прилегающих территорий. Реакция ответственных за строительство чиновников: «Жители всегда недовольны. Хоть постройшь. Хоть не построишь. Всегда недовольны». На мой взгляд, замечательный пример абсолютно безразличного отношения властей к народу. Такой подход стал системным, привычным, к сожалению, как со стороны чиновников, так и со стороны людей. Мы должны уметь отстаивать и защищать свои права на достойное жилье, образование, заработную плату, дороги, в конце концов. Таким образом, мое стремление – не только привнести качественное изменение в деятельность администрации, но и призвать наших земляков к деятельному участию в судьбе нашей республики.

- То есть, иными словами, быть патриотами республики. А что для вас означает это слово?

- В последние десятилетия у нас в стране, к сожалению, было немодно проявлять патриотические чувства. Среди граждан укрепилось уничижительное наименование России как «эта страна», и

что нужно поскорее отсюда уезжать. Особенно это заметно среди молодого населения. Эту ситуацию нужно кардинально менять на всех уровнях, начиная, прежде всего, с семьи, школы, университетов и заканчивая высшими эшелонами власти, у представителей которых дети учатся за рубежом.

И отвечая на ваш вопрос, патриот – человек, который, даже зная все проблемы, раны, существующие на его отчизне, уважает свою родину и до последнего защищает ее интересы, и готов действовать ради этого.

- Каким образом нужно действовать?

- На мой взгляд, самое главное – не быть равнодушным. У нас очень легко на все мажут рукой: «И без меня разберутся!». Ведь если каждый человек покажет властям, что его что-то не устраивает, что ему не все равно, им так или иначе придется пойти народу навстречу. Как, например, произошло с законом о повышении страховых и пенсионных взносов для индивидуальных предпринимателей. Бизнесмены заявили о себе, писали коллективные пись-

ма, обращения, жаловались в СМИ – и это дало результат. Со следующего года, сумма взносов уменьшится для фирм с небольшим доходом.

Принять участие в выборах – это также гражданский долг патриота, ведь решается будущее наших детей, при какой власти они будут расти, какое образование и медицину они получат.

- В случае вашего избрания депутатом НХ, какие будут ваши первые инициативы?

- У партии очень проработанная программа в разных направлениях, но наша первоочередная задача – это поднять сельское хозяйство. Бурятия – традиционно сельский регион и нужно его возрождать. Сейчас наши фермы находятся в удручающем, я бы даже сказала, плачевном состоянии. Вступление в ВТО значительно ослабило позиции на рынке наших местных производителей. «Патриоты России» в целом поддерживают вступление в ВТО, но только на приемлемых условиях. Нужно защищать, оберегать наших фермеров. Ведь в большинстве стран мира, сельское хозяйство является

дотационным. Государственные субсидии должны быть стабильными, чтобы производители могли планировать свою работу в долгосрочной перспективе. Необходимо обеспечить прямой доступ фермеров к покупателю для обоюдной выгоды. Нужно делать село привлекательным, поднимать его престиж, статус, прежде всего, для молодежи. Развивать сельский туризм. Село будет развиваться если будет постоянный контакт между городом и деревней, поддержка сельхозпроизводителей, финансирование из федерального и регионального бюджетов, хорошая законодательная база, а также применение новых технологий.

Направлений для работы очень много, тем более что проблем хватает практически в каждой сфере жизнедеятельности человека. Ведь, как известно, человеку для жизни необходимо жилье, работа, еда. В деревнях работать в принципе нигде, в городе можно устроиться на работу с хорошим окладом чаще всего при помощи т.н. блата, молодежь массово покидает пределы республики, постоянная инфляция цен на продукты питания также не украшает общую картину. Поэтому приоритетных задач несколько. Одна из них – жилищная проблема. Известно, что сейчас ипотека для многих практически недостижима, мы считаем, что процент годовых должен быть снижен до 2-3%. Также необходимо инициировать массовое строительство жилья посредством выделения государственных денежных накоплений. Кроме этого, упростить выделение земли под строительство.

- Есть ли у вас предложения по образовательной сфере? Вы, как педагог, можете дать оценку сложившейся ситуации в образовательной системе страны?

- Да, я как человек, проработавший много лет в школе, с болью наблюдаю за нынешним положением учителей в городе и на селе. На сегодняшний день педагог поставлен в такую ситуацию, что ни о каком творческом подходе к образованию, внимательном отношении к нуждам учеников речи нет. Учителя завалены огромной бумажной работой, постоянными отчетами, проверками сверху. Когда, в какой момент, при такой организации труда, они должны заниматься планированием занятий, поиском новых методик, участием в грантах и

конкурсах? Более того, почасовая оплата труда учителей и вовсе внесла раскол в педагогические коллективы. Известны случаи, когда учителям исходя из того, что у них в группе обучается 10-12 человек, выдавали меньшую зарплату. Таким примеров быть не должно. Учителям мы доверяем самое ценное – наших детей, поэтому труд педагога должен цениться и соответствующим образом оплачиваться. У преподавателей исчезает мотивация к самосовершенствованию, они уходят их школ, и иногда в деревнях один учитель ведет несколько предметов, молодежь в школы не идет.

В связи с этим, наша партия предлагает изменить систему оплаты труда учителей – по тарифной сетке в зависимости от категории учителя. Увеличить надбавки за классное руководство, ввести новые – за проведение факультативов, за индивидуальную работу с детьми-инвалидами. Что касается привлечения молодых преподавателей, да и вообще специалистов, в сельскую местность, то здесь в первую очередь нужно говорить о полном комплексе мер по восстановлению деревень. Ведь малокомплектные школы закрываются, фельдшерско-акушерские пункты ликвидируются, предприятия АПК доведены до банкротства. Нужно полностью возродить там жизнь. Поскольку действительность говорит о том, что даже на миллионные подъемные молодежь не хочет ехать в не обустроенное село. Качественно улучшить материально-техническое обеспечение школ не только в городе, но и на селе. Проводить регулярные форумы учителей, посвященные методологическим, техническим и другим вопросам.

- Каким Вы видите будущее Бурятии?

- В нашей республике есть все условия для ее процветания: богатые природные ресурсы, производственный потенциал, соседство с зарубежными странами, университеты, жемчужина планеты – Байкал, и самое главное – наш народ, который может и должен быть главным приоритетом политики государства. Чтобы каждый человек с гордостью мог сказать, что он – патриот России!

ГОЛОСУЙТЕ ЗА №20 - «ПАТРИОТОВ РОССИИ»!

Публикуется согласно жеребьевке на бесплатной основе.

Понедельник, 26

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ДОБРОЕ УТРО', 'ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ', 'ЖИТЬ ЗДОРОВО!', 'МОДНЫЙ ПРИГОВОР', 'ВРЕМЯ ОБЕДАТЬ!', 'ДОБРОГО ЗДОРОВЬЦА!', 'ИСТИНА ГДЕ-ТО РЯДОМ', 'ДРУГИЕ НОВОСТИ', 'ПОНЯТЬ. ПРОСТИТЬ', 'ЖЕНСКИЙ ДОКТОР-2', 'ПОСЛЕДНИЙ ГЕРОЙ-6', 'ВЕЧЕРНИЕ НОВОСТИ С СУБТИТРАМИ', 'ДАВАЙ ПОЖЕНИМСЯ!', 'ПУСТЬ ГОВОРЯТ', 'ВРЕМЯ', 'ТЕРРОРИСТКА ИВАНОВА', 'ДЖО', 'ГОРОДСКИЕ ПИЖОНЫ', 'МУЖЕСТВО В БОЮ', 'ДЕВУШКА НОМЕР 6'.

«РОССИЯ»

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'УТРО РОССИИ', 'ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО', '1000 МЕЛОЧЕЙ', 'О САМОМ ГЛАВНОМ', 'КУЛАГИН И ПАРТНЕРЫ', 'ВЕСТИ', 'ВЕСТИ-БУРЯТИЯ', 'ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ', 'ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ', 'ОСОБЫЙ СЛУЧАЙ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ТАЙНЫ ИНСТИТУТА БЛАГОРОДНЫХ ДЕВИЦ', 'ВСЕГДА ГОВОРИ ВСЕГДА-5', 'ПРЯМОЙ ЭФИР', 'СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!', 'СКЛИФОВСКИЙ', 'ИЗМЕРИТЕЛЬ УМА. IQ', 'ДЕВЧАТА'.

КУЛЬТУРА

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ЕВРОНЬЮС', 'ЕВРОНЬЮС', 'ДЖИВ И ВУСТЕР', 'ВЛАДИМИР ГУБАРОВ. ЦИТАТЫ ИЗ ЖИЗНИ', 'ВАЖНЫЕ ВЕЩИ', 'ЛИНИЯ ЖИЗНИ', 'ВИШНЕВЫЙ САД', 'ШУМНЫЙ ДЕНЬ', 'ФАУНТЕЙНСКОЕ АББАТСТВО', 'КРАСНОЯРСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ АКАДЕМИЧЕСКИЙ АНСАМБЛЬ ТАНЦА СИБИРИ ИМЕНИ М. ГОДЕНКО. КОНЦЕРТ', 'ОПЕРА НА ВСЕ ВРЕМЕНА', 'ТАЙНЫ РУССКОГО КИНО', 'ВЛАДИМИРСКАЯ ИКОНА БОЖИЕЙ МАТЕРИ', 'ЛЕОНИД ГАЙДАЙ... И НЕМНОГО О БРИЛЛИАНТАХ', 'ИСТОРИЯ ЖИЗНИ', 'ЛЮДМИЛА МАКСАКОВА. УРОКИ МАСТЕРСТВА', 'РАССЕКРЕЧЕННАЯ ИСТОРИЯ', 'ОТКРЫТОСТЬ БЕЗДНЕ ДОСТОЕВСКОГО. ГРИГОРИЙ ПОМЕРАНЦ И ЗИНАИДА МИРКИНА', 'ИРИНА АЛАВЕРДОВА. АРТПОХОД', 'КОНЦЕРТ ДИЗЗИ ГИЛЛЕСПИ', 'УДИВИТЕЛЬНЫЙ МИР'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'АЛЬБЕРА КАНА', 'АРИГ УС', 'ОЗОРНЫЕ АНИМАШКИ', 'ФРИКАЗОИД', 'ПОГОДА', 'АЙБОЛИТ-66', 'ДОМ-2. LIVE', 'БИТВА ЭКСТРАСЕНСОВ', 'ШАГ ВПЕРЕД 3 Д', 'УНИВЕР', 'ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС'.

АРИГ УС

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'БУДЬТЕ ЗДОРОВЫ', 'ДЕФФОНЧКИ', 'ИНТЕРНЫ', 'РЕАЛЬНЫЕ ПАЦАНЫ', 'УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ', 'НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЙ', 'СПОРТ-ЭКСПРЕСС', 'ПАПЕ СНОВА 17', 'СТРАНА В ШОРЕ', 'ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС', 'ГОРОД ЛЮБВИ', 'ГОЛОВА НАД ВОДОЙ'.

ТИВИКОМ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ДОМАШНИЙ ЗООПАРК', 'В ТЕМЕ', 'СПАЛЬНЫЙ РАЙОН', 'КАРТИНА НЕДЕЛИ', 'ПОРЯДОК ДЕЙСТВИЙ', 'КУРИНЫЕ СТРАСТИ', 'ЧЕЛОВЕК И ВРЕМЯ', 'ВЕСЕЛЫЕ КАРТИНКИ', 'АВРОРА', 'НЕВЫНОСИМАЯ ЖЕСТОКОСТЬ', 'КАНИКУЛЫ КРОША'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ВАШЕ ПРАВО', 'УТУМАТА', 'ЗАЧАРОВАННЫЕ', 'ГОРЯЧАЯ ЛИНИЯ', 'АНАКОП', '5 ИСТОРИЙ', 'ДЖЕНТЛЬМЕН', 'ТОП-МОДЕЛЬ', 'АМЕРИКАНСКИ', 'НОЧНОЙ КАНАЛ НА ТИВИКОМЕ'.

СТС «БАЙКАЛ»

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ПРИКЛЮЧЕНИЯ ДЖЕКИ ЧАНА', 'МАЛЕНЬКИЙ ПРИНЦ', 'ЧЕЛОВЕК-ПАУК', 'ПАПИНЫ ДОЧКИ', 'МЕСТНОЕ ВРЕМЯ НА СТС-БАЙКАЛ', '6 КАДРОВ', 'ПРИВИДЕНИЕ', 'ДАЕШЬ, МОЛОДЕЖЬ!', 'ВОРОНИНЫ', 'УРАЛЬСКИХ ПЕЛЬМЕНЕЙ', 'КУХНЯ', 'ШРЭК', 'ЛЮДИ ХЭ', 'ВЕДУЩИЙ - АЛЕКСАНДР РЕВВА', 'ПРОФИЛАКТИЧЕСКИЕ РАБОТЫ'.

НТВ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'НТВ УТРОМ', 'ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХ-ТАРА', 'СЕГОДНЯ', 'ДО СУДА', 'СУД ПРИСЯЖНЫХ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'СУД ПРИСЯЖНЫХ. ОКОНЧАТЕЛЬНЫЙ ВЕРДИКТ', 'ДЕЛО ВРАЧЕЙ', 'ОБЗОР. ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ', 'ПРОКУРОРСКАЯ ПРОВЕРКА', 'ГОВОРИМ И ПОКАЗЫВАЕМ С ЛЕОНИДОМ ЗАКОШАНСКИМ', 'БОМБИЛА. ПРОДОЛЖЕНИЕ', 'КОВБОИ', 'СЕГОДНЯ. ИТОГИ', 'ГЛУХАРЬ. ВОЗВРАЩЕНИЕ', 'ЛУЧШИЙ ГОРОД ЗЕМЛИ', 'ДИКИЙ МИР', 'ВАЖНЯК', 'ЧАС ВОЛКОВА'.

ДТВ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'УДАЧНОЕ УТРО', 'ПОЛЕЗНОЕ УТРО', 'АНЕКДОТЫ', 'ОБМЕН БЫТОВОЙ ТЕХНИКИ', 'СРОЧНО... СЕКРЕТНО... ГУБЧЕКА', 'С.У.П.', 'УЛЕТНЫЕ ЖИВОТНЫЕ', 'ОПЕРА. ХРОНИКИ УБОЙНОГО ОТДЕЛА', 'ДОРОЖНЫЕ ВОЙНЫ', 'ДОРОЖНЫЕ ДРАМЫ', 'ВНЕ ЗАКОНА', 'ИХ РАЗЫСКИВАЕТ ПОЛИЦИЯ', 'СМЕШНО ДО БОЛИ', 'КВН. НА БИС', 'ГОЛЫЕ И СМЕШНЫЕ', 'УДАЧНАЯ НОЧЬ', 'СЕРДЦА ТРЕХ', 'САМОЕ СМЕШНОЕ ВИДЕО'.

Вторник, 27

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ДОБРОЕ УТРО', 'ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ', 'ЖИТЬ ЗДОРОВО!', 'МОДНЫЙ ПРИГОВОР', 'ВРЕМЯ ОБЕДАТЬ!', 'ДОБРОГО ЗДОРОВЬЦА!', 'ИСТИНА ГДЕ-ТО РЯДОМ', 'ДРУГИЕ НОВОСТИ', 'ПОНЯТЬ. ПРОСТИТЬ', 'ЖЕНСКИЙ ДОКТОР-2', 'ПОСЛЕДНИЙ ГЕРОЙ-6', 'ВЕЧЕРНИЕ НОВОСТИ С СУБТИТРАМИ', 'ДАВАЙ ПОЖЕНИМСЯ!', 'ПУСТЬ ГОВОРЯТ', 'ВРЕМЯ', 'ТЕРРОРИСТКА ИВАНОВА', 'ДЖО', 'ГОРОДСКИЕ ПИЖОНЫ', 'АМЕРИКАНСКИЙ ПИРОГ. СВАДЬБА', 'СУХОЕ ПРОХЛАДНОЕ МЕСТО'.

«РОССИЯ»

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'УТРО РОССИИ', 'ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО', 'ТАЙЗАН', 'УЛГУР', 'ВЫБОРЫ - 2013', 'О САМОМ ГЛАВНОМ', 'КУЛАГИН И ПАРТНЕРЫ', 'ВЕСТИ', 'ВЕСТИ-БУРЯТИЯ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ', 'ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ', 'ОСОБЫЙ СЛУЧАЙ', 'ТАЙНЫ ИНСТИТУТА БЛАГОРОДНЫХ ДЕВИЦ', 'ВСЕГДА ГОВОРИ ВСЕГДА-6', 'ПРЯМОЙ ЭФИР', 'СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!', 'СКЛИФОВСКИЙ', 'БИТВА ЗА СОЛЬ. ВСЕМИРНАЯ ИСТОРИЯ'.

КУЛЬТУРА

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ЕВРОНЬЮС', 'ЕВРОНЬЮС', 'ДЖИВ И ВУСТЕР', 'ВАЖНЫЕ ВЕЩИ', 'Я ХОЧУ РАССКАЗАТЬ... СУЛАМИФЬ МЕССЕРЕР', 'ИСТОРИЯ ЖИЗНИ', 'СПЕКТАКЛЬ "ТРУДНЫЕ ЛЮДИ"', 'ЛИЧНОЕ ВРЕМЯ. МАРК РОЗОВСКИЙ', 'ПУТЕВКА В ЖИЗНЬ', 'ГОСУДАРСТВЕННЫЙ АНСАМБЛЬ ТАНЦА БЕЛАРУСИ. КОНЦЕРТ', 'ОПЕРА НА ВСЕ ВРЕМЕНА', 'ТАЙНЫ РУССКОГО КИНО', 'КАЗАНСКАЯ ИКОНА БОЖИЕЙ МАТЕРИ', 'БОЛЬШЕ, ЧЕМ ЛЮБОВЬ', 'ЛЮДМИЛА МАКСАКОВА. УРОКИ МАСТЕРСТВА', 'РАССЕКРЕЧЕННАЯ ИСТОРИЯ', 'ОТКРЫТОСТЬ БЕЗДНЕ ДОСТОЕВСКОГО. ГРИГОРИЙ ПОМЕРАНЦ И ЗИНАИДА МИРКИНА', 'СЕМЬЯ МАНН. СТОЛЕТНИЙ РОМАН', 'ВАСКО ДА ГАМА', 'ТРИУМФ ДЖАЗА', 'ПОЛЬ ГОГЕН'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС', 'ПОГОДА', 'ФРИКАЗОИД', 'ГОРЯЧАЯ ЛИНИЯ', 'ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС', 'УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ', 'НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЙ', 'СПОРТ-ЭКСПРЕСС', 'ПАПЕ СНОВА 17', 'ТОЧКА ЗРЕНИЯ', 'НАС ПРИНЯЛИ!', 'ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ', 'ЛЮБОВЬ НЕ СТОИТ НИЧЕГО'.

АРИГ УС

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС', 'ПОГОДА', 'ФРИКАЗОИД', 'УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ', 'НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЙ', 'СПОРТ-ЭКСПРЕСС', 'ПАПЕ СНОВА 17', 'ТОЧКА ЗРЕНИЯ', 'НАС ПРИНЯЛИ!', 'ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ', 'ЛЮБОВЬ НЕ СТОИТ НИЧЕГО'.

ТИВИКОМ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ГОРЯЧАЯ ЛИНИЯ', 'ЭПОХА. СОБЫТИЯ. ЛЮДИ', 'АВРОРА', 'ХОЗЯЕВА НОЧИ', 'КАНИКУЛЫ КРОША', 'ДОМАШНИЙ ЗООПАРК', 'ВЕСЕЛЫЕ КАРТИНКИ', 'ЗАЧАРОВАННЫЕ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ВЫЖИТЬ В МЕГАПОЛИСЕ', 'АНАКОП', '5 ИСТОРИЙ', 'ДЖЕНТЛЬМЕН', 'ТОП-МОДЕЛЬ ПО-АМЕРИКАНСКИ', 'НОЧНОЙ КАНАЛ НА ТИВИКОМЕ'.

СТС «БАЙКАЛ»

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ПРИКЛЮЧЕНИЯ ДЖЕКИ ЧАНА', 'МАЛЕНЬКИЙ ПРИНЦ', 'ЧЕЛОВЕК-ПАУК', 'ПАПИНЫ ДОЧКИ', 'МЕСТНОЕ ВРЕМЯ НА СТС-БАЙКАЛ', '6 КАДРОВ', 'ШРЭК', 'КУХНЯ', 'УРАЛЬСКИХ ПЕЛЬМЕНЕЙ', 'ДАЕШЬ, МОЛОДЕЖЬ!', 'ЛЮДИ ХЭ', 'ВЕДУЩИЙ - АЛЕКСАНДР РЕВВА', 'ПОДПОЛЬНАЯ ИМПЕРИЯ', 'ПАРИКМАХЕРША И ЧУДОВИЩЕ', 'ТЕХНИЧЕСКИЙ ПЕРЕРЫВ'.

НТВ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'НТВ УТРОМ', 'ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХ-ТАРА', 'СЕГОДНЯ', 'ДО СУДА', 'СУД ПРИСЯЖНЫХ', 'ОКОНЧАТЕЛЬНЫЙ ВЕРДИКТ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ДЕЛО ВРАЧЕЙ', 'ОБЗОР. ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ', 'ПРОКУРОРСКАЯ ПРОВЕРКА', 'ГОВОРИМ И ПОКАЗЫВАЕМ С ЛЕОНИДОМ ЗАКОШАНСКИМ', 'БОМБИЛА. ПРОДОЛЖЕНИЕ', 'КОВБОИ', 'СЕГОДНЯ. ИТОГИ', 'ГЛУХАРЬ. ВОЗВРАЩЕНИЕ', 'КВАРТИРНЫЙ ВОПРОС', 'ГЛАВНАЯ ДОРОГА', 'ВАЖНЯК', 'ЧАС ВОЛКОВА'.

ДТВ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'УДАЧНОЕ УТРО', 'ПОЛЕЗНОЕ УТРО', 'АНЕКДОТЫ', 'ОБМЕН БЫТОВОЙ ТЕХНИКИ', 'СЕРЕБРЯНЫЙ САМУРАЙ', 'С.У.П.', 'УЛЕТНЫЕ ЖИВОТНЫЕ', 'ОПЕРА. ХРОНИКИ УБОЙНОГО ОТДЕЛА', 'ДОРОЖНЫЕ ВОЙНЫ', 'ДОРОЖНЫЕ ДРАМЫ', 'ВНЕ ЗАКОНА', 'ИХ РАЗЫСКИВАЕТ ПОЛИЦИЯ', 'СМЕШНО ДО БОЛИ', 'КВН. НА БИС', 'ГОЛЫЕ И СМЕШНЫЕ', 'УДАЧНАЯ НОЧЬ', 'СЕРДЦА ТРЕХ', 'САМОЕ ВЫЗЫВАЮЩЕЕ ВИДЕО', 'САМОЕ СМЕШНОЕ ВИДЕО'.

Среда, 28

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ДОБРОЕ УТРО', 'ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ', 'ЖИТЬ ЗДОРОВО!', 'МОДНЫЙ ПРИГОВОР', 'ВРЕМЯ ОБЕДАТЬ!', 'ДОБРОГО ЗДОРОВЬЦА!', 'ИСТИНА ГДЕ-ТО РЯДОМ', 'ДРУГИЕ НОВОСТИ', 'ПОНЯТЬ. ПРОСТИТЬ', 'ЖЕНСКИЙ ДОКТОР-2', 'ПОСЛЕДНИЙ ГЕРОЙ-6'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ВЕЧЕРНИЕ НОВОСТИ С СУБТИТРАМИ', 'ДАВАЙ ПОЖЕНИМСЯ!', 'ПУСТЬ ГОВОРЯТ', 'ВРЕМЯ', 'ТЕРРОРИСТКА ИВАНОВА', 'ДЖО', 'ГОРОДСКИЕ ПИЖОНЫ', 'СКАЛА', 'ЗАМОРОЖЕННАЯ ПЛАНЕТА', 'ВЯЧЕСЛАВ ЗАЙЦЕВ. ВСЕГДА В МОДЕ'.

«РОССИЯ»

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'УТРО РОССИИ', 'ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО', '1000 МЕЛОЧЕЙ', 'О САМОМ ГЛАВНОМ', 'КУЛАГИН И ПАРТНЕРЫ', 'ВЕСТИ', 'ВЕСТИ-БУРЯТИЯ', 'ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ', 'ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ', 'ОСОБЫЙ СЛУЧАЙ', 'ТАЙНЫ ИНСТИТУТА БЛАГОРОДНЫХ ДЕВИЦ', 'ВСЕГДА ГОВОРИ ВСЕГДА-6', 'ПРЯМОЙ ЭФИР', 'СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!', 'СКЛИФОВСКИЙ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ОДИН В ОКЕАНЕ', 'ЕВРОНЬЮС', 'УСПЕНИЕ ПРЕСВЯТОЙ БОГОРОДИЦЫ', 'ДЖИВ И ВУСТЕР', 'ЦАРИЦА НАД ЦАРЯМИ. ИРИНА БУГРИМОВА', 'ИСТОРИЯ ЖИЗНИ', 'КАРАМАЗОВЫ И АД', 'ВИЛЬГЕЛЬМ РЕНТГЕН', 'ЛИЧНОЕ ВРЕМЯ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ОКРАИНА', 'ЛАЛИБЭЛА. НОВЫЙ ИЕРУСАЛИМ В АФРИКЕ', 'АКАДЕМИЧЕСКИЙ ОРКЕСТР РУССКИХ НАРОДНЫХ ИНСТРУМЕНТОВ ИМ. Н. НЕКРАСОВА. КОНЦЕРТ', 'ОПЕРА НА ВСЕ ВРЕМЕНА', 'ТАЙНЫ РУССКОГО КИНО', 'АНДРЕЙ МИРОНОВ. СМОТРИТЕ, Я ИГРАЮ...', 'ЛЮДМИЛА МАКСАКОВА. УРОКИ МАСТЕРСТВА', 'РАССЕКРЕЧЕННАЯ ИСТОРИЯ', 'ОТКРЫТОСТЬ БЕЗДНЕ ДОСТОЕВСКОГО. ГРИГОРИЙ ПОМЕРАНЦ И ЗИНАИДА МИРКИНА'.

БОРИС ДАНИЛОВ, 9-дэхи ТОЙРОГ

Россиин Президентын найдамжатай нютгаймнай хүбүүн.
Борис Данилов (1951 оной) Ивалгада түрэн болон үндийн юм. Эжын – Ивалгын дунда нургуулин багша, номой сангай библиотекар, абан – профсоюзай хүдэлмэрилэгшэ.
Борис Данилов 1997-2000 онуудта Буряадта Россиин Президентын Түлөөлэгшөөр хүдэлөө. 2000 ондо Сибирийн федеральна

тойрогто РФ-гэй Президентын Бүрин этигэмжэтэ түлөөлэгшын аппаратай Буряад Республикадахи ахмад федеральна инспекторээр томилогдоод, 2009 он болотор хүдэлхэдөө, Буряадай дэбисхэр дээрхи бүхы федеральна байгуулгануудай – МВД-гэй, тамуужанай, налогово инспекциин, федеральна казначействын, хиналтын-шалгалтын управлениин, Зөөрин министрствын, Гүрэнэй бүридхэлдэ абалгын албанай, сүүдэй сагдаанарай албанай, мүн тиихэдэ гүрэнэй 60 гаран эмхи зургаануудай ажал ябуулгыг зохилдуулдаг байгаа. Борис Васильевич саг үргэлжэ республикын аймагуудаар ябажа, аймагуудай, хүдөө нютгагуудай захиргаануудай толгойлогшонортой, ажаһуугшадтай үулзадаг нэн. Гүрэнэй хэдэн шагналнуудта хүртэнхэй, албан зургаанай таби гаран хүндэлэлэй тэмдэгүүдээр шагнагданхай.

- **Намайе тэнжээн түрэл нютгани, нютгаархидни сэнтэй. Ажабайдалай болон ажалынгаа бүхы дүй дүршэлые аша туһадань хэрглэхээр бэлэнби.**

ЗОРИГТО НИКОЛАЕВИЧ ГАТАПОВ, 28-дахи ТОЙРОГ

Хүндэтэ нютгаархид!

Һунгагшадай захяануудай ехэнхинь хүүргын, харгын, больницануудай, гэр байрын барилгада болон арад зондо амин шухала бусад асуудалнуудта хабаатай байдаг. Ехэ мүнэнэй гаргашатай эдэ бүгэдые шиидхэтын тула тэдэниие иматгал Буряад Республикын социально-экономическа

хүгжэлтын программа соо хараалха, республикын бюджеттэ түсблэхэ шухала. Буряад Республикын дүрбэдэхэ зарлалай Арадай Хуралай депутат байһан хадаа би иимэ асуудалнуудые шиидхэхэ талаар дүй дүршэлтэйб.

Мүнөө дахин һунгагшад, бүхы арга шадалаа 28-дахи тойрогой ажаһуугшадтай ажабайдал найжаруулха хэрэгтэ зориулхаб: хүдөө нютгауудые хүгжөөлгын программ бөөлүүлгэ үргэлжэлүүлжэ, һуралсалай болон эмшэлэлгын эмхи зургаануудай материално-техническэ бааза найжаруулха, харгы болон хүүргэнүүдые заһахатаалаар асуудалнуудые шиидхэхээ

оролдохоб. Гадна хүдөө ажахын үйлдбэрлэгшэдтэ гүрэнэй мүнгэн туһаламжа үзүүлэхэ тухай зууршалхаб, соёлой болон спортын объектүүдтэ ехэ анхарал хандуулхаб, элдэб янзын мурьсөөнүүдые, фестивалнуудые, конкурснуудые эмхидхэн үнгэргэлгэдэ туһалхаб.

Бүхы нургуулинууд, больницанууд, амбулаторинууд, клубууд, хэлхээ холбооной таһагууд найнаар хүдэлжэ, хүдөөгэймнай ажаһуугшад хотынхидхоо дутуугүйгөөр бүхы хангалануудта хүртэнэй гэжэ һанадагби.

Суг хамта нилээд ехэ хэрэг бүтээхэбди гэжэ найданаб.

Хүдөө ажахы

ХОНИ ҮДХЭЛГЭ – ОЛЗОТОЙ АЖАЛ

Үнгэрэгшэ неделидэ буряад үүлтэрэй забайкалиин нимгэн ноһотой хониной бии болоһоной 40 жэлэй ойн баярай хэмжээ ябуулганууд Улаан-Үдэ хотодо үнгэрбэ. Хүдөө ажахын мэргэжэлтэд, хонишод, эрдэмтэд тэндэ олоор сугларба. Дээдэ Онгостойдо оршоһон "Оранж-Хаус" комплексн газрагуур хэдэн янзын үүлтэрэй хонид выставкэдэ табигдаба. Зэдын районой "Борьёогой", Сэлэнгын районой "Юрөө" ажахы, Яруунын "Дружба" ажахынууд нарин ноһотой үүлтэрэй хониды асараа. ОАО «Забайкальское руно» - монгол үүлтэрэй, Д.Банзаровай нэрэмжэтэ СПК – буряад үүлтэрэй, СПК Баянгол – "Бүүбэй" гэжэ буряад үүлтэрэй, СПК "Победа" эдильбаевска хальмаг үүлтэрэй хониды асараа. КФХ "Акулов" «Советская шерстяная» гэжэ үүлтэрэй ямаады асаржа, олон зониие һонирхуулба.

САГАЙ ЭРИЛТЭЭР ШЭНЭ ТЕХНОЛОГИ ХЭРЭГТЭЙ

Буряад ороной хүдөө ажахын министрэй орлогшо Михаил Костриков амаршалгын үгэдөө хони үдхэлгын ажахын мүнөө сагай байдал тухай хөөрөжэ үгэбэ. Ажахыда шэнэ технологи нэбтэрүүлжэ шухала гэжэ тэмдэглэбэ:

- Мүнөө сагта малай эдээ хоол бэлдэлгын халуун хаһа ерээд байна. Зарим ажахынуудта үбһөө сабшажашы эхилээдүй байна. Теэд августын эсэһээ үбһэ ногоон ямаршы шэмэ шүүһэгүй болодог гэжэ мэдээжэ... Ямар ажахынуудта шэнэ технологи хэрэглэгдэнэб, тэндэл ажал һайн урагшатай ябана. Жэһээнь, Кабанска районой ООО "Рубин" ажахыда 400 тонно сенаж бэлдэгдээд, тусхайта орёолтоннууд соо хадагалагдаад байна. Малай эдээн бэлдэгдээд байбал, байгаагийн ямаршы уларил аймшагтай бэшэ. Гүрэнэй талаһаа һайн туһаламжа ерэнэ. Энэ сагта хони үдхэлгэн ехэ олзотой ажал болоо.

Эрдэмтэн, хүдөө ажахын эрдэмэй кандидат Улзы Дандитов хонин ажахы хээээдэшы хүнгэн байгаагүй гэжэ тэмдэглээд, хонидоо үбэл бэшэ, хабар хурьгалуулбал, гарза багатай байха юм гэжэ соносхоо.

ХОНИНОЙ ТОО ХОЁР МИЛЛИОНДО ХҮРЭНН ЮМ

Һайндэртэ хабаадаһаа буряад үүлтэрэй забайкалиин нимгэн ноһотой хониды бии болгохо шэнжэлэлгын ажал ехээр ябуулһан хүндэтэй суута эрдэмтэд ерээ. Тэдэнэй тоодо Буряадай хүдөө ажахын дээдэ нургуулин профессор Галина Жилякова, Юрий Бубеев, Николай Маркаков болон үшөөшье олон мэргэжэлтэд. Тэдэнэр хони үдхэлгын алтан саг һанажа, ажалынгаа дүнгүүдээр хубалдаа. Үнгэрэгшэ зуун жэлэй дала-

ад онуудта бүхы Буряад ороноор нарин ноһотой хонин үдхэгдэжэ эхилээ. Тэрэ үедэ хонидой тоо дэн олон, хоёр миллион тоо толгойдо хүрөө. Гүрэнэй текстильнэ һалбари хониной нарин ноһо ехээр хэрэглэгдэжэ байгаа гэшэ ааб даа.

Ерээд онуудай реформонуудай һүүлээр бүхы Россиин экономикын байдалда хохидолтой саг ерээ гэжэ бүхы хүн зондо мэдээжэ. Хониной тоо тэрэ үедэ зуун наяд мянганда хүрөө. Олон жэлнүүдтэ хониной тоо үсөөржэл байгаа. Харин һүүлшын лэ үедэ гүрэнэй хүдөө ажахыда анхаралаа табижа эхилһээр, Буряад орондо хонидой тоо ургажа эхилээ.

-2013 оной июлиин эхинэй тоололгоор республикын бүхы ажахынуудаар 350 мянган толгой хонин үдхэгдэнэ, – гэжэ Буряад ороной Хүдөө ажахын министрствын мэргэжэлтэн Баяр Минжуров соносхоо.

ЯМАР ҮҮЛТЭРЭЙ ХОНИ ҮДХЭХЭДЭ ОЛЗОТОЙБ

Хорёод жэлэй туршада Мухар-Шэбэрэй районой Ленинэй нэрэмжэтэ колхозой түрүүлгшээр хүдэлһэн Анатолий Калашников нарин ноһотой хониной үүлтэр тэжээхэдэ ехэ олзотой нэн гээд һанамжална. Харин ОАО «Забайкальское руно» ажахын хүтэлбэрлэгшэ Кадыр Кулиев мүнөө сагта мяханай үүлтэрэй хони үдхэбэл, ехэ һайн олзотой гэжэ тоолоно.

- Монгол үүлтэрые арбан табан жэлэй туршада үдхэжэ ябанабди. Жэл бүри 25-30 тонно мяха худалданабди. Харин манай хониной ноһон үнэгүй. Барилгадаа хүбхэнэй орондо хэрэглэнэбди.

СПК «Баянгол» "бүүбэй" гэжэ хониной үүлтэр үдхэнэ. Тэрэ ажахын хүтэлбэрлэгшэ Татьяна Матханова 28 жэл багшаар хүдэлһэн. Пенсидээ гарахадаа,

иимэ ажал ябуулжа эхилээ. Бүхы шэрүүн, үлэн үе сагта буряад араднай энэл хонёо баряад ябаһандаа амидыраа гэжэ тэмдэглээ:

-Би дайнай захалжа байхада гарааб. Эжымни намайе багадаа ехэ уйламышай байһанши гэжэ хөөрөө һэн. Уйлахаш, уйлахаш гэжэ. Тиигээд эжымни хониной гуй шанаад, өөхэтэй мяхыень намда хүхүүлжэ һамааруулаа. Буряад хониной мяха эдижэ хүн болоһонши гэжэ эхэмни ходо хэлэдэг бэлэй. ... Булад Лхасарановай буряад хонийё һэргээжэ байгаабди гэхэдэнь, хүбүүмни дэмжээ һэн. Манай арад буряад хонин, үнеэн, ямаан, морин, тэмээн гээд табан хушуу малаа баряад ябаа хадаа, хээээдэшы гарза орохогүй байгаал даа. Буряад хониной мяхан ямар шэмэтэй, амтатай гээшэб! Ямар шэрхи гээшэб! Бүхэли үбөлөө хагдаа эдээд лэ ябаха...

Буряадай хүдөө ажахын дээдэ нургуулин профессор Галина Жилякова буряад үүлтэрэй забайкалиин нарин ноһотой хонин ехэ шэрхи, һайн гэжэ тэмдэглээ.

-Бүдүүн ноһотой эндэхи хони баруун тээһээ асарагдан элдэб янзын үүлтэрэй нарин ноһотой хонидтой холилдуулаабди, тиимэнэ тэрэ үүлтэр эндэхи шэрүүн уларилда таараһан. Меринос хони гаргахандаа, хурьгады хүйтэн уларилда дадуулын ехэ ажал ябуулаа бэлэбди. Тиимэнэ буряад үүлтэрэй забайкалиин нарин ноһотой хонид эндэхи шэрүүн уларилда таараһан, хүйтэндэ баһал газрагуур бэлшээд, хоолоо олоод ябадаг юм, – гэжэ эрдэмтэн хөөрөө.

Хони үдхэгшэдэй урда олон хүндэ ушарнууд гарадаг. Шиидхэгдэггүй асуудалнуудай нэгэн – ноһо худалдалга. Буряад ороной правительствын туһаламжаар ООО "Наранда" ноһо угааха ажахы бии болобо. Тэндэ угаагшагүй хониной ноһо 10-40-өөд түхэригэй сэнгээр худалдажа абана.

Хони үдхэлгын ажалай урагшатай ябахын түлөө ветеринарна бүхы ажалнууд хэгдэхэ ёһотой. Саг соогоо тарилга, дегельментизаци гэхэ мээтэ эмнэлгын ажалнуудые ябуулһан ажахынуудта хониной хоролго үгы.

ГҮРЭННӨӨ ТУҢАЛАМЖА БИИ

Хүдөө ажахын мэргэжэлтэн Виктор Прозоровский Буряад

орондо алишые үүлтэрэй – будүүн гү, нарин гү ноһотой хониды ади һайнаар, олзотой баряад байхаар гэжэ тэмдэглэнэ.

- Гүрэнэй туһаламжа ямаршы талаһаа ехэ. Ерээдүй жэлнүүдтэ миллион хахад толгой хониной тоо хүргэхэбди гэжэ һананаб... Хонишодто зориулһан һайндэрнүүд жэл бүри үнгэрдэг болоо һаа, һайн байгаа. Шанга экономикотой гүрэнүүдтэ хони үдхэгшэдэй тусхайта һайндэр бии. Тэндэ жэлэй дүнгүүдые гаргахын хажуугаар, түрүү хонишодоо амаршалдаг юм. Энэ хүндэ ажал даагаад ябаһан хонишодоо, хүдөө ажахын ажалшаддаа сэгнэхэ ёһотойбди.

Баира БАЛЬБУРОВА. Авторай фото.

2013 он – Аяншалгын болон хүндэмүүшэ ёһоор угталгын жэл

(Үргэлжлэл. Эхинийн 1-дэхи нюурта).

ЕВРОПЫН аргагүй найхан хотонуудаар тэдэнэр найн ханаатай гидоршуулагша Алексей Глебовтэй (Санкт-Петербург) аяншалжа, нэрлэбэл, Вильнюс, Варшава, Прага, Лион гайхан, гэлын хаража, ехэ гоё, мүнөө үеын түхээрлэгнүүдтэй, болбосон түхэлтэй отельнүүдтэн хожоно, амаржа, сэдхэлээ дүүргэн сэнгэжэ, Цыпилма Цыденовнагайнгаа дууша бэлигтэй, хүндэмүүшэ сэдхэлтэй, уласхоорондын конкурс, фестивальнуудай лауреат Оюна басаганайн гэр бүлынхидөөр – Ориол гэжэ нэрэтэй испан хургэнөөрнэ, 3,5 наһатай Джулия басаганатай, Мария Лурдес, Хусто худатанаарнэ, үетэн нүхэдөөрнэ испан гуримаар жэмээй сагаан архяар, арадай буйлуулхан амтан эдэе хоолоор угтуулһанайнгаа удаа Ллорет де Мар хотын найхан Sant Roma хүмэ, пальматай аллея, далайн эрьедэхи үзэсхэлэн газарнуудые, Барселонын Нангин бүлэнүүдэй баригдажа дууһаагүй суута хүмэ (Собор Святого Семейства - архитектор Гауди), гоё парк, фонтануудые, Фигерес хотын Сальвадор Далиин театр-музей булта гоёшоогоо.

«Уласхоорондын фестивалин үедэ бидэ «тоонтынхид» республикынгаа олон аймаг, уг гарбалнуудай амаршалгын буряад дууга ханхинулаабди, хун шубуунай гоё хубсаһатай Аня Унагаеваннай бидэнээ дэмжэн хатараа. Оюна басагамни бидэнтээ баяртайгаар дуулалсаба. «Үбгэнэй зүүдэн» гүэн Сагаан үбгэнэй, ЦАМ-ай багуудтай бурхадай бүхэли үльгэр онтохон болохо, һонин удхатай, найруулагдамал хатартай танилсуулаабди. Юлия Петрованнай шэмээшэг частушканыудые зохидоор гүйсэдхэбэ. Дари аша басагамни лимбэ дээрэ Наранбаатарай «Багын нүхэд» гэнэн хүгжэе гоёор наадаа, һүүлдэнэ «Барселона» гэнэн бальна хатар нүгөө газартан харуулаа. Захаминайхиднай аргагүй гоёор «Боро пальто» гэнэн арадай дуу, найхан ёхор (балетмейстер Валентина Санжиева) бэрхээр гүйсэдхэбэ, арадай театрай артистнууд Николай Соктоев (директор, режиссер), Николай Тарбаев «Тарбаганууд» гэнэн энеэ-этэй хатарай-театральна үзэгдэл харуулба, арадай дуушан Долгорма Мархаева («Закамна» ансамбль) «Хүхы», «Уужамхан» гэнэн арадай дуунуудые хонгёо найхан хоолойгоор дуулаба. Харин уран зураашадай номинацида хабсааһан Баярма Дамбиевнамнай буряад арадайнтай ажабайдалтай, байгаалитай холбоотой, найхан гобелен бүтээлнүүдээрээ шалгарба,

ИСПАНИ, ФРАНЦИ, ИТАЛИ, МОНАКААР АЙЛШАЛЖА, НАЙХАН ДУУ, ЁХОРТОЁО ТАНИЛСУУЛАА

эндэхи зоние гайхуулба. Үглөөдэрын гала-концертн түгэсхэлдэ тус хотын мэриин зүгһөө шангууд, дипломууд барюулагдаба. Эгээл ехэ гол шандань захаминайхид хүртэжэ, бултание баясуулаа. Бидэнэр фольклорно ансамбльнууд соо илгаржа, баһал Гран-при шандань хүртэбэбди. Баярма Дамбиева, Юлия Петрова, Дари Батурова, Захаминай арадай театр, Долгорма Мархаева, бүхы солистнууднай тусхай шангуудые абажа баясаа. Фестивалиимнай һүүлдэ Ориол, Оюна хургэгэнтэмнай (өөһэдөө Терраса хотодо ажаһуудаг) хүршэ байдаг Бланес хотын театр соо Буряад орон 2007 ондо айлшалһан «Ла Корранда», мүн мүнөө үедэ эмхидхэнэн «Амар мэндэ» гэжэ нэрэтэй ансамбльнуудтаяа хамта испан, буряад дуунуудай хоёр часай концерт харуулаа, бидэнээ шэнэ испан хатарта һургаа, шведскэ баян стол дэлгээ, зүрхэ сэдхэльеимнай уяруулаа. Суута поэт Цырендулма Цыреновна Дондогойдотнай «Амар мэндэ» гэнэн дуунайнгаа (хүгжэмын Оюныннай) үгэнүүдые мэндэ байхадань захижа бэшүүлээ һэмди. Заахан Джулия зээ басаганнай Оюна маматаяа дуулалдаха юм...» гэжэ ехэ һонёор Цыпилма Цыденовна уяран, баясан хөөрөө һэн. «Илангаяа Оюнынгаа «амар мэндээ, Улаан-Үдэм, амар мэндээ, эжы, абам, амар мэндээ, үеын нүхэд, амар мэндээ Буряад дайдам» гэнэн үгэнүүдтэйгээр уянгатай гоёор, хүрөөтэй найханаар Оюнынгаа дуулахадань, булта уяран шагнажа, нүдэнэйнгөө нөлбоһо аршан һуугаа һэмди « гэжэ «Тоонтын» хүтэлбэрилэгшэ Бутит Долгорова, «Забайкальский» гэнэн соёлой байшангай хормейстер Оксана Сансуева хөөрөө һэн.

«Харгыдамнай эдэе хоол, бульон (тетропакет) хүргэнтэниин хэжэ үгөөд, бидэнээ ехэ найнаар үдэшөө. Тэрэ һүниндөө Франциин Лазурна эрьейн уласхоорондын кино-фестивальнуудай болодог суута Ниццэ хото орожо, хуушан хототой, гоё Свято-Николаевска хүмэтэй, саашаа Италиин суута Милан хотын найхан газарнуудтай, Ла Скала театрай байшантай, Австриин Венэ, Грац хотонуудтай, Чехиин Прага, Брно хотонуудтай (хамта дээрээ 10 гүрэнэй хотонуудые хаража) танилсажа, зариманнай дэлхэйн баяшуулай газар гэгдэдэг Монакын үзэсхэлэн газарнуудые хаража гайхаабди, жаргаабди» гэжэ тэдэнэр баясан хөөрэнэ һэн. «Бил ухаангүй ехээр Монакын аргагүй гоё газарнуудые, саб сагаханууд далайн лайнернуудые, найхан ордонгуудые хаража жаргааб, гайхалаа барааб. Аяншалгада, уласхоорондын фестивалда эдэ олон зоние гурим журамтайгаар абаад ябаһан, бултанаа анхарһан, наһатай үсөөхэн зондоо туһалһан, бэрхээр хүтэлбэрилһэн Цыпилма Цыденовнада, бултанай түлөө ханаагаа зобоһон Бутит Долгоровада, Оксана Сансуевада, Хорло Цыдено-

«Үбгэнэй зүүдэн» хатар

«Захаамин» ансамбль (хормейстер Хорло Цыденова) дуулана

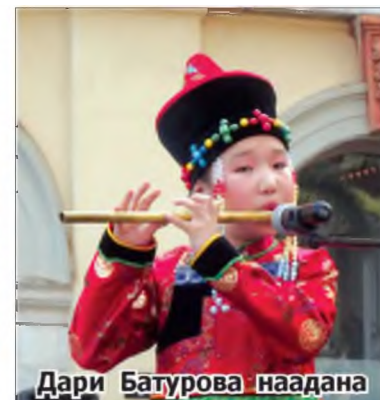
«Тоонтынхид» амаршалгын дуу гүйсэдхэнэ

«Захаминай» ёхор (балетмейстер Валентина Санжиева) найхан даа

Франциин 1-дэхи каналай телевиденитэй интервью хэнэ

Дари Батурова наадана

вада бултанай зүгһөө баяр баясхан хүргэнэб. Арбан гүрэн соогуур, толгой соогоо төөришэхөөр олон найхан хотонуудаар ябаһана мүнөө ханажа, фото-зурагуудаарнэ илгажа, үльгэр домог соохи-дол ариг сэбэрээр, орон нутагаа найханаар хүгжөөхээ, һалбаруулхаяа оролдодог Ев-

ропын гүрэнүүдээр аяншалан, Испанида ехэ бэрхээр бэлигэе харуулһан түрэл республикынгаа коллективүүдээрээ, илангаяа «тоонтынхидойнгоо» түлөө тон ехээр омогорхожо, баярлажа бусаабди» гэжэ Баярма Дамбиевна хөөрөө һэн. Түрэл Буряад ороноо үндэр хэмжээндэ түлөөлһэн найн

дуранай артистнуудтаа, бэлиг талаантай зондоо зохёохы амжалта, зол жаргал, хариин оронуудай уласхоорондын фестивальнуудай үшөө олон, ута харгынудые хүсэ!

Бэлигма ОРБОДОЕВА.
Гэр бүлын альбомуудаа.

РИМБҮҮШЭ БАГШЫН БУЯН

Улаан-Үдэ хотын алишье захираа элээр харагдадаг Римбүүшэ багшын дасание хэн мэдэхгүйб даа. Нүүлшын үедэ энэ хадын оройдо оршоһон дасанда ганса Буддын шажантан бэшэ, харин Буряад ороной айлшад, аяншалагшад олоор ерэдэг болонхой. Хорёод жэлэй саана «Лыса гора» гэжэ хадын хундан орой һалхинда үлээлгэжэ, ехэ зүдэрүү, хоһон газар байһан ха. Харгы, уһан, зайн галшые гээд дүгүүр үгы, холо доогуурнь, хадын хормойгоор нэгэ хэдэн гэрнүүд лэ таран байдаг һэн. Харин мүнөө дасан холоһоо яларан, һолонготон, үзэсхэлэнтэ үлгэрэй ордон шэнги һайханаар харагдажа, Улаан-Үдэ хотымнай орой шэмэглэһэн шэдитэ алтан дэнэ мэтээр үзэгдэнэ. Хадын хормойдо хүржэ ябахадаш, аяр дээрэһээ зэдэлһэн маани мэгзэмэй аялганууд зүрхэ хүдэлгэмөөр, жэгтэй нангин хүсэл түрүүлэн, шажанымнай сэбэр удха, нангин ханаае холуур тараана.

ДАЛАЙ ЛАМЫН ҮРШӨӨЛӨӨР ДАСАН БОДХООГДОО

Дасанай шэрээтэ Ело Римбүүшэ багша ганса манай гүрэнээр суутай бэшэ, харин бүхы дэлхэйгээр суутай болоһон лама юм. Далай ламын хурагша, 1993 ондо Ивалгын дасанай «Даши Чойнхорлинг» дээдэ хургуулида шажан заахаяа ерэнэн байна. Дээдэ хургуулин түсэбтэ Буддын шажанай Цаннит хургаал оруулаад, заажэ эхилээ. Буддын шажанай багшаар заажэ захалһаар лэ хүн зондо тухалхын ажал ехээр ябуулһан юм. 1995 ондо Римбүүшэ багшын ба Хамба-лама Чой-Доржо Будаев хоёр оролдолгоор, тэдэнэй мүнгэ оруулһан тухын хүсөөр Индиин гүрэнэй Гоманг-дасанда хураха зорилготой оюутад эльгээгдэһэн байна. Римбүүшэ багшада хандаһан хүзэгшэд энэ багшын ехэ гүнзэгы ухаатай, сэбэр ханаатай, бүхы тээ боложо байһан юмэнэй удхые ойлгуулжа, орёо, хүндэ асуудалнуудые шийдхэдэг, юмэнэй ушар соо хараха шадалтай мэдэлшэнэй аргатайе ойлгодог болоо. Байн байһаар Римбүүшэ ламын хажуугаар олон хурагшад бии боложо эхилээ. Хэдэн ондоо наһанай, ажалай, яһанай хүнүүд Ело Римбүүшые багша гэжэ тоолодог болоһон юм. Тэдэ олон хурагшадын өөрынгөө хургаал заажэ, олондо тараажэ байхаар Буддын шажанай өөрын түб нээхыень гуйһан байна. 1999 ондо Ело Римбүүшэ Инди гүрэн ошоожо, Далай ламаһаа зүбшөөл эриһэн юм. Далай лама Буддын шажанай түб олон зондо тухалха, зүб хэрэг гэжэ тоолоод, зүбшэлөө үгөө. 2000 ондо «Римбүүшэ Багша» түб нээгдээд, дасан барилгын ехэ ажал эхилээ. Барилгада бүхы Росси гүрэнэй Буддын шажантан тухалһан байна. 2004 оной июниин 27-до «Римбүүшэ Багша» дасан нээгдээ.

ЗУНАЙ ХУРГААЛНУУДАЙ УУЛЗАЛГАНУУД

Июлиин 23-һаа августын 5 болотор дасанда Римбүүшэ багшын зунай хургаалнууд, хүрөөтэ хүсэтэй хуралнууд үнгэрөө. Эблэрэлгын алтан субарганууд нээгдээ. «Мүнөө сагай Буддын шажанай искусство: ёһо заншал болон инноваци» гэжэ нэрэртэй уласхоорондын эрдэмтэдэй хуралдаан олон эрдэмтэдые суглуулаа. Борис Ельцинэй нэрэмжэтэ Ураалай федеральна университеттэй хамта энэ симпозиум үнгэрһэн байна. Россиин, Америкын, Индиин, Великобританиин суута олон эрдэмтэд тэндэ хабаадахаяа ерээ. Буддын шажанай түлөөлэгшэд болон уран искусствын талаар мэргэжэлтэд симпозиум дээрэ түрүүшынхөө золгоо. Ело Римбүүшэ багша сонсхолдоо мүнөө сагта, мүнөө сагай урлалда, бүхы дэлхэйн

Манджушри бурхан

Римбүүшэ багша

Субаргануудай арамнайда бэлдэжэ байһан түгэд ламанар

искусствын байдалда һайн юмэн, нангин юмэнэй ойлгосон дуталдана гэжэ тэмдэглээ. Харин гансал хүн зондо тухалалсан, һайн ханаа, һайн хүсэл дэлхэйдэ түхөөһэн искусство үнэн гэжэ тоолохоор байна гэжэ тэрэ тэмдэглэһэн байна.

Хальмаг ороной шаджин-лама Тэло Тулку Ринпоче Росси гүрэндэ Буддын шажанай байдал тухай хөөрөөд, хальмаг арадат, Буддын шажан дэлгэрүүлжэ ажалда Римбүүшэ ламын сэгнэшгүй ехэ үүргэ оруулжа байдагы тэмдэглээ.

Түүхын эрдэмэй кандидат, гүрэнэй Эрмитажтай ахалагша мэргэжэлтэн Юлия Елихина сонсхолдоо Эрмитажда мүнөө хадагалаатай Буддын шажанай бүтээлнүүд тухай хөөрөһэн байна:

- Хамба лама Этигеловэй хаан тайжа Николай Александровичта бэлэглэһэн Аюуша бурханай дүрэ, 18-дахы зуун жэлэй буряад зурагшадтай бүтээл - танканууд, мүнгөөр хэгдэһэн бүтээлнүүд Эрмитажда бии. Олон бүтээлнүүдые князь Ухтомский асарһан байна. Тиихэдэ олон танканууд хадагалаатай байна. Хэзээ, хэнһээ ерэнэн бэ гэжэ мэдэхээр бэшэ, архивуудта ямаршые мэдээсэлнүүд тэрээн тухай үгы. Мүнгөөр дархалагдаһан бүтээлнүүдые февральда нээгдэһэн выставкэдэе бултыень табья һэм. Санкт-Петербургу ябахыдаа, эдэ бүгэдэниие харахыа Эрмитаждамнай ерэхыетнай уринабди.

ЭБЛЭРЭЛГЫН АЛТАН СУБАРГАНУУД

Июлиин 27-до Римбүүшэ багшын дасанай хажууда Эблэрэлгын алтан субарганууд нээгдэбэ. Индиин Гьюдмед дасанһаа хорёод ламанууд ерэжэ, субаргануудай арамнайгада хабаадаһан байна. Эдэ субарганууд Росси гүрэн соо эгээн томо, эгээн үндэр, хоёр дабхар бүтээлнүүд болоно.

Баруун зүгэй субаргын нэгэдэхи дабхарта Гелуг хургаалай гурбан тантрическа бурхадтай дүрэнүүд табигдаха: агар модоор бүтээгдэһэн Гухьясамджи, Чакрасамвар, Ямандага бурхадтай дүрэнүүд. Хоёрдохи дабхарта мүнөө сагай түрүү техникээр хангагдаһан конференц-зал хүдэлжэ захалаа.

Зүүн талын субаргын нэгэдэхи дабхарта уран һайханай харалгын зал нээгдэхэнь. Тэндэ Буддын шажанай уран зураашан Асылхан Рахметовэй бүтээлнүүд табигдаа. Ямандага, Махагала, Ваджрасаттва, Балдан Лхамо, Манджушри, Вайшравана, Бегдэе бурхануудай дүрэнүүдые уран зураашан дасанда бэлэглээ. Уран зураашан бүтээлнүүдэе ганса шэрэ будагай хүсөөр бэшэ, харин элдэб олон сэнтэй шулуу, шүрээ, алтан, мүнгэн утаһа, торгон бүд, түмэр гэхэ мэтэ элдэбын зүйлнүүдые хэрэглэжэ, гайхамшагтай, хүрөөтэй бүтээлнүүдые хэһэн байна. Ураалай Федеральна университеттэй мэргэжэлтэн, искусствоведениин эрдэмэй кандидат Виктория Дёменова энэ уран зураашан тухай хөөрөжэ үгөө:

- Асылхан Гафурович Рахметов Уз-

бегэй уран зураашанай дээдэ хургуули дүүргэһэн юм. Ело Римбүүшэ багшын хурагша Буддын шажандо ороходоо, Еше Гомбо нэрэ абанхай. Мүнөө тэрэ зураашан Америкэдэ Сан-Франциско хотодо ажаһуудаг. Уран зураашан гансал Римбүүшэ багшын захилаар хүдэлнэ. Бүтээл бүхэндэнь гурбадүрбэн жэл ошоно.

Субаргын хоёрдохи дабхарта ута наһанай 1080 бурхадтай галерей нээгдэбэ. Үнгэрэгшэ жэлһээ захалаад, ямаршые хүн гэр бүлынгөө һахюуһан болгожо, бурханай дүрэ захиа аргатай байгаа. Тэдэ бурхануудай дүрэнүүд Сингапур гүрэндэ үнэтэй, тусхайта гууляар шудхагдаһан юм.

Үнгэрэгшэ үбэл Түгэд ороной Наланда дасанай ламанууд Римбүүшэ багшада Будда бурханай нангин шарил шүтөөн бэлэг болгожо үгэһэн юм. Будда Шакьямуниин гээгдэхэдэ, бэнь шажанай заншалаар шатаагдаһан байна. Тиигээд бэһэнь үлэһэн нангин үлэгдэлнүүд найман хуби болгогдожо, найман зүгэй дасангууда-

ар хадагалагдаһан юм. Нэгэ хубинь Индиин Магадхи гүрэнэй хаанда үгтэһэн байгаа. Саашадаа хэдэн зуун жэлнүүдэй һүүлээр Хитадай Юань династиин император Түмэр-Хаанда бэлэглэгдэһэн байна. Хаан тэрэниие Түгэдэй Наланда дасанда бэлэг болгожо барихан, һүүлээрнь тэрэ гурбадугаар Далай ламын субаргада ороһон юм. Үнгэрэгшэ үбэл Түгэд ороной Наланда дасанай ламанууд Римбүүшэ багшада Будда бурханай нангин шүтэһэн хэһэг бэлэг болгожо үгэһэн байна. Тиигэжэ Росси гүрэнэй, Буряад ороной нэргэжэ, хүгжэлтэдэ тухалха удхатай Будда Шакьямуниин нангин шарилай хуби Римбүүшэ багшын дасанда ерэбэ гээшэ.

БУДДА ШАКЬЯМУНИИ НАНГИН ҮРШӨӨЛДЭ ХҮРТЭХЭ АРГА

Сентябриин 1-дэ Манджушри бурханай үрээлэй хурал үнгэрхэ. Буддын шажанда Манджушри бурхан эрдэм ухаанай, уран һайханай, урлалай, уран зохиолшодой сахюусан гэжэ тоологдодог юм. Манджушриин үрээл гээшэ – хүндэлэндэ торолдонгүй, ханаһан хэрэгээ урагшатай бүтээжэ, эрдэм, ухаа, хүсэ, шадал дээшлүүлхын удхатай уншалга юм. Хуралай һүүлээр Ело Римбүүшэ багша сугларагша арад зоноо Будда бурханай нангин реликвинүүдээр адислаха, үрээлхэ. **Ома х Ра Па Тса На Дхи. Бултадаа буянтай ябаял даа. Ом!**

Баира БАЛЬБУРОВА.

Буряад арадай уг изагуур

СЭЛЭНГЫН МОНГОЛ БУРЯАДУУДАЙ ТҮҮХЭ

(Үргэлжлэл. Эхинийн июлин 18-най дугарта).

Гаваанай дэргэдэ түрэл Рабжуур үбгэн бии байгаа. Тэрэнэй хоёр гэрэгд, ехэн Дулма, Сойбаниие өөрын түрэн үри мэтэ илгабаригүй үргэн, тэжээн юм. Тэрэ Дулмые хамба ламын хатан мэтээр үзэдэг байгаа. Энэ огто худал. 1816 ондо үнгэргэгдэн шалгалтын үедэ тэрэ сагай хатагин отогой сайдууд Сойбаниие бүридэлдэ абахадаа, алдуу гаргаа. Тиймэ болоходонь, Гаваан сайд ноёдтой зүбшэжэ, Сойбаниие подгородно отогто оруулжа, өөрын дүү гэжэ бэшэн юм. Тийгэжэ тэрэ Еши-Жамсын алдартай болоһон гэшэ.

Энэ хамбын үедэ 1834 ондо богдо эзэнэй зарлигаар генерал-граф Дисанто Алтасунто, 1835 ондо генерал-адъютант Чибкин гэшэд Хягта ерэн юм. Граф Буряадай хүдөө нютагаар, Галуута нуурай дасанда, генерал-адъютант Сэлэнгын хотогоо сэхэ энэ дасанда шажанай хэрэгээр морилжо ерэн юм. 1840 ондо шалгалта хэжэ ревизор генерал Черкасов Хяагада, камер-юнкер Львов хүдөө нютагта, Сэлэнгын дүүмэдэ, Галуута нуурай хийдтэ морилжо ерэн байдаг.

1836 ондо Казань хотын хургуулида (гимназида) дүрбэн буряад хүбүүд хурахаа ошобо. Тэдэнтэй хамта Болдомор дасанай ба Галуута нуурай дасанай засаг Бэлигтэ ба шэрээтэ Галсан Нэхиитын Казань хотын хургуулида надзирателин тушаалда байха уялгагай морилбо.

Лама Сойбаниие 1838 ондо хамба ламын тушаалда баталба. Энэ ушараар Галуута нуурай хийдтэ олон зон сугларжа, найр наада хэбэ.

Монголоой үзөөн харчин дооромбо лама Галсан Содбо 1841 ондо Акшын шэбээгээр хилые дабажа, Нэршүүгэй хамнигадай нютагта орожо ерэбэ. Тэндэ ябаһан Үшөөтэйн дасанай засаг гэбгы, одоо энэ дасанда мүргэлэй шэрээтэ Добдон Бадалын тэрээнтэй уулзажа танилсаһан байгаа. Тийхэдэ тэдэнэр Ага, Хори нютагуудаар ябаһан, удаань Сэлэнгын талада орожо ерэн бэлэй. Анхан Галуута нуурай хийдтэ, бандида хамбын байрада залагдаһан байгаа. Энэ монгол лама шажан мүргэлэй ашар хамаг эрдэмэй захата гарабашье, омгорхолгүй, үндэр набтар, һайн муу гэжэ илгангүй хүн зонтой уулзажа, хөөрэлдэжэ ябаа юм. Номуудые харамлан хайрлангүй бэлэглэжэ, номын сангуудые (библиотекануудые) нээбэ. Үшөөтэйн дасанда хори гаран хоногто вачир эрхын мүргэл үншалга хэбэ. Ламын алдар суу холо ойро тараба. Армагай хамнигадай гурбан отогто, Сүүжэ, Захаминай хоёр дасанаа, Түнхэн, Баргажанда ерэжэ, мүргэл хэбэ. Шадаһан хүн өөрын нютагта залаба. Монгол ламын Ород гүрэнэй Астрахан мужын хальмаг дүрбэн аймагай зон дуулажа, зариманиинь наашаа ерэжэ мүргэл хэбэ. Үндэр уг изагууртай үбгэн лама хэдэн нүхэдтээ, Казаньда байдаг лама Нэхиитынэй хамта 1842 ондо Байгалай энэ бөөр залгадаба: ламые Хори нютаг морилуулба, тийгээд Галуута нуурай хийдтэ залаба. Эндэхи зоной эрилтээр нара шахуу байха үедөө Майдарай хурал үнгэргэбэ. Баруун худари буряадүүдһаа олоһон зон ерэжэ мүргэбэ. Энэ лама үбэлэй жабар хүйтэндэ Юрөөгэй дасанда ерэжэ, үншалга хэбэ. Маша хүйтэн үбэлэй сагта үбгэн лама үмдэжэ ябаһан нимгэн бүд хубсаһа тайлажа, нүсэгэн бөөдэ мүнгэ, түмэрөөр хэнэн шэмэглэлнүүдэ зүүжэ үншалга хэбэ. Тийхэдэ мүргэлдэ ерэнэн хара шара, эр эмэ зон маша дулаан, үбэлэй нэхы хэдэн дабахар хубсаһатай дааража байгаа бэлэй. Шубуунай дабажа гарахагүй мундарга уулын оройд тэрэ лама шабинартайгаа хамта хоёр хоног шахуу ябажа гараһан байна.

Дахажа ябаһан хүнүүд ламые хүсэжэ ядаба, хүрэнэн тэрэ газарһаа гэдэргэ бусахадаа холжорһоор, унаһаар арай

шамай бусаһан гэдэг. Энэ лама хоёр буряадые, нэгэ торгуудые абажа, Монгол руу, нютагаа бусаба. Нютагһаа удангүй Түбэд орон хүрэжэ, эндэ урдань үгы байһан хургуули үзэбэ, шажанай хэрэгсэлэй юумэнүүдые оложо асарба. Онон-Сүүгэлэй нютагта орожо ерэбэ. Энэ лама муу ябадал, хорото үүсхэл гаргана гэжэ тэрэ шадарай захын ород ноёд мэдүүлдэг болобо. Тэнэг лама манай газарта ябажа, үлэмжэ ехэ зөөри хуряжа гэдэргэ бусахань, тэрэниие бариха олзыень абагты гэжэ монгол харуулда дуулгаба. Лама энэниие мэдэбэ. Мүнөө эндэ ябажа боломоор бэшэ байна гэжэ нютагтай зон ламада хэлэбэ. Лама гэм хээгүй тула орон нютагаа бусахаар мордобо. Муу дотортой монголшууд тэрэниие бариба. Харин гэмьень олобогүй, тиймһээ табижа баатай болобо. Өөрын түрэнэн нютагта энэ лама һая болотор амгалан һайн нуужа байна гэлсэдэг һэн. Ламые хүргэжэ ошоһон гурбан шабинар хариин газарые үзэжэ, һонин юумэ хаража, һөөргөө нютагаа бусаад, түбхинэжэ һууһан юм. Мүргэлдэ ерэнэн торгуудууд нэгэ хэды соо байгаад бусаба. Үбгэн ламань һаһа бараба.

Энэһэнэ бүри урда 1837 он багаар өөлэд монгол Тувшин лама Еши-Доржо Хяагтын адаг, Задайн болдогто ерэжэ байрлаба. Архида дуратай, аан муутай лама байгаа. Тиймэ тула нэгэ газартаа байжа шадахагүй, ябуулгадаг бэлэй. Хори нютагта нүгшэнэн гэлсэдэг. Энэ лама олзодо һанааршадаггүй байгаа.

Баргажанай буряадай ахамад тайшаа надворно советник Сахар Хамнын нэгэ буряадтай өөрын дурар 1830 ондо ниислэл хото зорижо, эзэн хаангай уулзажа, кортик бэлэгтэй, мүнгэн шанда хүртэнхэй бусалан байна. Тэрэ христос мүргэлдэ оронгүй, түрэлхи шажантайгаа бусаа.

Хориин тайшаа Ринчэн-Доржо Дэмбилын 1841 ондо ниислэлдэ ошожо, христос шажанда орожо, хэрэһэ зүүһэн гэдэг. Богдо эзэн Николай Павловичые эсэгэ, хатаниин эхэ болгон, хэрэһэ зүүжэ, Сибириин хасаг сэрэгэй засуул (есаул) зэргэтэй тайшаа Николай Николаевич Дэмбилов болоһон бэлэй.

1848 оной үбэл Хориин дүүмэ галда шатаһан юм. Энэ дүүмэдэ хадагалаатай байһан һангай болон зоной мүнгэ олон мянгаар эдижэ эдэлжэ байтараа баригдаха болоходоо Дэмбилов, тэрэнэй

дүтынхид иимэ хорото ааша гаргаһан байна. Гэмтэд бултадаа баригдажа, хуулин хэлээлтэ үзэһэн бэлэй.

Тарба Жэгжэдэй Хориин тайшаа болобо, богдо эзэнэй хайрада хүртэбэ. Теэд тэрэнэй түрэл басаганай хайхарамжагүй хэрэгтэ хабаадажа, заргада орожо, тушаалһаа хаягдаба. Шодо Болториковһоо нааша зуу гаран жэл үнгэртэр уг залгамжалжа байһан уг таһаржа, ондоо хүн тайшаагаар һунгагдажа, хори буряадуудые захирдаг болобо.

1842 ондо лама Нэхиитын Казаньһаа гэдэргэ нютагаа бусаба.

1843 оной хабар Галуута нуурай дасанай Бэлигтэ-гецүүл лама Галсан Гомбын Казань хотодо морилһон юм. Мүнөө болотор бусажа ерээгүй.

1844 оной эхээр Зүүн-Сибириие эрьежэ тайна советник, сенатор Толстой олон нүхэдтэй элдэб газарнуудаар, тэрэ тоодо Галуута нуурай хийдээр, степной дүүмээр хоёр жэл шахуу ябажа, һөөргөө бусаба. Харин түрэ захиргаанай талаар, шажан мүргэлэй талаар тэрэнэй дураджаһан дурадхалнууд мэдэгдэнгүй үлэшөө.

Казаньда ошоһон дүрбэн буряад хүбүүдэй нэгэн һаһа бараһан, хоёрын солдадта абтаһан байна. Үшөөтэйн адагай баруун гурта нютагтай табангууд солотой уряанхай яһанай хасаг Банзар Борогонхой хүбүүн Доржо Банзаров Казаньда хуража, гимнази ба университет дүүргэбэ. Тэрэнэй эрдэм мэргэжэлые Санкт-Петербургийн томо эрдэмтэд шалгажа, үндэрөөр сэгнэжэ, түшэмэлэй зэргэдэ дэбжүүлбэ. Зүүн-Сибириин генерал-губернаторство (түрүүлэгшэ захиргаанай яаманда) тусгаар хэрэгые хинан шалгадаг түшэмэл боложо баталагдаба. 1850 ондо Байгалай энэ бэе руу эхэ нютагтаа ерэбэ. Гэдэргэ Эрхүү бусажа, тушаалдаа байжа байтараа Банзаров ехээр үбшэлжэ, 1850 ондо һаһа бараба. Һүүлэй үедэ тэрэ архида ороод байһан гэлсэдэг, 1846 ондо айлай хурим дээрэ тэрэ хамба Сойбантай муудалдаһан гэдэг. Галуута нуурай дасанда ошожо, хуралда хабаадаһан байна. Харин хамба Сойбанай байхаяа, хуралда хабаадаһаа болёод байгаа. Тэрэнэй нүгшэнэн хойно Банзаров хуралда ошожо хурадаг болоһон байна.

Гэлэн Доржын дүү Гомбын хүбүүн Найдан Сэлэнгын буряадай яаманай

дэргэдэ урдань байһан, хожомын эбдэрэн һандарһан хүрдын сүмын һуурида мүргэлэй ород сүмэ бариһаа зүбшөөл абаба. Өөрын ба буянда ороһон зөөрээр сүмэ бариба. Эрхүүһээ архирай ба ород ламанар ерэжэ, тус сүмые нээһэн байна. Хүдэрэ буряадай дунда багшалһанайнгаа, тус сүмэ бариһанайнгаа түлөө Гомбын Найдан мүнгэн медальда хүртэбэ, титулярна советнигэй нэрэ зэргэтэй болобо. Тэрэ хадаа Амарай сэрэгэй губернаторай дэргэдэ манжа хэлэнэй оршуулагшаар байжа, Хитад-Манжа орондо, Япон хүрэтэр ябажа байна гэдэг. Ород христос шажанда тэрэ ороогүй. Нютагаа һаянайшые ерээгүй. Тэрэ хүндэтэй хүн болоод ябана.

Ородуудай уни саһаа нютаглажа байһан Албазин хотодо 1685 ондо манжын Энхэ Амгалан хаан хүсэтэ сэргэ эльгэжэ, Албазиные эбдэжэ, тэндэ һууһан зоной олонхиие алажа, үсөөхэн үлэгшэдые Бээжэн абаашаһан байна. Бээжэнэй захата тэрэ ородуудта тусгаар сүмэ үгэжэ, Дмитрий гэжэ лама бурхан тахижа, хурал хэдэг болобо. Николай бурханай сүмэ барюулагдаба. Эдэнэрэй үри үндэһэн түрэлхи хэлээ мартажа, хитад хэлэндэ ороһон, тийгэбэшые христос мүргэлдөө шүтэдэг зандаа һэн. Албазин асуудал ород-манжын уулзалганууд дээрэ зүбшэгдэн хэлсэгдэдэг бэлэй. 1686 ондо Ородой элшэ Федор Головин Албазинһаа долоон зуугаад модоной газарта, Шилхэ дээрэ байдаг Нэршүүдэ Манжын ноёдтой хөөрөлдөө хэлсэ хэлэн юм. Амар мурэн манжын мэдэлдэ оруулагдажа, Албазин хото нейтральна гэжэ тоологдоод орхигдоһон байна. Худалдаа наймаанай асуудал хэлсэгдэбэ. Сэлэнгэ хотолоо Жэбээн-Дамба хутугтын һуудаг Хүрээниие дамжан, Түшээтэ хаанай нютагые дамжан Бээжэн хото гурбан жэл болоод 200 наймаашадые ябуулжа байха, Нэршүүгээр Долоон нуур хүртээр гурбан жэл болоод 200 наймаашадые ябуулжа байха гэжэ тогтообо. Хожомын 1727 ондо хилын хэлсэ хэхэдэ, граф Савва Рагузинский Сэцэн хаан хоёр Албазин асуудалые хаража үзөөгүй байна.

Дамби-Жалсан ЛОМБО-ЦЭРЭНОВ.

(Үргэлжэлэлын хожом гараха).

01.20	Х/Ф "СЕМЬЯ МАНН. СТОЛЕТНИЙ РОМАН"
02.50	Д/Ф "ТОМАС КУК"
02.55	"ТРИУМФ ДЖАЗА"

АРИГУС

07.00,	23.00, 00.30	"ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС" (16+). ПОГОДА
07.30		"ФРИКАЗОИД" (6+). ПОГОДА
07.55, 19.30		"ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС" (16+)
08.25,	19.00	"УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ". "НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЙ" (16+). ПОГОДА
08.40,	14.15	"ТОЧКА ЗРЕНИЯ" (16+)
09.00		"ДОМ-2. LIVE" (16+)
10.30		"БИТВА ЭКСТРАСЕНСОВ" (16+)
11.30		Х/Ф "НАС ПРИНЯЛИ!"
14.00		"ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС". "МИРОВЫЕ НОВОСТИ" (16+)
14.30,	20.00	Т/С "ДЕФФОНКИ" (16+)
15.00,	20.30	Т/С "ИНТЕРНЫ" (16+)
15.30		Т/С "УНИВЕР. НОВАЯ ОБЩАГА" (16+)
18.00		Т/С "РЕАЛЬНЫЕ ПАЦАНЫ" (16+)
19.15		"РОССИИ ВАЖЕН КАЖДЫЙ РЕБЕНОК" (6+)
21.00		Х/Ф "ПЕРЕРОСТКИ"

23.30,	23.30	"ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ" (16+)
01.00		Х/Ф "ГДЕ ГРЕБАНЫЙ САНТА?"

ТИВИКОМ

06.30,	09.30, 11.00, 12.00, 13.00, 14.00,	15.00, 16.00, 17.00, 19.30, 21.30, 23.00	НОВОСТИ ДНЯ (16+)
07.00,	09.00	"В ТЕМЕ" (16+). ЗУРХАЙ	
07.30		"ВЫЖИТЬ В МЕГАПОЛИСЕ" (16+)	
08.00, 01.00		НОВОСТИ ДНЯ (16+). ЗУРХАЙ	
08.30		"ВЕСЕЛЫЕ КАРТИНКИ" (16+)	
10.05,	17.05	Д/Ф "ЭПОХА. СОБЫТИЯ. ЛЮДИ"	
11.05		Т/С "АВРОРА"	
12.40,	16.50	М/Ф	
13.05		Х/Ф "КРАСАВЧИК"	
15.30		Х/Ф "КАНИКУЛЫ КРОША"	
18.05		Т/С "ЗАЧАРОВАННЫЕ" (12+)	
19.00		"ЕСТЬ РАЗГОВОР" (12+). ЗУРХАЙ	
20.05		Т/С "АНАКОП"	
21.00		"ПЯТЬ ИСТОРИЙ" (16+). ЗУРХАЙ	
22.00		Т/С "ДЖЕНТЛЬМЕН"	
23.30		"ТОП-МОДЕЛЬ ПО-АМЕРИКАНСКИ" (16+). ЗУРХАЙ	
01.30		"НОЧНОЙ КАНАЛ НА ТИВИКОМЕ" (16+)	

СТС «БАЙКАЛ»

07.00,	09.20, 11.05, 13.30, 16.30, 18.55,	21.55, 23.25, 00.05, 00.50, 01.30, 01.50	МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ (0+)
06.00		М/С "ПРИКЛЮЧЕНИЯ ДЖЕКИ ЧАНА" (6+)	
07.00		М/С "МАЛЕНЬКИЙ ПРИНЦ" (6+)	
07.30		М/С "ЧЕЛОВЕК-ПАУК"	
08.00		Т/С "ПАПИНЫ ДОЧКИ"	
09.00,	13.30, 19.30, 00.00	"МЕСТНОЕ ВРЕМЯ НА СТС-БАЙКАЛ" (0+)	
09.30,	14.30, 22.40	Т/С "6 КАДРОВ"	
09.45		М/Ф "ШРЭК-2"	
11.30,	20.30	Т/С "КУХНЯ" (16+)	
12.00,	14.00, 17.30, 18.30, 19.00, 20.00	Т/С "ВОРОНИНЫ"	
14.40,	16.05	ШОУ "УРАЛЬСКИХ ПЕЛЬМЕНЕЙ"	
21.00		М/Ф "ШРЕК ТРЕТИЙ"	
23.30		Т/С "ДАЕШЬ, МОЛОДЕЖЬ!"	
00.30		"ЛЮДИ ХЭ" (16+) ВЕДУЩИЙ - АЛЕКСАНДР РЕВВА	
01.00		Х/Ф "ПОДПОЛЬНАЯ ИМПЕРИЯ"	
02.10		Х/Ф "СКВОЗЬ ГОРИЗОНТ"	
04.00		ТЕХНИЧЕСКИЙ ПЕРЕРЫВ	

НТВ

07.00		"НТВ УТРОМ"
09.35, 11.20		Т/С "ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА"
11.00,	17.00, 20.00	"СЕГОДНЯ"
11.50		"ДО СУДА" (16+)
12.55		"СУД ПРИСЯЖНЫХ" (16+)
14.25		"СУД ПРИСЯЖНЫХ. ОКОНЧАТЕЛЬНЫЙ ВЕРДИКТ" (16+)
15.35		"ДЕЛО ВРАЧЕЙ" (16+)
16.30,	19.30	"ОБЗОР. ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ"
17.25		"ПРОКУРОРСКАЯ ПРОВЕРКА" (16+)
18.40		"ГОВОРИМ И ПОКАЗЫВАЕМ" С ЛЕОНИДОМ ЗАКОШАНСКИМ" (16+)
20.30		Х/Ф "МЕСТЬ БЕЗ ПРАВА ПЕРЕДАЧИ"
22.25		Т/С "КОВБОИ"
00.20		"СЕГОДНЯ. ИТОГИ"
00.45		ФУТБОЛ. ЛИГА ЧЕМПИОНОВ УЕФА. "ЗЕНИТ" (РОССИЯ) - "ПАСУШ ДЕ ФЕРРЕЙРА" (ПОРТУГАЛИЯ). ПРЯМАЯ ТРАНСЛЯЦИЯ
02.55		Т/С "ГЛУХАРЬ. ВОЗВРАЩЕНИЕ"
04.55		"ДИКИЙ МИР" (0+)
05.40		Т/С "ЧАС ВОЛКОВА" (16+)
06.30		"ЛИГА ЧЕМПИОНОВ УЕФА. ОБЗОР"

ДТВ

06.00,	07.00, 05.30	М/Ф
06.30		"УДАЧНОЕ УТРО" (0+)
08.00		"ПОЛЕЗНОЕ УТРО" (0+)
08.40,	11.30, 22.00, 23.00, 05.15	"АНЕКДОТЫ" (16+)
09.00		"ОБМЕН БЫТОВОЙ ТЕХНИКИ" (0+)
09.30,	01.30	Х/Ф "ДЕВЯТЬ ДНЕЙ ДО ВЕСНЫ"
12.00		"С.У.П." (16+)
12.30		"УЛЕТНЫЕ ЖИВОТНЫЕ" (16+)
13.00		Т/С "ОПЕРА. ХРОНИКИ УБОЙНОГО ОТДЕЛА"
14.00, 19.30, 23.30		"УЛЕТНОЕ ВИДЕО" (16+)
15.00,	20.30	"ДОРОЖНЫЕ ВОЙНЫ" (16+)
16.00		"ДОРОЖНЫЕ ДРАМЫ" (16+)
16.30,	17.00, 17.30	"ВНЕ ЗАКОНА" (16+)
18.00		"ИХ РАЗЫСКИВАЕТ ПОЛИЦИЯ" (16+)
18.30		"СМЕШНО ДО БОЛИ" (16+)
22.30		КВН. НА БИС (16+)
00.30		"ГОЛЫЕ И СМЕШНЫЕ" (18+)
01.00		"УДАЧНАЯ НОЧЬ" (0+)
03.25		"САМОЕ ВЫЗЫВАЮЩЕЕ ВИДЕО" (16+)
04.20		"САМОЕ СМЕШНОЕ ВИДЕО" (16+)

Четверг, 29

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.00		"ДОБРОЕ УТРО"
10.00,	13.00, 16.00	НОВОСТИ
10.05		"КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА"
10.35		"ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ"
10.45		"ЖИТЬ ЗДОРОВО!" (12+)
11.55		"МОДНЫЙ ПРИГОВОР"
13.10		"ВРЕМЯ ОБЕДАТЬ!"
13.50		"ДОБРОГО ЗДОРОВЬЦА!" С ГЕННАДИЕМ МАЛАХОВЫМ (12+)
14.35		"ИСТИНА ГДЕ-ТО РЯДОМ" (16+)
15.00		"ДРУГИЕ НОВОСТИ"
15.25		Д/С "ПОНЯТЬ. ПРОСТИТЬ"
16.15		Т/С "ЖЕНСКИЙ ДОКТОР-2"
17.10		"ПОСЛЕДНИЙ ГЕРОЙ-6" (16+)
19.00		ВЕЧЕРНИЕ НОВОСТИ С СУБИТРАМИ
19.45		"ДАВАЙ ПОЖЕНИМСЯ!" (16+)
20.50		"ПУСТЬ ГОВОРЯТ" (16+)
22.00		"ВРЕМЯ"
22.30		Т/С "ТЕРРОРИСТКА ИВАНОВА"
00.30		Т/С "ДЖО". "ГОРОДСКИЕ ПИЖОНЫ"
01.25		Х/Ф "ДНЕВНИК БРИДЖИТ ДЖОНС"
03.15		Х/Ф "КОКОН"

«РОССИЯ»

06.00		"УТРО РОССИИ"
06.07, 09.35	06.35, 07.07, 07.35, 08.07, 08.35,	ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО
10.00		"БАМБААХАЙ"
10.10		"БУРЯД ОРОН"
10.40		"ВЫБОРЫ-2013"
10.45		"О САМОМ ГЛАВНОМ"
11.30		"КУЛАГИН И ПАРТНЕРЫ" (12+)
12.00,	15.00, 18.00, 21.00	ВЕСТИ
12.30,	15.30, 18.10, 20.40	"ВЕСТИ-БУРЯТИЯ"
12.50,	15.50	ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ
13.00		Т/С "ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ"

14.00		"ОСОБЫЙ СЛУЧАЙ" (12+)
16.00		Т/С "ТАЙНЫ ИНСТИТУТА БЛАГОРОДНЫХ ДЕВИЦ"
17.00,	18.30	Т/С "ВСЕГДА ГОВОРИ ВСЕГДА"-6"
19.30		"ПРЯМОЙ ЭФИР" (12+)
21.50		"СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!"
22.00		Т/С "СКЛИФОВСКИЙ"
00.45		Д/Ф "РЕИС 007. ПАССАЖИРСКИЙ РАЗВЕДЫВАТЕЛЬНЫЙ"

КУЛЬТУРА

07.30		"ЕВРОНЬЮС"
11.00,	16.40, 20.30, 00.30	НОВОСТИ КУЛЬТУРЫ
11.20,	23.05	Т/С "ДЖИВС И ВУСТЕР"
12.15		"ВАЖНЫЕ ВЕЩИ"
12.30		Д/Ф "ИЩИТЕ РОЗУ...НАТАЛИЯ САЦ"
13.15,	21.55	Д/С "ИСТОРИЯ ЖИЗНИ"
14.05		СПЕКТАКЛЬ "СПЕШИТЕ ДЕЛАТЬ ДОБРО"
16.00,	03.50	Д/Ф "ТАЙ ЮЛИЙ ЦЕЗАРЬ"
16.10		"ЛИЧНОЕ ВРЕМЯ". АНТОН ШАГИН
16.50		Х/Ф "ЧАПАЕВ"
18.20		Д/Ф "АМБОХИМАНГА. ХОЛМ КОРОЛЕЙ"
18.40		КОНЦЕРТ "БЕРЕЗКА"
19.30		"ОПЕРА НА ВСЕ ВРЕМЕНА"
20.00		Д/С "ТАЙНЫ РУССКОГО КИНО"
20.45		Д/Ф "ДЕНЬ ПОМИНОВЕНИЯ ИКОНЫ ФЕОДОРОВСКОЙ БОЖИЕЙ МАТЕРИ"
21.15		Д/Ф "ЕВГЕНИЯ ХАНАЕВА. ПОД ЗВУКИ НЕСТАРЕЮЩЕГО ВАЛЬСА"
22.40		Д/С "ЛЮДМИЛА МАКСАКОВА. УРОКИ МАСТЕРСТВА"
00.00		Д/С "РАССЕКРЕЧЕННАЯ ИСТОРИЯ"
00.50		Д/С "ОТКРЫТОСТЬ БЕЗДНЕ ДОСТОЕВСКОГО. ГРИГОРИЙ ПОМЕРАНЦ И ЗИНАИДА МИРКИНА"
01.20		Х/Ф "СЕМЬЯ МАНН. СТОЛЕТНИЙ РОМАН"

02.50		Д/Ф "ФРАНСИСКО ГОЙЯ"
02.55		"ТРИУМФ ДЖАЗА"

АРИГУС

07.00,	23.00, 00.30	"ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС" (16+). ПОГОДА
07.30		"ФРИКАЗОИД" (6+). ПОГОДА
07.55,	14.00, 19.30	"ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС" (16+)
08.25,	19.00	"УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ". "НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЙ" (16+). ПОГОДА
08.40,	14.15	"РОССИИ ВАЖЕН КАЖДЫЙ РЕБЕНОК" (6+)
08.50		М/Ф (6+)
09.00		"ДОМ-2. LIVE" (16+)
10.30		"БИТВА ЭКСТРАСЕНСОВ" (16+)
11.30		Х/Ф "ГНОМЕ И ДЖУЛЬЕТТА"
13.05		"КОМЕДИ-КЛАБ". ЛУЧШЕЕ
13.30		"УНИВЕР" (16+)
14.30,	15.30, 20.00	Т/С "ДЕФФОНКИ" (16+)
15.00,	20.30	Т/С "ИНТЕРНЫ" (16+)
18.00,		Т/С "РЕАЛЬНЫЕ ПАЦАНЫ" (16+)
19.15		"ТОЧКА ЗРЕНИЯ" (16+)
21.00		Х/Ф "БЕЗ ЧУВСТВ"
23.30		"ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ" (16+)
01.00		Х/Ф "СТИРАТЕЛЬ"

ТИВИКОМ

06.30,	09.30, 11.00, 12.00, 13.00, 14.00,	15.00, 16.00, 17.00, 19.30, 21.30, 23.00	НОВОСТИ ДНЯ (16+)
07.00,	09.00	"В ТЕМЕ" (16+). ЗУРХАЙ	
07.30		"ВЫЖИТЬ В МЕГАПОЛИСЕ" (16+)	
08.00,	01.00	НОВОСТИ ДНЯ (16+). ЗУРХАЙ	
08.35		"ЕСТЬ РАЗГОВОР" (12+)	
10.05,	17.05	Д/Ф "ЭПОХА. СОБЫТИЯ. ЛЮДИ"	
11.05		Т/С "АВРОРА"	
12.40,	15.05	М/Ф	
13.05		Х/Ф "ИГРА ВА-БАНК"	
15.30		Х/Ф "КАНИКУЛЫ КРОША"	

18.05		Т/С "ЗАЧАРОВАННЫЕ" (12+)
19.00		"РАДАР-СПОРТ" (6+). ЗУРХАЙ
20.05		Т/С "АНАКОП"
21.00		"ПЯТЬ ИСТОРИЙ" (16+). ЗУРХАЙ
22.00		Т/С "ДЖЕНТЛЬМЕН"
23.30		"ТОП-МОДЕЛЬ ПО-АМЕРИКАНСКИ" (16+). ЗУРХАЙ
01.30		"НОЧНОЙ КАНАЛ НА ТИВИКОМЕ" (16+)

СТС «БАЙКАЛ»

07.00,	09.20, 11.05, 13.30, 16.30, 18.55,	21.55, 23.25, 00.05, 00.50, 01.30, 01.50	МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ (0+)
06.00		М/С "ПРИКЛЮЧЕНИЯ ДЖЕКИ ЧАНА" (6+)	
07.00		М/С "МАЛЕНЬКИЙ ПРИНЦ" (6+)	
07.30		М/С "ЧЕЛОВЕК-ПАУК"	
08.00		Т/С "ПАПИНЫ ДОЧКИ"	
09.00,	13.30, 19.30, 00.00	"МЕСТНОЕ ВРЕМЯ НА СТС-БАЙКАЛ" (0+)	
09.30,	14.30, 22.35	Т/С "6 КАДРОВ"	
09.50		М/Ф "ШРЕК ТРЕТИЙ"	
11.30,	20.30	Т/С "КУХНЯ" (16+)	
12.00,	14.00, 17.30, 18.30, 19.00, 20.00	Т/С "ВОРОНИНЫ"	
14.35,	16.00	ШОУ "УРАЛЬСКИХ ПЕЛЬМЕНЕЙ"	
21.00		М/Ф "КОТ В САПОГАХ" (6+)	
23.30		Т/С "ДАЕШЬ, МОЛОДЕЖЬ!"	
00.30		"ЛЮДИ ХЭ" (16+) ВЕДУЩИЙ - АЛЕКСАНДР РЕВВА	
01.00		Х/Ф "ПОДПОЛЬНАЯ ИМПЕРИЯ"	
02.10		Х/Ф "УНЕСЕННЫЕ"	
03.55		ТЕХНИЧЕСКИЙ ПЕРЕРЫВ	

НТВ

07.00		"НТВ УТРОМ"
09.35,	11.20	Т/С "ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА"
11.00,	14.00, 17.00, 20.00	"СЕГОДНЯ"
11.50		"ДО СУДА" (16+)
12.55		"СУД ПРИСЯЖНЫХ" (16+)
14.25		"СУД ПРИСЯЖНЫХ. ОКОНЧАТЕЛЬНЫЙ ВЕРДИКТ" (16+)

15.35		"ДЕЛО ВРАЧЕЙ" (16+)
16.30,	19.30	"ОБЗОР. ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ"
17.25		"ПРОКУРОРСКАЯ ПРОВЕРКА" (16+)
18.40		"ГОВОРИМ И ПОКАЗЫВАЕМ" С ЛЕОНИДОМ ЗАКОШАНСКИМ" (16+)
20.30		Т/С "БОМБИЛА. ПРОДОЛЖЕНИЕ"
22.25		Т/С "КОВБОИ"
00.15		"СЕГОДНЯ. ИТОГИ"
00.35		Т/С "ГЛУХАРЬ. ВОЗВРАЩЕНИЕ"
02.45		"ДАЧНЫЙ ОТВЕТ" (0+)
03.50		"ДИКИЙ МИР" (0+)
04.05		Т/С "ВАЖНЯК"
06.00		Т/С "ЧАС ВОЛКОВА" (16+)

ДТВ

06.00,	07.00, 05.30	М/Ф
06.30		"УДАЧНОЕ УТРО" (0+)
08.00		"ПОЛЕЗНОЕ УТРО" (0+)
08.40,	11.20, 22.00, 23.00, 05.10	"АНЕКДОТЫ" (16+)
09.00		"ОБМЕН БЫТОВОЙ ТЕХНИКИ" (0+)
09.30,	01.30	Х/Ф "БЕГ ОТ СМЕРТИ"
12.00		"С.У.П." (16+)
12.30		"УЛЕТНЫЕ ЖИВОТНЫЕ" (16+)
13.00		Т/С "ОПЕРА. ХРОНИКИ УБОЙНОГО ОТДЕЛА"
14.00,	19.30, 23.30	"УЛЕТНОЕ ВИДЕО" (16+)
15.00,	20.30	"ДОРОЖНЫЕ ВОЙНЫ" (16+)
16.00		"ДОРОЖНЫЕ ДРАМЫ" (16+)
16.30,	17.00, 17.30	"ВНЕ ЗАКОНА" (16+)
18.00		"ИХ РАЗЫСКИВАЕТ ПОЛИЦИЯ" (16+)
18.30		"СМЕШНО ДО БОЛИ" (16+)
22.30		КВН. НА БИС (16+)
00.30		"ГОЛЫЕ И СМЕШНЫЕ" (18+)
01.00		"УДАЧНАЯ НОЧЬ" (0+)
03.20		"САМОЕ ВЫЗЫВАЮЩЕЕ ВИДЕО" (16+)
04.15		"САМОЕ СМЕШНОЕ ВИДЕО" (16+)

Пятница, 30

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.00		"ДОБРОЕ УТРО"
10.00,	13.00, 16.00	НОВОСТИ
10.05		"КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА"
10.35		"ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ"
10.45		"ЖИТЬ ЗДОРОВО!" (12+)
11.55		"МОДНЫЙ ПРИГОВОР"
13.10		"ВРЕМЯ ОБЕДАТЬ!"
13.50		"ДОБРОГО ЗДОРОВЬЦА!" С ГЕННАДИЕМ МАЛАХОВЫМ (12+)
14.35		"ИСТИНА ГДЕ-ТО РЯДОМ" (16+)
15.00		"ДРУГИЕ НОВОСТИ"
15.25		Д/С "ПОНЯТЬ. ПРОСТИТЬ"
16.15		Т/С "ЖЕНСКИЙ ДОКТОР-2"
17.10		"ПОСЛЕДНИЙ ГЕРОЙ-6" (16+)
19.00		ВЕЧЕРНИЕ НОВОСТИ С СУБИТРАМИ
19.45		"ЧЕЛОВЕК И ЗАКОН"
20.50		"ПОЛЕ ЧУДЕС"
22.00		"ВРЕМЯ"
22.30		"ОДИН В ОДИН!" НА БИС!
01.30		Д/Ф "РОК-Н-РОЛЛ В ОБЪЕКТИВЕ: ФОТОГРАФИИ БОБА ГРУЭНА". "ГОРОДСКИЕ ПИЖОНЫ"
03.40		Х/Ф "С ДЕВЯТИ ДО ПЯТИ"
05.45		Т/С "ЗАМОРОЖЕННАЯ ПЛАНЕТА"

«РОССИЯ»

06.00		"УТРО РОССИИ"
06.07, 09.35	06.35, 07.07, 07.35, 08.07, 08.35,	ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО
09.55		"МУСУЛЬМАНЕ"
10.00		"ТОЛИ"
10.20		"САГАЙ СУУРЯАН"
10.35		"ВЫБОРЫ-2013"
10.45		"О САМОМ ГЛАВНОМ"
11.30		"КУЛАГИН И ПАРТНЕРЫ" (12+)

12.00,	15.00, 18.00, 21.00	ВЕСТИ

Суббота, 31

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with TV schedule for the first channel on Saturday, 31st. Columns include time slots and program titles like 'НОВОСТИ', 'МЕРТВЫЕ ВОДЫ МОСКОВСКОГО МОРЯ', 'СМЕШАРИКИ. НОВЫЕ ПРИКЛЮЧЕНИЯ'.

«РОССИЯ»

Table with TV schedule for the first channel, continuing from the previous block. Columns include time slots and program titles like 'АЭЛИТА, НЕ ПРИСТАВАЙ К МУЖЧИНАМ', 'СЕЛЬСКОЕ УТРО', 'ДИАЛОГИ О ЖИВОТНЫХ'.

КУЛЬТУРА

Table with TV schedule for the first channel, focusing on cultural programs. Columns include time slots and program titles like 'ЕВРОНЬЮС', 'ОБЫКНОВЕННЫЙ КОНЦЕРТ', 'ДЕВУШКА С ГИТАРОЙ'.

Table with TV schedule for the first channel, continuing from the previous block. Columns include time slots and program titles like 'РОБЕРТ БЕРНС', 'ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС', 'ПРОПАЛО ЛЕТО'.

ТИВИКОМ

Table with TV schedule for the first channel, focusing on retransmission programs. Columns include time slots and program titles like 'НОВОСТИ ДНЯ', 'В ТЕМЕ', 'ВЫЖИТЬ В МЕГАПОЛИСЕ'.

Table with TV schedule for the first channel, continuing from the previous block. Columns include time slots and program titles like 'ЗУРХАЙ', 'СПАЛЬНЫЙ РАЙОН', 'ДЖИВС И ВУСТЕР'.

СТС «БАЙКАЛ»

Table with TV schedule for the first channel, focusing on SCS programs. Columns include time slots and program titles like 'СПАЛЬНЫЙ РАЙОН', 'ДЖИВС И ВУСТЕР', 'ПОПУЛЯРНАЯ ПРАВДА'.

НТВ

Table with TV schedule for the first channel, focusing on NTV programs. Columns include time slots and program titles like 'ДОРОЖНЫЙ ПАТРУЛЬ', 'СМОТР', 'СЕГОДНЯ'.

Table with TV schedule for the first channel, continuing from the previous block. Columns include time slots and program titles like 'ГОТОВИМ С АЛЕКСЕЕМ ЗИМИНЫМ', 'ГЛАВНАЯ ДОРОГА', 'КУЛИНАРНЫЙ ПОЕДИНОК'.

ДТВ

Table with TV schedule for the first channel, focusing on DTV programs. Columns include time slots and program titles like 'ВОЗДУШНЫЕ ПИРАТЫ', 'ПОЛЕЗНОЕ УТРО', 'ВИОЛА ТАРАКАНОВА'.

Воскресенье, 1

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with TV schedule for the first channel on Sunday, 1st. Columns include time slots and program titles like 'МЕРТВЫЕ ВОДЫ МОСКОВСКОГО МОРЯ', 'НОВОСТИ', 'СЛУЖУ ОТЧИЗНЕ!'.

«РОССИЯ»

Table with TV schedule for the first channel, continuing from the previous block. Columns include time slots and program titles like 'ВОЛШЕБНАЯ СИЛА', 'ВСЯ РОССИЯ', 'САМ СЕБЕ РЕЖИССЕР'.

КУЛЬТУРА

Table with TV schedule for the first channel, focusing on cultural programs. Columns include time slots and program titles like 'ЕВРОНЬЮС', 'ОБЫКНОВЕННЫЙ КОНЦЕРТ', 'ЗЕЛЕНый ОГОНЕК'.

АРИГ УС

Table with TV schedule for the first channel, focusing on Arig Us programs. Columns include time slots and program titles like 'ПОЧЕМУ СЛОНЫ', 'НАПОЛЕОН И САМАНТА', 'УЛАН-УДЭ: ИНСТРУКЦИЯ'.

Table with TV schedule for the first channel, continuing from the previous block. Columns include time slots and program titles like 'ИНТЕРНЫ', 'ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ'.

ТИВИКОМ

Table with TV schedule for the first channel, focusing on retransmission programs. Columns include time slots and program titles like 'РАДАР-СПОРТ', 'ДОМАШНИЙ ЗООПАРК', 'СТИЛИСТИКА'.

СТС «БАЙКАЛ»

Table with TV schedule for the first channel, focusing on SCS programs. Columns include time slots and program titles like 'МЕТЕОМИКС', 'ЗОЛУШКА', 'ЧЕЛОВЕЧКА НАРИСОВАЛ Я'.

НТВ

Table with TV schedule for the first channel, focusing on NTV programs. Columns include time slots and program titles like 'ДОРОЖНЫЙ ПАТРУЛЬ', 'СЕГОДНЯ', 'РУССКОЕ ЛОТО ПЛЮС'.

Table with TV schedule for the first channel, continuing from the previous block. Columns include time slots and program titles like 'ИХ НРАВЫ', 'ЕДИМ ДОМА', 'ПЕРВАЯ ПЕРЕДАЧА'.

Table with TV schedule for the first channel, continuing from the previous block. Columns include time slots and program titles like 'ПОЕДЕМ, ПОЕДИМ!', 'ДАЧНЫЙ ОТВЕТ', 'ДЕЛО ЧЕСТИ'.

Table with TV schedule for the first channel, continuing from the previous block. Columns include time slots and program titles like 'ИХ НРАВЫ', 'ЕДИМ ДОМА', 'ПЕРВАЯ ПЕРЕДАЧА'.

Table with TV schedule for the first channel, continuing from the previous block. Columns include time slots and program titles like 'ПОЕДЕМ, ПОЕДИМ!', 'ДАЧНЫЙ ОТВЕТ', 'ДЕЛО ЧЕСТИ'.

Table with TV schedule for the first channel, continuing from the previous block. Columns include time slots and program titles like 'ИХ НРАВЫ', 'ЕДИМ ДОМА', 'ПЕРВАЯ ПЕРЕДАЧА'.

Table with TV schedule for the first channel, continuing from the previous block. Columns include time slots and program titles like 'ПОЕДЕМ, ПОЕДИМ!', 'ДАЧНЫЙ ОТВЕТ', 'ДЕЛО ЧЕСТИ'.

Table with TV schedule for the first channel, continuing from the previous block. Columns include time slots and program titles like 'ИХ НРАВЫ', 'ЕДИМ ДОМА', 'ПЕРВАЯ ПЕРЕДАЧА'.

Table with TV schedule for the first channel, continuing from the previous block. Columns include time slots and program titles like 'ИХ НРАВЫ', 'ЕДИМ ДОМА', 'ПЕРВАЯ ПЕРЕДАЧА'.

Table with TV schedule for the first channel, continuing from the previous block. Columns include time slots and program titles like 'ПОЕДЕМ, ПОЕДИМ!', 'ДАЧНЫЙ ОТВЕТ', 'ДЕЛО ЧЕСТИ'.

Table with TV schedule for the first channel, continuing from the previous block. Columns include time slots and program titles like 'ИХ НРАВЫ', 'ЕДИМ ДОМА', 'ПЕРВАЯ ПЕРЕДАЧА'.

Table with TV schedule for the first channel, continuing from the previous block. Columns include time slots and program titles like 'ПОЕДЕМ, ПОЕДИМ!', 'ДАЧНЫЙ ОТВЕТ', 'ДЕЛО ЧЕСТИ'.

Table with TV schedule for the first channel, continuing from the previous block. Columns include time slots and program titles like 'ИХ НРАВЫ', 'ЕДИМ ДОМА', 'ПЕРВАЯ ПЕРЕДАЧА'.

Table with TV schedule for the first channel, continuing from the previous block. Columns include time slots and program titles like 'ПОЕДЕМ, ПОЕДИМ!', 'ДАЧНЫЙ ОТВЕТ', 'ДЕЛО ЧЕСТИ'.

Table with TV schedule for the first channel, continuing from the previous block. Columns include time slots and program titles like 'ИХ НРАВЫ', 'ЕДИМ ДОМА', 'ПЕРВАЯ ПЕРЕДАЧА'.

Table with TV schedule for the first channel, continuing from the previous block. Columns include time slots and program titles like 'ПОЕДЕМ, ПОЕДИМ!', 'ДАЧНЫЙ ОТВЕТ', 'ДЕЛО ЧЕСТИ'.

ВОЗРАСТНЫЕ ОГРАНИЧЕНИЯ В ТЕЛЕПРОГРАММЕ

В телепрограмме с 27 августа, согласно ФЗ от 29.12.2010 «О защите детей от информации, причиняющей вред их здоровью и развитию», вступающей в силу с 1 сентября 2012 года, будут присутствовать знаки о возрастных ограничениях:

- 0+ - от 0 до 6 лет
6+ - от 6 до 12 лет
12+ - от 12 до 16 лет
16+ - от 16 до 18 лет
18+ - старше 18 лет

Евроремонт. Штукатурка, шпаклевка, обои, укладка кафеля, гипсокартонные конструкции любой сложности, ламинат. Качество, гарантия. Тел.: 40-49-37, 8-902-535-49-37.

Продаю ж/б кольца. Доставка. Монтаж. Копаем выгребные ямы. Траншеи. Тел.: 65-99-90, 64-62-93.

МОНГОЛОЙ ТЕЛЕВИДЕНИ ОРОН ДАЯАР
ДДЭШТВ гэнэн компани Ази даяар МонголоЙ телеви- зийн 40 гаран сувгуудые, тихэдэ англи, герман, ород, хятад хэлэтэй DW-Asien, Outdoor TV, Bloomberg TV, Увэр Монгол ТВ, Одон ТВ, SupremeMaster, Australia TV, Дом Кино, Музыка, Телекафе, CCTV-5, Шанхай, Бээжин гэхэ мэтэ каналнуудые үзүүлжэ байдаг томохон эмхи юм. Энээхэн компани Буряад Республикада ержэжэ, МонголоЙ теле- видениин бүх сувгуудые, мүн англи, герман, ород, хятад хэлэтэй сувгуудые харуулха тоног түхээрэмжэ Улаан-Үдэдэ, Агада ху- далдажа, угсаржа эхилээ. МонголоЙ, Увэр МонголоЙ, Хятадай, Австралиин телевидени үзэхэ дуратай хаа, иимэ утаһаар холбоо барина: 8-924-396-79-00. МонголоЙ сансарын телевидениин хүлээн абагшын (прием- нигой) үнэ – 5000 түх., танай гэр байшанда угсаржа тохиргоо хэхэ ажалтайгаа (с установкой, настройкой) – 8000 түх.

Буряадай арадай поэт Алексей БАДАЕВАЙ 85 жэлэй ойдо

«НАЙДАЛАЙМНАЙ НАРАН ГАРАХАЛ БАЙХА...»

Алексей Бадаевтай түрүүшын номуудай удаа шүлэгүүдэй олон суглуулбаринууд хойно хойноо хэблэлхээ гарга: "Энеэбхилхэн мүшэд", (1967), "Хабарай шэнжэ" (1969), "Талын аялга" (1972), "Байгалай зүүдэн" (1975), "Нур харбаанай дуунууд" (1978), "Олзоной хаданууд" (1981), "Олзон-Туяа" (1988) гэжэ номууд буряад хэлэн дээрэ уншагшадтаа хүрөө нэн. Харин бүхы ехэ СССР, Росси гүрэнэй олон түмэн уншагшадтай хонорто ород хэлэн дээрэ "Эсэгэнэрэй захяа", "Сагнай иимэ юм гү?", "Июлиин аянга", "Байгалай нэбшээн", "Саяанай хормойдо", "Газарта үлээхэн мүршни", "Шэлэгдэмэл шүлэгүүд", "Эсэгын дайда", "Эшэгы гэрэй зүүдэн" номуудынь Москвада, Улаан-Үдэдэ хэблэгдэн байна.

1976 ондо Ташкентдэ болоһон Ази түбиин болон Африкын оронуудай залуу уран зохёолшодой уулзалгада хабаадаһан түүхэтэй.

Буряадай АССР-эй Верховно Советэй Президиумтай Хүндэлэлэй грамотада, мүн Буряад-АССР-эй соёлгой габьяата хүдэлмэрилэгшын хүндэтэ нэрэ зэргэдэ хүртэбэ. Республикын байгуулагдаһаар 60 жэлэй ойн баярай (1983) Хүндэлэлэй грамотаар, РСФСР-эй Уран зохёолшодой холбооной Хүндэлэлэй грамотаар, "1941-1945 онуудай Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агуухэ дайнай үедэ шэн габьяата ажалай түлөө" медалар (1984) шагнагдаһан юм.

1994 ондо Буряадай арадай поэдэй үндэр нэрэ зэргэдэ хүртэбэ. Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агуухэ дайнда Илалтын 50 жэлэй, 60 жэлэй ойн баярай медальнууд, Хани Барисаанай орден (2005), Агван Доржиевай медаль (2008), "Буряад арадай үмэнэ ехэ аша габьяатай байһанай түлөө" гэнэн ВАРК-ын тэмдэг (2008), гадна 2005 ондо "Хуби заяан" гэжэ гаршагтай номойнгоо түлөө Буряад Республикын Гүрэнэй шанда хүртэһэн алдартай. "Ивалгын аймагай хүндэтэ эрхэтэн" гэнэн нэрэ зэргэ 2008 ондо нютагаархидынь олгоо нэн.

АМИ НАНАН ТУХАЙ ШЭБШЭЛГЭНҮҮД

1990-ээд онуудай хүлгөөтэй сагта бултандамнай хүнгэн бэшэ байдал тогтоо гэшэ ааб даа. 1998 ондо Алексей Данилович "Буряад үнэнэй" нюурһаа үргэн уншагшадта хандаһан байдаг:

- Нёдондо, минии 70 наһанай ойн урдахана, ВАРК-ын "Угалза" хэблэлдэ "Үлгы нютаг – Ивалгамни" гэнэн дуу, шүлэг, поэмнүүдэй 3 ном хэблэгдэжэ гараһан юм. Буряад Республикын Президент Л.В.Потаповай, Ивалгын аймагай өөһэдын хүтэлбэрийн захиргаанай мүнгэн туһаламжаар эдэ номуудни хэблэгдэхэ аргатай байбал даа. Эдэнэртэ баяр баясхалангаа мэдүүлжэ, най ханажа ябадагби. Тиигэбэшье саарһа, шэрын тон үнэтэй болоһон ушарһаа номуудни тон үсөөн хэнгээр хэблэгдэжэ, хото, хүдөө нютагуудай нургуулинууд болон библиотекэнүүдтэ хүргэгдөөгүй, хүлисөөрэйт.

Мүнөө сагта, урданьше уран зохёолшод баян бэшэ байһан даа, тиигэбэшье бэшэжэ юумээ бага сагаар бэшэжэл ябадаг гэшэбди. Зохёолшо зон баһа өөрын хүсэл найдалтай юм. Ажабайдалай мүнөө үеын хүшэр хүндэ харгыгаар ябажа ябахадаа, бүрхөөд байһан тэнгэримнай хээээдэ сэлмэжэ, найдалаймнай Наран гарахал байха, наһан хүсэлэмнай арга бэшэ хүсэлдэхэл байха гэжэ найдана, этигэнэбди. Баран этигэбэди.

Арадай поэдэй этигэл найдалай эдэ үгэнүүд тэрэ үедэ сүхэрхэн олон хүнэй зүрхэ сэдхэл нэргээжэ, зоригоор бэхижүүлэ гээд ханадагби. Тэрэ үеэр бэшэһэн "Ами наһан тухай шэбшэлгэнүүд" гэжэ шүлэгһөө хэдэн хэнгэ хараад үзэе:

**Хүнгэн бэшэ амидаралай
Хүлгөөтэ ехэ далайн**

**ньюрууда
Хүмэрижэ байһан онгосо
мэтэл**

Хүнэй ами наһан...

"Онгосо" гэнэн хүлдэ-дүрэ энэ ехэ шүлэг соо хэдэн дахин хэрэглэгдэхэдэ, автарай сэдхэлэй байдалай ямараар хубилжа байһые зураглана.

**... Шуурга халхинда
үнгүүлэд гэнхэй
Шэнгэжэ захалһан**

**онгосоёо
Бахардангыар хаража
байхадаа,**

Баярлаагүй юм бээш,

**сохом,
Бархираадшые яахашниб**

– дэмы!

Далайтай залуу наһандаа ханилһан поэт энэ шүлэг соогоо үшөө нэгэ хүлдэ-дүрэ болохо "сахариг" гэнэн үгэ хэрэглэнэ:

**... Гашуудалай захагүй
далайда**

**Найдалай, абаралай
сахариг**

Намда шэдэһэнэй дэмы...

Поэт өөрыгөө, хэнэн ажалаа тон шэрүүнээр шүүмжэлнэ:

**Дээрэһэнь заяагдаһан
юумые**

Дууһыень абаалши.

Харюудань бусааһаншни

Харин хюмһанай

шэнээхэн...

Адаглагдаа, мэдэгдээгүй

газар,

Аралханшые нээжэ

шадаагүйш.

Хубингаа Троя хотые

Хүл дорхоон малтажа

гаргаагүйш.

Наһан соогоо хэнэн, бүтээһэнэ сэгнэжэ үзэхэдөө, поэт иимэ тобшолол хэнэ:

Абаһаар ши баярлажа

бай –

Алан – Гуа эхэнээ эхитэй

Алтан гоё уг изагууршни

Үе сагай эмээлдэ

торгоотой,

Утаһан жолоодол

таһархагүй,

Олзоной газар дээрэ

хойшодоо

Омог ургасаар бадархал.

Ами наһан тухай бодолнуудаа үльгэрэй түүрээлгын маягаар, эди шэдитэ хүсэтэй шэбшэлгээр дүүргэжэринэ:

Энэ ойлгогдоогүй

ажабайдалда

Аянгаар зурагас гээгүйш

һаа,

Жороо зээрдын табгай

дорхоо

**Ошоор ялас гэхэнь
Дэлхэйдэ дэмбэрэлтэй.
Дэгүүнинхэн дэгүүни!**

"ДУРАН ГЭЭШЭ ШҮЛЭГ БОЛОНО"

Алексей Даниловичай наһанай нүхэр Цыжиб Очировна нангин дурасхаалынь мүнхэлэн, аргагүй ехэ ажал ябуулһан гэжэ хэлэлтэй. 2010 ондо "Уянгата дуунууд" суглуулбаринь согсолжо, ном болгожо гаргаа нэн. 2011 ондо А.Д.Бадаевтай шүлэгүүдэй Сибирийн поэзийн антологидо ороходо, Ивалгын түбэй библиотекэдэ А.Бадаевтай нэрэтэ таһаг бии болгоходо, поэдэй дуунуудтай "Нютагаа ханажа ябанхайб даа" гэнэн CD-диск бүтээхэдэ, мүн 2012 ондо Н.Ц.Цибудеевагай зохёон бүридхэнэн "108 зандан эрхи" гэнэн дуунуудай антологидо ороходо, Цыжиб Очировнагай хэшээл оролдолго ехэ юм. Үнгэрхэн жэлдэ "Таежная, озерная, степная" гэнэн 15 боти антологидо Буряадай арадай поэт Алексей Бадаевтай зохёолнууд орохол ёһоороо ороо гэшэ ааб даа.

Ямараар поэт нүхэртөө хандадаг, хайрладаг, ажаһуудалай элдэб бэрхшээл түбэгүүднээ гамнан аршалдаг байһыень Алексей Данилович "Поэдэй һамганда" гэжэ шүлэг соогоо зураглан юм.

**...Урма зоригжолой
нирваанда нууха багтань
Уймаршаг поэдээ
халбагаар шахуу
тэжээнэш.
Үргэнгүй хүниеэ,
этигэлээ зорюулаагүй
һаш,**

**Үгы байха нэн поэдшни,
поэдэй һамган!**

Хайшаахан бэ поэдэй һамган байхада гэжэ эдэ мүнүүд сооһоо ойлгохоор:

Поэдшни хун гэшэ гүбэ

– муутай, хайтайл.

Поэдээ зэмэлнэ,

хоринолши баһа

заримдаа.

Үдэшнь поэдһэн

зугадахаар бэлэн

байбашье,

Үглөөнь һэридэгши

поэдэй һамган зандаа.

Хажуудаа иимэ найдабари, тэсэбэри ехэтэй наһанай хани

нүхэртэй, түшэг тулгууритай байһанаа баярлан мэдэрхэн поэт иигэжэ юрөөнэ:

Шанга тэсэбэрийнш

түлөө, габьяагайш түлөө

Шамдаа хүгэдэжэ

дохиноб, поэдэй һамган.

Хожом поэдтэш табиха

гээ юм һаа хүшөө,

Сохом шамда

табилсахал,

поэдэй һамган!

"Дуран гээшэ шүлэг болоно, наран шэнгээр мүнхэрэл олоно" гэжэ поэт түүрээһэн юм.

Шүлэгүүд соогоо мүнхэрүүлээл инаг дураа,

түрэл тоонтоёо, Эхэ ороноо. "Улад зоной сээжэдэ улаалзайгаар сээглээт!" гээд поэдэй хүнэшгүй сэдхэлдэ хандаха дуран хүрэнэ.

Туяна САМБЯЛОВА.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ:
1.А.Д.Бадаев; 2.Суута уран зурааша Н.Рерихэй зурагуудай выставкэ хараха үедөө хайрата нүхэр Цыжиб Очировнагайгаа; 3. Уншагшадтай уулзалга.

Ород-буряад-монгол толиин зохёогдоһоор 60 жэлэй ойдо

шэнжэлэлгын соёлой институтдай ахалагша эрдэмтэ хүдэлмэрилэгшэ, хэлэ, бэшгэй эрдэмэй кандидат Цыбикжаб Бобоевич Цыдендамбаев энэ академическэ толиин харюусалгата редактор байгаа. Т.Г.Брянцевагай редакцилгаар Хари болон үндэһэн хэлэнүүдэй толиин гүрэнэй хэблэлэй эблүүлэн зохёон толиин эхин үгэнүүдэй суглуулбари энэ ехэ бүтээлэй ород хэлэнэй хубин үндэһэн хуурида табигдаа хэн. Энэ толиие найруулан заһажа, хинан шалгаха үедэ К.М.Черемисовэй Буряад-монгол-ород толи, Д.А.Абашеев К.М.Черемисов хоёрой зохёон Ород-буряад-монгол тобшо

асуудалаар эрдэмтэдэй дунда үргэн ехэ хөөрэлдөө эмхидхээ хэн. СССР-эй Эрдэмэй академийн Зүүн зүгэй арадуудай хэлэ шэнжэлдэг институтдай таһагы даагша Гарма Данцаранович Санжеев энэ хөөрэлдөөндэ хабаадажа, харюу үгэхэдөө, Сталинай магтаал найшаалда хүртэһэн юм. "Хүндэтэ профессор Гарма Данцаранович! Хэлэ бэшгэ шэнжэлхэ талаар минии хараа бодолые Та зүбөөр ойлгуулжа үгэбэлта даа..." – гэхэн харюуень ород хэлэнэй багша Радна Цырендагбаевна тиихэдэ маанадта, 9-дэхи классай хурагшадта, зүрхэ сэдхэлдэмнай оротор хөөрөөгшэ хэн. Ярууна нютагта тоонтотой,

Цыден Цыбиков

Даша Чернинов

АША ҮРЭНЬ СЭГНЭШЭГҮЙ ЕХЭЛ ДАА

Советскэ Коммунист партиин үндэһэн яһатанай дунда сэсэн мэргэн политика бэлүүлхэнэй ашаар Совет засагай жэлнүүдтэ буряад-монгол арад түхэл маягаараа үндэһэн, удха шанараараа социалист соёл хөгжөөлгэдэ ехэ амжалта туйлаһан байха юм.

Буряад-монгол арадай соёл болбосоролые хөгжөөлгэдэ ород арадай агууехэ соёл аша үрэтэйгөөр нүлөөлхэн байгаа. Ород хэлэн хадаа арадуудай харилсаанай арга нүхэсэл, энэ соёлой барагдашагуй үндэһэн хуури болодог хэн. Ород хэлэн хадаа манай Эхэ ороной арадуудай хоорондох харилсан ажаһуулгын хэрэгсэл, арад түмэнэй хани барисае бэхжүүлгын, тэдэнэй улас түрын ба соёлой ургалта дэбжэлтын хүсэтэ зэбсэг болодог байгаа. Тиймэһэн үргэн ниитэ улад зоной ород хэлэ шудалха, ууган баян ород уран зохёол уншахы оролдожо, хүсэжэ ябаһанинь ойлгосотой юм ааб даа.

Ушар иимэһэн марксизм-ленинизмын классигуудай зохёолнуудые, ород болон совет уран зохёолой бүтээлнүүдые, дэлхэйн уран зохёолой дээжэнүүдые буряад хэлэн дээрэ оршуулжа, уншагшадта хүргэхэ гээшэ асари ехэ, дэмбэрэлтэй үйлэ хэрэг байгаа бшуу. Оршуулгын хэмжээн, темэ жэлһэн жэлдэ үргэдэжэ ургажал байба. Энэниие хараада абажа, Буряад-Монголой Эрдэм-шэнжэлэлгын соёлой институт ород-буряад-монгол толи 1947 ондо зохёожо эхилээ хэн. Гэбэшье толи зохёолгын, найруулан заһалгын гол хүдэлмэри 1951-1953 онуудта хэгдэжэ дүүрэн гээшэ.

Энэ академическэ толи оршуулагшадта, зохёолшодто, эрдэмтэдтэ, гэгээрэлэй хүдэлмэрилэгшэдтэ, багшанарта, хурагшадта, оюутадта, юрын хүнүүдтэ зорюулагдана бшуу. Ород-буряад-монгол толи зохёолгодо М.Н.Имехенов, Ц.Д.Цыбиков, Д.Ч.Чернинов гэгшэд хабаадаһан байгаа. Матвей Николаевич Имехенов – А, Б, Е, П – түрүүшын хахад, У, Х үзэгүүдэй; Цыден Доржиевич Цыбиков – В, Ж, З, К, О, Ф, Ц, Ч, Ш, Щ, Э, Ю, Я үзэгүүдэй; Даша Чернинович Чернинов – Г, Д, И, Л, М, Н, П – һүүлшын хахад, Р, С, Т үзэгүүдэй үгэнүүдые оршуулаһан юм.

Буряад-Монголой Эрдэм-

толи, Ц.Б.Цыдендамбаевай зохёожо хэблүүлхэн Ниитын-политическэ нэрэ томьёонуудай, үгүүлэлнүүдэй тобшо толи хэрэглэгдэһэн байгаа. Тийгэжэ 40 мянган үгэтэй энэ ехэ академическэ толи 1954 ондо Москвада Хари болон үндэһэн хэлэнүүдэй толиин гүрэнэй хэблэлдэ 77-һоо дээшэ хэблэлэй хуудаһатайгаар, 5 мянган хэһэгээр барлагдажа гараа хэн. Иимэ ехэ академическэ толиин аша үрэнэ сэгнэшэгүй байгаал даа.

Айхабтар ехэ хүдэлмэри хэжэ, энэ толи зохёогшоднай хэд гээшэб гэжэ уншагшадай олонхид мэдэхгүй байдаг. Тэрэ гэхэнһэн хойшо ехэ саг – бүхэли нэгэ Рэбжуун үнгэржэ байна ха юм даа. Үнгэрхэн 60 жэлэй хугасаа соо эдэмнай бултадаа энэ дэлхэйһэн халижа ошоол даа.

АКАДЕМИЧЕСКЭ ехэ толи зохёогшодой нэгэниинь Эрхүү можын Усть-Ордын тойрогһоо гарбалтай Матвей Николаевич Имехенов (зурагын олдогоүй) байһан гээшэ.

Бурпедтехникум дүүргэһэн Матвей Имехенов Эрхүү можын Усть-Ордын округой ба Буряад-Монголой АССР-эй дүүрэн бэшэ болон дунда хургуулинуудта буряад хэлэнэй багшаар олон жэлдэ хүдэлхэн байгаа.

Саашадаа М.Н.Имехенов буряад-монгол хэлээр олон учебнигүүдые, хуралсалай туһаламжануудые, ном сударнуудые бэшэжэ хэблүүлхэн, редактор болоһон алдартай. Матвей Николаевич олон жэлдэ Буряад-Монголой гүрэнэй хэблэлдэ (Бурмонгизда), удаань 30-60-дахи онуудта Буряадай номой хэблэлдэ хүдэлөө хэн.

Тэрэ 1930 болон 1940 онуудта 1-дэхи классай хурагшадтай үзэхэ "Үзэглэл", 1938 ондо 1-5-дахи классуудай хурагшадтай үзэхэ "Буряад-монгол хэлэнэй грамматика. Морфологи" зохёогоо бэлэй. Усть-Ордын тойрогой Алайрай районһоо гарбалтай, хэлэ бэшгэй эрдэмэй доктор, профессор Гарма Данцаранович Санжеевтэй хамта Матвей Николаевич Имехенов 1938 ондо «Буряад монгол-хэлэнэй грамматика. Морфологи. 6-дахи класс» гэхэн ном хэблүүлхэн байгаа. Г.Д.Санжеевтэй хамта "Фонетикэ ба морфологи. 5-дахи класс" гэжэ туһаламжа 1940 ондо гаргуулба.

1950-дахи онуудай эхиндэ нүхэр Иосиф Виссарионович Сталин хэлэ бэшгэ шэнжэлгын

дайнай ба ажалай ветеран Митаб Дугарович Дугаровтай, Агаһаа уг гарбалтай арадай багшанар Ананда Аюрзанаевич Аюрзанаин, Дондог Дугаржапович Дугар-Жабон, Дугар Мижитович Мижидон, эрдэмэй докторнууд, профессорнууд Цей-Жаб Цыдыпович Цыдыпов (Ага), Трофим Алексеевич Бертагаев (Эхирэд-Булгад), Дмитрий Андрианович Алексеев (Боохон) болон бусадтай хамта Матвей Николаевич элдэб классай хурагшадтай үзэхэ грамматика, уншаха ном, хрестомати олоор гаргалсаһан юм.

Матвей Имехенов уран зохёол оршуулгын ажал үргэнөөр хэһэн байгаа. С.Г.Григорьевой "Суворов" гэжэ түүхэтэ туужа, А.Гайдарай "Тимур ба тэрэнэй команда" гэжэ туужа болон бусад зохёолнуудые оршуулаһан байгаа.

Зүгөөр академическэ ехэ толи зохёожо гаргалга Матвей Николаевич Имехеновэй ажал ябуулгын үндэр дээдэ шата, гайхамшагта үрэ дүн болоно гэжэ онсолон тэмдэглэлтэй.

ЦЫДЕН ДОРЖИЕВИЧ ЦЫБИКОВ 1915 оной модон хүхэ Туулай жэлдэ Мухар-Шэбэрэй аймагай Зандин нютагта Хорин арбан нэгэн эсэгийн Баруун Харгана угай малшан Доржын Сэбэгэй бүлэдэ түрэнһэн намтартай.

Эртэ үншэрөөшье хаа, Хая-Буламай түрүүшын шатын эхин хургуули амжалтатайгаар дүүргээ хэн. Нонюшархуу хүбүүн нютагай үзэг бэшгэтэй хүнһөө хуушан монгол хэлэндэ хураһан байгаа. Гараха түрэхэнөө бэлигтэй бэрхэ байлга, түрүүшын багшанарай онол шадабари тэрэнэй уран зохёол бэшэхэ оюун бэлигые ухаан бодолдонь нэргэзэһэн юм.

14-тэй хургуули худартай эдир хүбүүн Зандинай сельпогой захиргаанай түрүүлгшээр томилогдожо, тэрэ үеын сомонной ажахын-улас түрын ажал ябуулгануудта эдэбхитэйгээр хабаадаба. Уран зохёолшо Х.Намсараевай заабари зүбшөөр тэрэ 1930 ондо Дээдэ-Үдэ ерээжэ, Нютагай үйлэдбэриин арадай комиссариатай типографида үзэг холбогшын хурагшаар ажалд оробо. Удаань хэблэлшэнэй мэргэжэлээр хүдэлөөд, жэл хахадай үнгэрхэдэ, инструктор болоод, 1934 ондо типографийн наборно цехые даагшаар табигдаа хэн.

1936-1940 онуудта Цыден Цыбиков партиин обкомой

шиидхэбэрээр республикын Совнаркомой дэргэдэхи Буряад-Монголой хэблэлэй техникескэ редактораар, Хүүгэдэй уран зохёолой харюусалгата редактораар, Литература ба хэблэлэй хэрэгүүдэй талаар гол захиргаанай "Бурглавидэй" политредакторай этигэмжэтээр, Буряад-Монголой радиокомитедэй түрүүлгшын орлогшоор хүдэлхэн байгаа. Эгээл энэ үедэ тэрэ оршуулгын ажал эрхилжэ захалһан юм. Тийгэжэ 1939 ондо "ВКП(б)-гэй түүхын хуряангы курсые" буряад хэлэндэ оршуулаһанайнь түлөө тэрэниие мүнгэн шагналаар шагнаа хэн.

Дайн тэрэнэй үетэнэй хуби заяае эрид хубилгаһан байгаа. Цыден Доржиевиче Тагнуулай албанда абажа, 1942 оной зунай эхиндэ ахалагша лейтенант Ц.Цыбиков Улаан Армиин хари хэлэнэй сэрэгэй институтдай дэргэдэ монгол хэлэнэй 3 харын курсада хураба. Монголой Баян-Түмэнэй Чойбалсанай гарнизонной командованиин даабаряар Цыден Цыбиков Японой Квантунска армиин эзэлээд байһан газар руу нэбтэрэн орожо, нюуса даалгабаринуудые бэлүүлдэг байһан юм. Эхэ оронойгоо урда дайшалхы габьяа гаргаһанайнгаа түлөө тэрэ "Улаан Одонной" орденор, "Япоиие илаһанай түлөө", "1941-1945 онуудай Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайнда Германияе илаһанай түлөө" медальнуудаар шагнагдаһан байгаа.

1946 оной хабар сэрэгэй албанһаа табигдажа, амгалан ажалдаа хам ороо хэн. Буряад-Монголой гүрэнэй хэблэлэй политическэ литературын хэлтэсье даагшаар ажаллажа захалба. Удаань "Буряад-Монголой үнэн" газетын редакциин харюусалгата секретаряар, Буряад-Монголой радиокомитедэй редактораар хүдэлөө. Ажяабадалайнгаа һүүлшын жэлүүдтэ Цыден Доржиевич марксизм-ленинизмын ба ородой уран зохёолой классигуудай зохёолнуудые аша үрэ эхэтэйгээр оршуулаһан байгаа. "Буряадай залуушуул", "Буряад-Монголой үнэн" газетэнүүдтэ машинисткээр хүдэлхэн, Ивалгын аймагта тоонтотой Мария Сындуевна Васильева Цыден Доржиевич Цыбиковэй наһанай нүхэр байһан юм. Хүбүүн басаган хоёртой хэн. Басаганиинь Москвагай полиграфическа институт дүүргэжэ, аба, эжынгээ мэргэжэл шудалһан байгаа бшуу.

ЭДЭНЭЙ ДУНДАҺАА суута оршуулагша Даша Чернинович Черниновые онсолон тэмдэглэлтэй. Тэрэ 1914 ондо модон хүхэ Бар жэлдэ Буряад ороной Мухар-Шэбэрэй аймагай хүтэй нютагта түрэнһэн юм.

Нютагайнгаа эхин хургуули дүүргээд, соёлой институтдай дэргэдэхи оршуулагшадтай курса түгэсхэнэһэнгөө һүүлээр тэндээ хүдэлхээ үлөө хэн. 1937 ондо Москвадахи Кинематографийн институтта хурахаа ороод, жэл үнгэрхэдэ, али бүхы юумэ сүм буруушаажа, юундэшье этигэдэггүй хүн гэжэ гэмнэгдэн хэһээгдэһэн байгаа.

Д.Ч.Чернинов бэлигтэй бэрхэ оршуулагша байһаараа үргэнөөр мэдээжэ болонхой. "Буряад-Монголой үнэн" газетэдэ ниитын-политическэ материалнуудые оршуулжа, газетын дугаар бүхэндэ хэблүүлдэг байгаа. Даша Чернинович шэнэ үгэнүүдэй нэрэ томьёо бии болгохо, олохо талаар туйлай ехэ ажал ябуулдаг хүн байһан юм.

Даша Чернинов уран зохёол – проза болон поэзи – адли тэгшэ бэрхээр оршуулдаг байһан гээшэ. Тэрэ Шекспирэй "Отелло", Шиллерэй "Муу мэхэ" ба инаг дуран", Пушкинай "Дубровский", "Капитанай басаган", Лермонтовэй "Манай үеын герой", Гоголиин, "Тарас Бульба", Некрасовай "Россида хэндэ ажаһуухань хайн бэ" (Цэдэн Галсановтай сугтаа), Горькийн «Эхэ», Погодиной «Кремлин курантнууд» гэхэ мэтэ зохёолнуудые буряад хэлэн дээрэ оршуулаһан байна.

Даша Чернинович "Буряад-Монголой үнэн" сониндо, "Байгалай толон" сэтгүүлдэ хүдэлхэн байгаа.

Даша Чернинович Черниновэй наһанай нүхэр Надмит (Надежда) Цыреновна Цыренова «Буряад үнэн» газетэдэ корректорээр, ахалагша корректорээр ажаллаһан юм. Эбтэй эетэй энэ бүлэ гурбан хүбүүтэй: Ширабын – баянист, Баярын – баледэй хатаршан, одхон хүбүүн Мүнхэ-Жаргалын – прибор бүтээлгын нэгэдэлэй токарь, СССР-эй Верховно Советэй депутадаар хунгагдаһан.

Тийгэжэ М.Н.Имехенов, Ц.Д.Цыбиков, Д.Ч.Чернинов гэгшэд «Ород-буряад-монгол толи» 1953 ондо зохёожо дүүргээд, энэ ехэ ажалаа хойто жэлдэнэ Москвада хэблүүлжэ гаргаа хэн.

Бата-Мүнхэ ЖИГЖИТОВ, журналист.

ЭГЭЭЛЭЙ БАЙДАЛ ЭДИ ШЭДИТЭЙ ХОЛБООТОЙ

(Эхинийн үрдах дугарта).

Үрдах дугарта Дотор Монголхоо үг гарбалтай монгол эмшэн Үүрэй Туяа – Бай Шу Гуан гэнэн дом аргашантай танилсуулаа бэлэйбди. Мүнөө тэрэ хөөрөөгөө үргэлжлүүлэе.

Эди шэдитэ үйлэнүүд багахан хүбүүнтэй ушаржа, 7 наһатай болоходоо, хүн зоние аргалха, эмшэлжэ, бариха аргатай байһанаа наял мэдэржэ байһан Үүрэй Туяагай хүгшэн абынь ахай гэгээн лама «энээхэн хүбүүгээ намтай эльгээгты, минии байрлаһан хада уулада бисалгал үйлэдэг» гэжэ гэртэхиндэнь дурадхаһан байна. Энэ түрэлэйн үбгэн хадаа томо дасанһаа гаража ошоод, Утай гэнэн газарһаа урагшаа хабсагайтай хадын хабшал соо байрлажа, гүнзэги үзэл, һанал бодолдо абтажа, бодомжолон, уншалга хэжэ байдаг һэн. Хитад гүрэндэ Утай гэнэн газарта табан үндэр хада бии юм. Тэдэнэй хормойдо буддын шажанай мэдээжэ дасан бии. Тэрэ дасан хэдэн байрануудһаа бүридэдэг. 500-гаад жэлэй туршада ажаллажа байһан тэрэ дасан дугангуудта гурба мянган ламанар уншалга бүтээжэ байдаг юм. Бай Шу Гуанай үбгэн абын аха үндэр наһатай үбгэн 13 жэлэй туршада бисалгал үйлэдэжэ, нэгшэ хүн зонтой уулзан харалсангүй ажаһуудаг һэн. Тиигэжэ хүбүүхэн 7 наһанһаа 9 наһан хүрэтэрөө тэрэ хадын хабшал соо ажаһуугаа. Гаңса алим жэмэс эдээд, бурханай ном уншажа, бисалгал хэжэ байһан юм. Тэрэ Утайн даяанша

хүбүүхэниие худаһа баряад үбшэн элирүүлжэ хургаа, ногоо болон ашагта шулуунай зүйлнүүдые суглуулжа, эм бүтээжэ болон түгэдэй урдын заншалта эмнэлгын оньһон нюусада хургаһан байха юм. Тиигээд Бай Шу Гуанай 9-тэй болоходонь, гэртэнь абаашаад, юрын хургуулида оруулһан байна.

ДОМ АРГАШАНАЙ ТУҢАТАЙ ЗҮБШЭЛНҮҮД

Буряадууд хии хөөрөбэ, шара бусалба гэжэ хэлэбэшье, тон юунһээ тиигэнэ гэшээб гэжэ тайлбарилжа шадахагүй хабди. Бай Шу Гуанай хэлһээр, монгол буряад угсаатан хии, шара, батган гээд үбшэнэй эхин тухай мэдэдэг. Эдэ үйлэнүүдтэ бэе махабад дарагдабал, ямаршые мүнөө үеын Европын эмшэдтэ ойлгуулжашье шадахамнай хэлсээтэй болоно. Бэе махабадаймнай тэнхээ эдэ гурбан юумэнһээ дулдыдана ха юм даа. Бэеэ һайнаар абажа, зүб мүрөөр эдээлжэ, зүб мүрөөр сэдхэлэй тэнсүүри олохо шухала юм.

ШАРА (ЖЕЛЫЧ)

Шара хадаа бэе махабадай эгээл шухала хүсэндэ харша байдаг юм. Бэеын доогуурхи органуудта байдаг, тон ехээр үбсүүнэй тэндэ дэлгэрдэг гэшээ. Халуурха тэмдэгтэй нягта холбоотой. Тиимэһээ ехэ амтатай, гашуун ба ехэ тарган эдээ эдижэ, арха уужа болохогүй. Уур сүхалда абахагүй, хүндэ хара ажал хэхэгүй, бэеэ ехээр эсэхэгүй. Шара суглуулдаг үе гэхэдэ, хотон, шуһан, хүлһэн, арһан, нюдэн гэшээ. Тиимэһээ гастрит, хотын язва, хотиргой гэдһэнэй хабдар, хүлһэн, эльгэн гээд үбшэнүүдтэ бэе нэрбэгдэдэг.

БАТГАН (СЛИЗЬ)

Батган хадаа бэе махабадта хүйтэ оруулдаг, үбсүүн ба дорохи органуудта байрладаг. Бэеын дулаанай доошоо буурахада, гашуун, хүндэ, тоһотой ехэтэй, шанар муутай эдээ хоол эдихэдэ, мүн хэмһээ ехээр эдээлхэдэ, бага хүдэлсэтэй ажаһуудал зохиходо батган хүжэрдэг. Батган үбсүүн, хүзүүн, тархи, балсан ба тоһотой арһа мяханда, яһан ба уураг тархида болон шээһэндэ суглардаг. Ямар нэгэ хубилалтын болоогүй һаань, хүнэй бээдэ хии, батган, шара гээд байжал байха. Элдэб хубилалтада дайрагдажа, досоохи тэнсүүриез алдагдабал, үбшэндэ нэрбэгдэн, хүнэй ами наһанда харша болодог.

"БИДЭ ЭДЕЭЛХЭЭ АЖАМИДАРНА БЭШЭ, АЖАМИДАРХАЯ ЭДЕЭЛНЭБДИ"

Хабартаа байгаалиин нэрижэ эхилхэдэ, хабарай уларилһаа хүнэй досоо хии суглардаг. Сагай уларилай дулаан байхада, юншые нэлгэгдэнгүй байха. Зүгөөр халтал хүйтэн болобол, тэрэ хии үбшэн бии болодог, намартаа нулададаг. Хүйтэн ба шиигтэй зунай сагта шара бэе соо ехээр бусалжа, үбшэн хүжэрхэ, харин үбэлдөө үбшэн нулададаг.

Хүйтэн үбэлэй һүүл багаар батган ехээр суглардаг, хабартаа наранай дулаагаар шарахада, үбшэн хүдэлжэ, харин зун-намар үбшэн нуладаха. Тиимэһээ бээдэмнай хии, шара, батган гээд сугларха үедэ, бэеын тамирта анхаралтай байха хэрэгтэй. Эдээ хоол, хубсаһа, гэр байраа тааруулжа зохёохо хэрэгтэй, үгы гэбэл, үбшэн хүжэрхэ бшуу.

Урдын сээшүүл "бидэ эдээлхээ ажамидарна бэшэ, ажамидархая эдээлнэбди" гэжэ хэлэдэг байһан. Яагаад зүб мүрөөр эдээ хоолоо тааруулжа эдихэб, алдуу хэхэгүйн тула ямар нюуса мэдэжэ, элүүр энхэ ябахаб гэнэн асуудалнуудта харюу хэрэгтэй. Энээн тухай удаадахи хөөрөөн.

Түгэд, монгол, хитад арадуудай урдын элинсэгүүдэй сахижа байһан дом аргын нюуса мүнөө үеын эм аргатай нэгэдүүлэн шудалһан эрдэмтэ эмшэн Үүрэй Туяа - Бай Шу Гуан хахад жэл

Хүхэ Хотойоо бусаһан аад, мүнөө дахин манай Буряад орон руу ерээд, арга хэжэ байна. Буряад-монгол угсаатанай хэр угаа сахижа ябаһан заншалта ёһо гурим, оньһон нюусануудтаяа манай "Буряад үнэн" хэблэлэй уншагшадтай хубаалдажа байһандань баяртайбди.

(Үргэлжэлэлын удаадахи дугарта).

Цырегма САМПИЛОВА.

АЮР ЖАНАЕВ: "ОЛОН ХЭЛЭ МЭДЭХЭ ХҮН БАЯН"

Үнгэрэгшэ һарануудта "Информ-полис" мэдээсэлдэ суута дуунуудай оршуулгын мурысөөн үнгэрөө. Тэрэ мэдээсэлэй электронно хуудаһанда ехэ һонирхолтой оршуулганууд гаража, олон зоние һонирхуулаа. Англи, ород хэлэнһээ буряад болгоһон, буряад хэлэнһээ ондоо хэлэндэ оршуулагдаһан олон дуунууд тэндэ гараһан юм.

Россиин олон яһатанда дуратай дуун болоһон "Журавли" гэжэ Р. Гамзатовай абдар суута шүлэгэй оршуулга намда эгээн ехээр һайшаагдаа. Бүхы оршуулганууд сооһоо эгээн һонирхолтой, дуунай хүгжэмдэ таарамар, буряад хэлэнэй баялиг ехэ һайнаар харуулжа оршуулһан "Тэнгэрийн сэрэгүүд" гэжэ уран һайхан оршуулгы Аюр Жанаев гүйсэдхэн байна. Энэ залуу оршуулагшатай уулзажа, өөр тухайгаа хөөрөхөнь гуйһан байнаб.

- Аюр, хаана түрэнэн, һураһан байнабта? Түрэл нютаг, түрхэмүүд тухайгаа хөөрөжэ үгыт даа.

- Би Хэжэнгэ һайхан нютагта түрөөб. Худан, Хэжэнгэ голнуудай эрьеэр нэмжынэн Хэжэнгэм үльгэрэй һайхан оршон байгаалитай, нягта сэбэр арад зонтой. Сорьёло арюун үһатай арбаад гаран аршаан булагууд манай дайдаар бии. Алдарта уран зохёолшод, дархашад, тамиршаднай ганса Буряад ороноор бэшэ, харин бүхы дэлхэй дайдаар суутай юм. Хэжэнгэ нютагайм зон буряад хэлээ, ёһо заншалаа мүнөө хүрэтэр нягта наринаар сахин ябадаг. Минии хүгшэн ба нагаса эжынэр Сэрэнжабай Сэндэмэ, Шэрнинэй Ханда хоёр элдэб һонин үльгэр онтохонуудые багадам хөөрэдэг, уншадаг байһан. Жаахан байхадаа гансал буряад хэлэн дээрээ хоорондоо хөөрэлдэжэ ябаһанбди...

- Түрэл хэлэнэй ехэ һайн багшатай байгаа ёһотойт...

- 2005 ондо Хэжэнгын дунда Хоца Намсараевай нэрэмжэтэ хургуули түгэсэжэ, саашаа һураха аргатай болоо һэм. Хэлэ шудалалгын шэглэлтэй манай анги

багшанарайнгаа аша габьяе үндэрөөр сэгнэжэ, Улаан-Үдын, Эрхүүгэй, Улаан-Баатарай дээдэ хургуулинууды дүүргэжэ, мүнөө наһанайнгаа харгые шэлэжэ байна. Хэжэнгын хургуулиин багшанар хара жааһаамнай буряадшые, ородшые хэлэндэ тэгшэ хургажа шадаха жэшээ харуулһан байна гэжэ бидэ ходо бододогбди. Буряад хэлэ аргагүй һонирхолтойгоор Сэндэма Цырендоржиевна Сульtimoва заажа, хэлэнэй зүйл, уран зохёолой, мүн арадай соёлой гол удхатайнь танилсуулһан бэлэй. Баһал ангиингаа багша Ирина Ивановна Потапова болон бүгэдэ багшанараа эгээ һайнаар дурдан, баярые хүргэн ябадагбди. Энэ жэл минии һураһан хургуули зуун жэлэй ой тэмдэглэхээ бэлдэжэ, та олониие урижа байна.

- Шүлэгүүдые өөрөө бэшэнэ гүт?

- Би шүлэг өөрөө зохёоногүйб. Гэбэшье буряад арадайнгаа уран зохёолдо дуратайб, ехэ гоёшоон һонирхожо уншадагби, үзэдэгби. Минии дуратай уран зохёолшод олон: Даширабдан Батажабай, Сэнгын Эрдэнэ, Дамбини-ма Цырендашиев. Хүгшэн эжымни һая Самбуу Норжимаевай «Гурбан һогоон» гэдэг гурбан ботито ном уяран уншаба. Би уншаха гээд, арайл сүлөөгүй байнаб. .

- Мүнөө юу үзэжэ, ямар ажал ябуулжа байнабта?

- Буряадай гүрэнэй дээдэ хургуулиин һүүлээр аспирантурада ороо һэм. Мүнөө тэрэнэй һүүлшын жэлэй һуралсал дүүргэжэ, буряад, ород, англи хэлэнэй оршуулга ябуулгын сэдэбээр эрдэмэй ажалаа хамгаалхаяа бэлдэжэ байнаб.

- Түрэл хэлэнэйнгээ саашанхи байдал тухай һанамжануудаараа хубалдыт даа.

- Минии наһахада, хургуули хадаа буряад арадай соёл ба хэлэндэ хүүгэдые оруулха ехэ үүргэ даажа байха ёһотой. Хоёр хэлэ адли үзэжэ ябаханда, үхибүүдтэ ямаршые наад хохидол болохогүй - ород хэлэндэ адли түргэнөөр һураха. Бидэ баһал буряад хэлэнэй хажуугаар ород хэлэ һайн үзөөд ябаабди. Иимэ ушарһаа ород хэлэндэ муу һурахагүйн түлөө хүүгэдые буряад хэлэнһээ таһалха мүнөөнэй заншал буруу гэжэ бодоноб. Олон хэлэ мэдэхэ хүн олзотой гэжэ, баян дотоодо юртэмсэ өөр соогоо багтаадаг гэжэ эрдэмтэд хэлэдэг бэлэй.

- һайн даа, Аюр! Саашадаа ута наһандаа урагшатай, ажалдаа амжалтатай, түрэл хэлээ, арадаа ходоодо үргэжэ, сахижа ябахыетнай хүсэнэб!

Харин мүнөө, хүндэтэ манай уншагшад, Аюр Жанаевай буряад хэлэн дээрэ оршуулһан "Журавли" дуунтай танилсагты. Аюрай хэлһээр, ород үгэ, мэдүүлэлнүүдые тон адляар, сэхээр оршуулжа болохоор бэшэ. Тиимэһээ зарим үгэнүүд дүтэрхүү удхатай ойлгосонуудаар нэлгэгдэн байна. Гэбэшье, энэ залуу хүбүүнэй гүйсэдхэн оршуулга ород хэлэн дээрэ шүлэгһөө нэгшье дортоогүй, түрэл хэлэнэймнай баян һайхание харуулһан уярмаар гүнзэги удхатай шүлэг болоо. Хүндэтэ манай уншагшад, суутай дууе түрэл хэлэн дээрээ дуулаад үзэгты, зүрхэ сэдхэлдэтнэй сээсүүд һалбархал!

ТЭНГЭРИН СЭРЭГҮҮД

Дайн дажарта булагдаһан хүбүүдмнай - Эдир наһаа эдлээгүй сэрэгүүд, Үндэр оройгүй тэнгэрийн шубууд соо Түрэлөө оложо нэрибэ гэшээ гү?

Хүйтэн харин хизаар орхин тэгүүлжэ, Шуһын шэнгэһэн шабар талаһаа

Эхэ, эсэгийн эльгэ зүрхэ эблүүлжэ, Уянга дуугаа эрьен татана даа. Алаг дэлхэйн хатуу утаа агаараар Аглаг газар руу ниидэн зорино гү? Ами зүрхэ зогсоонги ганганаагаар Амарга гансаа һанан дуудана гү?

Шубуудай дунда гараһан забһараарнь Дэгдэн, тэнгэриез халхалхаб. Гэнтэ бууһан заяагша табисуураар Намай тэрэ отог дахуулаа һэн.

Дайн дажарта булагдаһан хүбүүдмнай Эдир наһаа эдлээгүй сэрэгүүд, Үндэр оройгүй тэнгэрийн шубууд соо Түрэлөө оложо нэрибэ гэшээ гү?

Баира БАЛЬБУРОВА. ФОТО ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Аюр Жанаев.

Курска байлдаанай түгэсэһөөр 70 жэлэй ойдо

ДАНЖЕЕВ СЭРЭГШЫН ДАЙШАЛХЫ ЗАМ

Далан жэлэй саада тээ Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайнай дэбсэ хэлгэһэн хүрөөтэй Курска байлдаанда олон тоото манай нютагаархин хабаадаһан байна. Тэдэнэй тоодо мүнөө амиды мэндэ ябабал, 100 наһа хүрэхэ байһан Дамнин Убхонович Данжеевые нэрлэмээр.

Тэрэнэй хүбүүн Ким Дамнинович Данжеевы хөөрэнһөөр, абань дайн тухай ехээр хөөрэдэггүй байһан юм. "Бидэ ходо абаһаань дайн тухай хурагшалдаг хэмди. Мүн тийхэдэ һургуулида урижа, һонирхолтой хөөрөө шагнаха дуратайшуул олон байгаа. Хэды тийгэбэшье, олон үгэ хэлэнгүй, бага зэргэ зугаалагша бэлэй", - гээд Ким Дамнинович ханамжална.

1943 ондо Дамнин Убхонович 1-дэхи Украинын фронтдо 112-дохи буудалгын дивизион дэргэдэхи 524-дэхи полкдо миномётчигоор дайлагдажа байгаа. "Энэ байлдаанда илалта туйлахын тула совет сэрэгшэд аяар табан хэнэг хамгаалга табиһан түүхэтэй. Минии абын хөөрэнһөөр, тэрэ хоёрдохи хамгаалгын шатада ябалсаа", - гээд Ким Дамнинович хөөрэнэ.

Үшөө тийхэдэ абынгаа нэгэ һонирхолтой зугаа дуулаһанаа, Ким Дамнинович хөөрэнэ: "Нэгэтэ минии абын окоп соо һуухадань, һомоной түгдэрхэй хүрэгэ, винтовкоор буудадаг хургыень таһа дайраа хэн. Тийгээд буудажа шадахаа болишоо хэм гээд абамни унатараа энеэдэг бэлэй". Гэхэтэй хамта Дамнин Убхонович дайнда хабаадахагүйшье байгаа. Юуб гэхэдэ, 1931 ондо тэрэнэй аба Убхон Арданович Түнхэнэй аймагай сүүдтэ "арадай дайсан" гэжэ нэрлэгдэжэ, Баргажанай аймаг эльгээгдэһэн түүхэтэй. Дамнин абаяа дахажа, тэндэ ошолдоһон.

1938 ондо Убхон Арданович болон тэрэнэй аха Лопсон-Шендон хоёр баһал хардагдажа, түрмэдэ эльгээгдээ. Тэндэ ехээр сохюулжа, наһа бараһан. Иигэжэ Дамнин абагүй үлэһэн юм. Дайнай эхилхэдэ, Дамниной фронт ошохо тухай мэдүүлгэ үгэхэдэнь, "арадай дайсанай" хүбүүн Эсэгэ ороноо хамгаалха ёһогүй гэжэ урдаһаань хэлэһэн байна. Харин 1941 оной ноябрь һара соо одоошье Дамнин Убхонович дайнда мордоо бэлэй. Дивизионная станцида сэрэгэй частнуудые бүридүүлгын үедэ Дамнин Лопсон абагайтаяа уулзашоо хэн. Мүн тэндэл дүү басаган болохо Аюшатаяа уулзаа. Дайнай һүүлээр Аюша Зүүн Сибирийн технологическа институт байгуулһан, суута ректор Дамнин Шагдурович Фроловой һамган болоһон юм. Фронтдо һаял ошоод ябахадань, Боохоной аймагнаа уг гарбалтай Васильев сэрэгшэ "Лопсон абагайшни Ленинградска фронтдо алуулаа" гэжэ мэдүүлбэ.

Курска аймшагтай байлданһаа амиды мэндэ гаража шадаһан Дамнин Убхонович Бреслау хотодо дайгаа дүүргэһэн намтартай.

Харин Японтой дайнда эльгээгдээд, Ураал хүрэгэ ябахадань, дайн дүүрээшоо бэлэй. Тийгэжэ 1945 оной хүйтэн намар аяар 15 жэл соо ерээгүй түрэл Түнхэндөө одоол хүрөө. Дайнда тэрэ хэдэн шагналнуудта хүртэһэн байна. 3-дахи шатын Алдар Солын орден, "Шэн зоригой түлөө" медаль эгээл сэнтэй гэжэ ханагдана.

1946 ондо Дамнин Убхонович Баргажан ошожо, Дулма эжыгээ, Бадма болон Буда эгэшэ дүүнэрээ Түнхэндөө асарһан юм. Дайнай үедэ Смоленщина дээрэ унаһан Арабжа Халзагарович Ошоровой наһанай нүхэр Гарма Дамбаевнатай гэрлэһэн юм. Харин Гарма Дамбаевна хадаа өөрөө Галина болон Тогоша гэжэ басагадуудтай байгаа. 1955 ондо эдэ хоёр үхибүүгүй байжа, абгайнгаа Доржо хүбүүе үргэжэ абаһан түүхэтэй. Удаань саарһа данса абахадаа, Ким гэжэ нэрэтэй болгоо бэлэй.

Дайнай һүүлээр Дамнин Убхонович "Улаан Шанаа" гэхэн түрэл колхоздоо хүдэлөө. 1951 ондо Селендүүмын барилгашадай һургуули түгэсөөд, барилгашадай бригадираар олон жэл соо ябаа. Тэрэнэй хүтэлбэри доро Нарһан Нугада, Шанаагай Хүлэртэ малай фермэнүүд, Хүлэр болон Шанаа һууринуудта соёлой байшангууд ашаглалгада тусаагдаа.

Тийгэжэ 1960 онһоо ажалай амаралтада гаратараа малшаанар Нарһан Нугада хүдэлөө. Түнхэнэй аймагай болон Лениней нэрэмжэтэ колхозойнгоо Хүндэлэлэй грамотануудаар болон бэлэг сэлэгүүдээр нэгэтэ бэшэ урмашуулагдаа.

1970 ондо Владимир Лениней түрэнһөөр 100 жэлэй ойн баярай медалаар шагнагдаа. Энээнэйнгээ түлөө Москва ВДНХ-да ошоһон байна. Үшөө гурбан жэл болоод социалист мурсыөөндэ түрүүлжэ гараа.

- Малшанаар хүдэлхэдөө, манай аба Гоша гэжэ нэрэтэй одоол дуратай моритой байһан юм. Тэрэниинь ехэ сэсэн, бүхы хэлэһэн юумыень ойлгодог морин байгаа бэлэй. Гоша хадаа шаргашье, тэргэшье, морин

тармууршье, анзаһашье шэрэгшэ хэн. Тэрэ мориёо унаад, манай аба Шумак зургаа дахин ошоһон байна бшуу. 1973 ондо абын ажалай амаралтада гарахадань, Гоша баһа "пенсидэ" гараа хэн, - гэжэ Ким Дамнинович һонирхолтойгоор хөөрэнэ. Абынгаа үетэн нүхэдые Ким Дамнинович һайхан үгэнүүдээр дурсана. Сырен Баясанович Данжеев, Дагба Янданович

Данжеев, Лопсон-Доржо Самбуевич Бильтагуров болон бусад баһа 100 наһа хүрэхэшье аргатай байгаа.

Ажалай амаралтада гарабашье, Дамнин Убхонович Данжеев аша зээнэрээ харалсаа, 1992 ондо хүндэ үбшэндэ нэрбэгдэжэ, наһа бараһан байна.

Борис БАЛДАНОВ
хэблэлдэ бэлдэбэ.

ДАЙНАЙ ҮЕЫН ДУУНУУД

Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайнай хатуу жэлнүүдтэ үдэр, һүниие илгангүй ниитын ажалда ябахадань, манай Баруун Бургалтай нютагай залуу бэрээд, басагад, элдэб һонин дуунуудые өөһэдөө зохёогоод дууладаг байһан юм. Мүнөө үедэ тэдэмнай үндэр наһатай болонхой ажаһуудаг. Зариманиинь наһа баранхай даа. Гэбэшье мэндэ ябаашад үнэргэһэн дайнай үеые дурсажа барадаггүй.

Эдэ хүгшэдэй залуу ябахадань, бэе бээе шогложо, наадажа дуулаһан дуунуудыень дурсаа наа, угаа олон. Жэшээнь: "Боро моринойм хажуугаар боожом юундэ шэргүүлдээб. Болзорто нүхэрэйм хажуугаар, боохолдой юундэ шэргүүлдээб?". Иимэ шог дуунууд угаа олон. Мүн сэрэгтэ ябаашад дуу зохёогоод бэшэдэг байгаа. Эндэ һүүлшын дуун фронтһоо, Цыбик Очирович Ардаевһаа ерэхэн юм.

Цыбикжап НАЙДАНОВ.

Михайловка, Захаамин.

1
Үндэр дээрэ гарахадань,
Үргэн нютагайм гоё гэшэ.
Үелсэнөө һанахадань,
Үбэлэй сагай ута гэшэ.

Хада дээрэ гарахадань,
Хабтагай нютагайм гоё гэшэ.
Ханилсанаа һанахадань,
Хабарай сагай ута гэшэ.

Уула дээрэ гарахадань,
Уужам нютагайм гоё гэшэ.
Ушарсанаа һанахадань,
Урихан зунай ута гэшэ.

Нахид дээрэ гарахадань,
Намжаа нютагайм гоё гэшэ.
Найдамтатаа һанахадань,
Намарай сагай ута гэшэ.

2
Бургалтайн дабаа дабахадань,
Бууралхан мориндоо
найदानаб даа.
Бузархан дайсанаа
даражархёод,

Бусажа ерэхыеш хүлээнэб даа.
Хасууртайн дабаа дабахадань,
Хазаарта мориндоо
найदानаб даа.

Харатан дайсанаа
даражархёод,
Харижа ерэхыеш хүлээнэб даа.

Арын дабаа дабахадань,
Ардаг мориндоо найदानаб даа.
Алуурша дайсанаа
даражархёод,
Айдарни ерэхыеш
хүлээнэб даа.

3
Хотогор борошни колхоздоо
Косилка шэрэдэг ажалтай юм.
Хоротон дайсанаа
даражархёод,
Холшорни намхандаа
бусаарай даа.

Ардаг борошни артельдэ
Анзаһа шэрэдэг ажалтай юм.
Арьятан дайсанаа
даражархёод,
Амарагни намхандаа
бусаарай даа.

4
Манаран, хүхэрэн
харагдагша
Манай нютагай гоё гэшэнь.
Медаль, орден яларуулаад,
Магтаалда хүртөөд ерээрэй даа.

Сэнхирлэн, хүхэрэн
харагдагша
Цээнтэрхэн нютагайм
гоё гэшэнь.
Сэрэгэ түргэн дүүргэжэрхёод,
Сээжэндэ ордентой
бусаарай даа.

5
Автомашинада һуугаа бол,
Адагайм станци холо бэшэ.
Аляа шамдаа найдаа наа,
Алууршадань дарахамнай
холо бэшэ.

Шэрэтэй вагондо һуугаа бол,
Сэлэнгын станци холо бэшэ.
Сэсэн шамдаа найдаа наа,
Сэрэгэ дүүргэхэмнай холо
бэшэ.

Урдаа галтай студебеккер
Утахан фронты зорибол даа.
Ушарһан хайратай нүхэднай
Уласаа хамгаалхаа мордобол даа.

Хойноо галтай студебеккер
Холохон фронты зорибол даа.
Холшор гансахан нүхэднай
Хархисчаа хамгаалхаа
мордобол даа.

Уһанхан хүхөөрөө урһан аад,
Ургынь яахадань наһа үгыб даа.
Уласаа хамгаалхаа мордоһон
аад,
Ушарсам яахадань мэндэ үгыб даа.

Сэл хүхөөрөө урһан аад,
Сэсэгынь яахадань наһа үгыб даа.
СССР-ээ хамгаалхаа мордоһон
аад,
Сэдьхэлдэм яахадань мэндэ үгыб даа.

Машины түргэн эшелондо
Могойтм жэрэгэд гээд,
Минии нүхэр гэхэмни,
Малгайгаараа мэндэшэлээд,
үнгэршөө хэн.

Автомобиль машины түргэндэ
Агамнай жэрэгэд гээд,
Айдархан гансам гэхэмни,
үнгэршөө хэн.

Альгаараа мэндэшэлээд,
үнгэршөө хэн.

Аяар холын Берлиндэ
Аюул болоо гэлсэнэ.
Адольф Геринг хоёрой
Ажалынь бомбодоо гэлсэнэ.

Германиин центр Берлиндэ
Гэмтэл болоо гэлсэнэ.
Гитлер Геббельс хоёрой
Гэрынь бомбодоо гэлсэнэ.

Буруу үзэлтэй фашистые
Бутал сохибо гэлсэнэл даа.
Булта олон нүхэднай
Бусажал ерэхэнь гэлсэнэл даа.

Хархис муухай фашистые
Хамха сохибол гэлсэнэл даа.
Хайрата олон нүхэднай
Харихал бусахан гэлсэнэл даа.

Хоёрхон рельсые хотолзуулаад,
Хойноһоо эшелон ерэхэл даа.
Хойнохи дайсанаа
даражархёод,
Холшорхон нүхэднай бусабал даа.

Утахан рельсые хотолзуулаад,
Урдаһаа эшелон ерэхэл даа,
Урдахи дайсанаа даражархёод,
Ушарһан нүхэднай бусабал даа.

Альгаараа мэндэшэлээд,
үнгэршөө хэн.

Аяар холын Берлиндэ
Аюул болоо гэлсэнэ.
Адольф Геринг хоёрой
Ажалынь бомбодоо гэлсэнэ.

Германиин центр Берлиндэ
Гэмтэл болоо гэлсэнэ.
Гитлер Геббельс хоёрой
Гэрынь бомбодоо гэлсэнэ.

Буруу үзэлтэй фашистые
Бутал сохибо гэлсэнэл даа.
Булта олон нүхэднай
Бусажал ерэхэнь гэлсэнэл даа.

Хархис муухай фашистые
Хамха сохибол гэлсэнэл даа.
Хайрата олон нүхэднай
Харихал бусахан гэлсэнэл даа.

Хоёрхон рельсые хотолзуулаад,
Хойноһоо эшелон ерэхэл даа.
Хойнохи дайсанаа
даражархёод,
Холшорхон нүхэднай бусабал даа.

Утахан рельсые хотолзуулаад,
Урдаһаа эшелон ерэхэл даа,
Урдахи дайсанаа даражархёод,
Ушарһан нүхэднай бусабал даа.

Цымжид ЛХАМАЕВА.
1994 он.

Түүхын тэмдэглэлнүүд

БУРЯАД-МОНГОЛШУУДАЙ БОЛОН ХИТАДАЙ АРАДАЙ РЕСПУБЛИКЫН ҮБЭР-МОНГОЛОЙ ХҮЛЭН-БУЙР АЙМАГАЙ ШЭНЭХЭЭН НЮТАГАЙ ТҮҮХЭ

(Үргэлжлэл. Эхинийн июниин 27-ной, июлиин 11-нэй, августын 1-нэй, 8-най дугаарнуудта).

1929 ОНОЙ ҮЙМӨӨН

Энэ жэлэй 11-дугаар нарааа Сагаан нара хүрэтэр Шэнэхээн нютагта маша тогтууригүй байдал тохеолдожо, Шэнэхээн нютагай бүхы буряад-монголшууд ехээр хүрдэн айжа, нүүдэл хэж хэрэгтэ хүрэн бэлэй. Тэрэнэй ушарын Зүүн хойтын сэрэг Хайларта нуурижан, Манжуурһаа Бугата хүрэтэр зүүн хойто зүгтэ оршоһон түмэр замые нахин хамгаалжа байһан генерал Су-бин-винай сэрэг болон Зүблэлтын Улаан сэрэгэй хоорондо зүрисэлдөөн гаража, 10-дугаар нарын нүүл багта эбсэгтэ тулалдаан болобо. Зүблэлтэ гүрэнэй сэрэг Манжуурһаа эхилэн, Хайлар хүрэтэр түрэн орожо ерээд, Су-бин-винай сэрэг Хайлар хүрэтэр сухарин ерэнэн юм. Иимэ ушарай тохеолдоод байхада, нютагай лама ноёд түрүүлэн, малшад, олон түмэн хүрэтэр айн хүрдэжэ: "Улаан нам, большевик ерээ! Дайн болохонь!" гэлдэн, тэрьедэн зайлаха баатай болобо. Энэл онойнгоо 11-дугаар нарада бүхы нютагуудаараа хүн зон хүдэлжэ, баруун урагшаа Хинган уулые дабажа ошохоор нүүдэл хэжэ эхилһэн юм. 1929 оной нүүл багта, үбэлэй сагай эхилжэ байһан үедэ ехэ нүүдэл боложо эхилбэ. Энэ нүүдэлэй эхин дээрэ олонхи хүнүүд юунэй боложо байһан ушарай удха ухаань найн ойлгонгүй, нохор балайгаар, зүб зорилгогүйгөөр нүүдэл хэжэ эрмэлзжэ байһан юм. Угардаа (номоной дарга) ноёдой болон зангинанарай энэ шахардуу байдалые ойлгожо мэдэхгүй байһан-наа уламжалан, анханай Ород оро-ной нютагһаа ямар шалтагаанаар гараһанаа ханажа, олоной аяые дахажа, нажаажа, нүүдэл хэжэ эхилһэн байна. Энэ үедэ зангийн тушаал хүлээгээд байһан Далайн Согто гэжэ хүн ойро хамаатан Бадмын Сэрэн зандитай уулзажа ярилдаад, Намсарайн Ошоржаб гэжэ хүниие дахуулжа, бүхы ябадалай ушар удхые ойлгохын түлөө Хайлар хото руу амбан яаман болон улаан сэрэгэй ударидагшадтай ушархаар зорибо. Ябаган замаар Хайлар хотоһоо тэрьелжэ гараад, Дали нууринда ошоод байһан амбан ноён Гуй-фу болон тэрэнэй хүбүүн Лин-шэн-тэй ушарба. Тэрэнэй хэлэмэршэ боложо, хамтадаа Хайлар хотын галта тэргын (түмэр замай) үртөө хүржэ, Улаан сэрэгэй харюусалгатай хүнтэй ушаржа, хэлсэ хэбэ. Зүблэлтэ гүрэнэй Улаан сэрэгэй талаһаа харюусалгатай хүн: "Бидэ энэ Зүүн хойтын түмэр замай асуудалай хэрэгээр ябанабди. Газар орондо амидаржа байһан хүдөө нютагайхидта хабаатай ябадалнууд бидэндэ байхагүй. Бидэ хэлсэ хэжэ, ушараа шийдхэбэрлээд, удангүй сэрэгээ татажа бусахабди. Тиймэ нэн тула хото хүдөөгэй хүнүүд айжа, хандаржа хэрэггүй!" гэжэ хэлээд, нээрээшье удангүй ухарин бусаһан юм. Энэ мэдээсэл абаһанай дараа Гуй-фу амбан ноён болон амбан яаманһаа дары түргэн бүхы газарта мэдээсэл ябуулжа, арад олондо нууриһаа хүдэлэнгүй хуухые хануулжа ойлгуулба. Далайн Согто, Намсарайн Ошоржаб хоерой дары түргэн Шэнэхээнэй бусажа ерэхэдэ, Шэнэхээн нютагай бүхы айлнууд, нэгэшье хүн үлэнгүй, булта нүүжэ хүдэлһэн байба. Хойноһоонь нэхэжэ, дахажа, хамагай нүүлдэ нүүжэ ябаһан айлнуудые нилээд холохон газарта хүсөөд, саашаа ошохо тусхай хүниие томилжо: "Айжа, хандаржа нүүхэ ушаргүй болобо. Дары түргэн нютагтаа бусажа, ханаа амар үбэлзэжэ хуугты!" гэжэ хануулан захюулба. Мэжид угардадашье (номоной дарга) амбан яаманай мэдүүлгые уламжалжа бээлүүлбэ. Иигэжэ хүйтэн болоһон

сагта Хинганай орой хүрэтэр нүүжэ ябаһан айлнуудта дам-дамаа мэдээн хүржэ, айл зон, баран бүгэдэ, тэргэ уналгаяа гэдэргэнь эрьюулээд, тус бүриин үбэлжөөн нууриндаа бусажа, түбхинэн нуужа үбэлзэбэ.

Нэгэ бүлэг айлнууд саашаа ябажа, Гүлэ хүхын (Үбэр булаг) нютагаар оторлон үбэлзөөд, хабар болоходо бусажа ерэнэн юм. Харин Ринчин-Доржо түрүүтэй 70 шахуу үрхэтэ айл зон Хингание дабажа ошоһон ушарһаа гэдэргэ бусажа ерэхгүй. Мэжид угардаа (номоной дарга) албан бэшгэ гаргаад, Шиираб занги, Жабай Булад гэшэдые томилжо, эдэ айлнуудые гэдэргэнь нүүлгэн бусажа ерэхые захирба. Түрүүлэн ябаһан Ринчин-Доржын хэды бусажа дурагүй байгаашье хаань, нүүжэ ошоһон хүнүүд аргагүй гэдэргэ бусажа ерэнэн юм.

Энэ ябадалда 1926 ондо Ородой Ага нютагһаа Шэнэхээнэй зөөжэ ерээд байһан Сэрэнжабай Ринчин-Доржо түрүүтэй, нэгэ удаагай ехээр нүүдэл хэжэ хүдэлгөөн болоһон юм. Ринчин-Доржо болбол, Ага нютагай хүбүүд обогой зайһан ноёной аша хүбүүн болоно. Ринчин-Доржо ородой нургуулинуудта нуража, ород монгол хоёр хэл мэдэхэ боложо гэгээрһэн хүн мүртөө, Зүблэлтэ засагай тогтоһоной дараа, Ага нютагтаа ажалтай байбашье, Ород улсай Улаан намһаа (парти) гаража, гэр бүлэтээ хамта Шэнэхээн нютагта зөөжэ ерээд байһан хүн байгаа. Ринчин-Доржо өөрыгөө нилээд дээгүүр үбэлжөөн, нууриин, хүмэ хийд хүрэтэр орхижо нүүһэн юм. Удангүй олонхи айлнуудынь бусажа ерэнэн болобошье, Ринчин-Доржо түрүүтэй 70 шахуу үрхэтэ айл Хингание дабажа, баруун урагшаа Шилиин гол хүрэтэр нүүжэ ошоһон байгаа. Тэдэнэр Хинганһаа баруун урагшаа Түшээтэ, Ара хоршон, Баруун үзэмшэн, Хэшэгтэн зэргын газарнуудаар нүүжэ, жэл үлүү ябаба. 1931 оной хабар Шилиин голой "Баруун хуушад" хушуунай газарта хүржэ, нютагжан нууба. Тэрэ газарта нэгэ

бүлэг буряад бии боложо," Модонгын буряад" гү, али "Ринчин-Доржын бүлэг" гэжэ нэрлэгдэжэ, 1947 он хүрэтэр нютагжан нууһан байха юм.

ХУУРМАГ МАНЖА ҮЕДЭХИ ШЭНЭХЭЭНЭЙ БУРЯАД

Японецуудай Хүлэн-Буйрта орожо ерэнэн тухай

1931 оной 9-гаар нарын арба найманай үдэрэй хэрэг ябадал гэхэдэ, Дундада улсай оршон үеын түүхэдэ ехэ шухала үйлэ хэрэг болоһон юм. Япон эзэрхэг түрмхэйшүүл Дундада улста добтолон орожо, зүүн хойто ороние эзлэн абахын эхиншата табигдаһан юм. Тэрэнһээ хойно японцууд түрмхэй бодолгоёо түргэдхэн үеийлба. 1932 оной гарамсаар, Хайлар болон Манжуур хото хүрэтэр сүм япон түрмхэй сэрэгтэ эзлэгдэбэ. Бүхы Хүлэн-Буйршье, бусад нютагуудтай адлихан японцуудай эрх мэдэлэй газар боложо хубирба. Японцууд колонишлоглоо бэхижүүлэн, эзэмдэжэ ноёрхохын түлөө тэдэнэй мануул засаг болохо хуурмаг Манжа улсые байгуулба. Манжа-чин улсай хамагай нүүлшын хаан Пу-иие мануул хаан гэжэ үргэмжэлжэ, Чань-Чунь хотоор ниислэл болгон, бүхы зүүн хойто ороние мэдэлдээ оруулба. Хүлэн-Буйр газар нютаг болон Хайлар хотые японной сэрэгэй нууриин газар болгобо. Иигээд зүүн хойто орондо Гуань-Дун-жунь (Квантун) гэжэ сэрэгэй ехэ армиие тогтоожо, хуурмаг манжа улсые сэрэгээр захирха дэглэм (гурим) зохёобо. Бүхы амидаралай зүйлые японцууд эрхэ мэдэлдээ оруулжа, 14 жэлэй хугасаада ноёрхожо, эзэмдэжэ нууба. Японцууд орон нютагай засаг захиргаание өөршэлэн байгуулха ба орон нютагай сэрэгэй захиргаа байгуулхаһаа гадна, Хүлэн-Буйрай үни холын Манжа-чин улсһаа уламжалан ерэнэн амбан яаман гэнэн засаг захиргаае хубилгажа, Хинган хойто халбари можын яаман болгобо. Амбан ноён, Гүн ноён зэргын хэргэмүүдые усадхажа, "танхимай дарга, можын дарга" зэргын тушаалнуудые тогтообо. Шэнэ барга найман хушууе хубилгажа, Шэнэ барга "Баруун хушуун", Шэнэ барга "Зүүн хушуун" гэнэн хоёр хушуун болгобо. Голоон барга найман хушуунһаа халажа гараһан "Хуушан барга" хушууе хэбээрни байлгажа, голоон зүүн гар ба голоон баруун гар, Үүлэд хушууе Буряад хушуунтай нилүүлээд, "голоон хушуун" болгобо. Энээнһээ гадна, хэдэн Сян-сянуудые өөршэлэжэ, Үргэнэ баруун хушуун, Үргэнэ зүүн хушуун гэжэ байгуулаад, дээрнэ Хайлар хото Манжуур хототоёо, Хинган хойто халбари можын харьяанда зургаан хушуун хоёр хототой болобо. Можын түбье Хайлар хотоор

болгобо. Сэрэгэй талаар Хинган хойто можые нэргылэн хамгаалха сэрэгэй захиргаа байгуулжа, тэрэнэй харьяанда долоодуугаар хорёо, наймадуугаар хорёо болон ехэ буугай тусгаар батальон зэргэ анги байгуулжа, хүдөө нютагай малшад, эвенк, дагуур, үүлэд болон бусад монголшуудай үри хүүгэдые элсүүлжэ сэрэгтэ татадаг байба. Засаг захиргаанай можын дарга, хушуун дарганарые сүм нютаг ороной хуушан ноёдоор тохируулдаг (томилдог) болобошье, тэдэнэ ямаршье эрхэ мэдэлгүй, өөдэйнэ табиһан япон хүнүүд бүхы эрхыень гартаа барижа байба. Сэрэгэй талааршье, нэргылэн хамгаалха сэрэгэй захиргаанай дарганарые сүм нютагай хүнүүдые табидаг болобошье, үнэхөөр, сэрэгэй эрхэ бариһан тусхай томилһон япон офицернэр болон япон талын сэрэгэй шууд ударидалгые хүлээдэг байба. Шэнэхээнэй буряад хушууниинь голоон хушуунда хамаарагдажа, голоон хушуунай орон нютагай дүрбэн номон болоһон байна (нүүлдэнь хоёр номон болобо). Энэнь 1932 оной ябадалнууд болоно. Япон түрмхэйлэгшэд Хүлэн-Буйрай бүхы эрхые мэдэлдээ орууланһаа хойшо Хүлэн-Буйрай нэгэ бүридэл болохо буряад-монголшуудта ехээн анхарал хандуулжа, али болохоор ашаглахые бодомжолдог байба. Японцуудай орожо ерэхын урдахана Шэнэхээнэй Мижэд угардаа наһанһаа нүгшэжэ, орондонь Гармын Үржэн угардаагай тушаалда дэбшүүлээд байһан юм. Тэрэ үедэ японцууд засаг түр эзэлһэнһээ хойшо Гармын Үржэниие ехээр шухабшалан хэрэглэбэ. Хинган хойто можын нэргылэн хамгаалха сэрэгэй захиргаа байгуулхатайгаа зэргэ Үржэниие шууд хурандаа (полковник) зэргэтэй сэрэгэй ноён болгожо, сэрэгэй захиргаанай сэлэн дарга болгоһон юм. Мүн нэгэ номоной занги байһан Абидын Дамбые баһа шухалаар хэрэглэжэ, Үржэн сэлэнгэй доро сэрэгэй захиргаанай хурандаа зэргэтэй (полковник) штабай дарга болгобо. Удангүй Үржэн дэмжэгдэжэ, хушууша генерал зэргэтэй болоод байһан юм. Тийгээд, Гармын Үржэн болон Абидын Дамбатай дамжуулан буряадшуулай доторһоо нэгэ хэнэг ород монгол бэшгэ мэдэхэ, бага зэргын мэдэлгэтэй залуубтар хүнүүдые шэлэн абажа, япон сэрэгэй болбосоролой ангида оруулаад хургажа, сэрэгэй хэнэгэй дарга, номон даргын тушаал зэргэдэ томилһон байна. Мүн зарим нэгэниинь сэрэгэй захиргаанай селинбүүгэй халаа мүшэртэ үлэхэдэ, сэрэгһээ гарадаг байба. Япон эзэрхэгшэд хурган хүмүүжэлтые эрхэ мэдэл дороо абажа, тэдэнэй богоолшолхо хүмүүжэлые шангадан ябуулхын тула, газар бүхэндэ элдэб түхэлэй хургуули болон болбосоролой ангинуудые эрхилэн байгуулба. Эдэ хургуулинуудтаа япон хэлэ бэшгэ заахаһаа гадна, хуурмаг Манжа улс болон Японой тэрэ үеын элдэб хараа бодолнуудые хурдан түргэн нэбтэрүүлжэ, "Ехэ зүүн Азиин хамта хүгжэхэ хүрээлэн", "Ехэ зүүн Азиин Богдо байлдаан", "Эзэн хаанда шударгы алба гүйсэхэдэ" зэргын хүмүүжэлэй хургуули хэдэг байба. 1933 онһоо Шэнэхээнэй хургуули Ками Макеси гэжэ япон багшатай болоһон байна.

Доржо СУЛЬТИМОВ,

Жаргал БАДАГАРОВ

хуушан монголһоо оршуулба.
Оршуулагшад автарай бэшээн
нанал бодолнуудые хубилгангүй,
байһан соонь оршуулхаяа оролдоо.
(Үргэлжэлэлын хожом гараха).

**“Буряадай түрүү хүнүүд”
гэһэн конкурсо**

“Баатар Мэргэн-2013” гэһэн номинацида

**АМАР ЗАЯАГҮЙ
АЛБАТАНАЙ АЛАСАЙ ЗАМ**

АЖАЛАЙНЬ НАМТАРЬАА

Доржей Викторovich Мяханов Эрхүү можын Алайрай районной Нарин гэжэ хууринда 1962 ондо түрэнэн юм. Эхэнь - Аграфена Эрдынеевна үри хүүгэдээ өөдэнь болгохын тула бүхы наһандаа элдэб эсың ажал хэжэ, мүнөө ехэ наһатай болоошье наа, хүл хүнгэн зандаа түрэл нютагтаа ажаһуудаг. Доржей зэргэлэн оршодог Забитуйскын юрэнхы эрдэмэй дунда хургуули дүүргээд, Совет Армин зэргэдэ алба хэжэ эхилээ бэлэй. Зүүн Казахстанай үзэсхэлэн найхан тала дайдые 3 жэлэй туршада яһала хараһан, шудалһан, хүн зоной ажабайдалтай танилсажа, олон шэнэ юумэ мэдэжэ, ойлгожо абаха заяатай байгаа нэн... Совет Армида албаяа урагшатайгаар дүүргээд, Алайрай районной дотоодын хэрэгүүдэй таһагта алба хэжэ эхилээ. “Амар заяагүй милициин хүдэлмэридэ ябагша нэмди”, - гэжэ мүнөө Доржей Викторovich хөөрэдэг. Нютагайнгаа милициин таһагта 10 жэл соо алба хэжэ, дүй дүршэлтэй болоһон хойноо 1993 ондо Улаан-Үдэ ерэжэ, ОМОН-до алба хэхээр абтаа нэн. Эндэ алба хэхэнь нилээд хүшэршэг байба. Элдэб янзын хүнгэн бэшэ даабаринуудые дүүргэхэ ёһотой бологшо нэн. Гол шухалань гэхэдэ, ямаршье сагта хододоо бэлэн байха, ямаршье зорилго найнаар дүүргэхэ эрилтэ табигдадаг байгаа бшуу. 1995 ондо Доржей Викторovich Мяханов 50 сэрэгшэдэй тоодо орожо, Чечен Республика түрүүшынхиеэ ошоо нэн. Алба хэхэдээ, найн журамтай, болгоомжотой, хододоол бэлэн ябаха ёһотой байгаа нэн. “Нэгэтэ КАМАЗ түхэлэй машинаар Грозный хотогоо эдээ хоолой продуктуудые асархаяа гарахадань, харгыдань алан хюдагшадай (террористнууд) бүлэг дайралдажа, машина руунь буудажэ эхилээ. Машина дээрэ хуугаад ябаһан 5 хүн зугадан тэрьелжэ, арай шамай амиды мэндэ үлэхэ баатай болоо бэлэй. Тэрэ харгыда дүтэхэнэ байрладаг манай сэрэгэй частиин сэрэгшэд бидэндэ 2 БТР-нүүдээр эрэжэ, аян замаа үргэлжэлүүлхэ арга олгоо бшуу”.

Энэ болон бусад аюулта ушарнууд тухай Доржей Викторovich нанан дурсажа хууна нэн.

ШЭН ЗОРИГТОЙ СЭРЭГШЭ

Чечен Республикада алба хэхэ байха үедөө ОМОН-ой командир, милициин майор В.М.Мархаевай хүтэлбэрлэдэг команда чечен командир А.Масхадовай хүрээлэлгэдэ ороһон байгаа. Арбад үдэр эдихэ, ууха юумэгүйгөөр хүрээлэлгэдэ ороһон командир В.Мархаев Бадарханов А.А., Бондарь Ю.Н. нүхэдтэйгөө хамта сагаан туг үргөөд, дайсанай сэрэгшэдэй командирнуудай байра руу шэглэжэ ошоо. Энэнь ехэ баатаршалгатай сасуулхаар үйлэ хэрэг болоо. Юундэб гэхэдэ, зэбсэггүй ошоһон хүнүүд буудуулжашье, амидыгааршье хүрээлэгдэн абтажа болохо байгаа бшуу. Тэндэ ошоһон командир В.Мархаев бэрхээр хэлсэхэ хэжэ, нэгэшь гарзагүйгөөр хүрээлэгдэн ороһон бүхы сэрэгшэдээ амидыгаар бусааха арга олоһон юм. Сэрэгшэдээ аюулһаа абарһан В.Мархаев 2008 ондо “Эрэлхэг зоригтой түлөө” орденээр шагнагдаха ёһоороо шагнагдаа.

ОМОН-ой хүдэлмэри гансал хуули бусаар эмхидхэнэн сэрэгшэдээр тэмсэл хэдэг бэшэ, мүн лэ үһанай, гал түймэрэй аюулда абтагшадые абархын тула ехэ ажал ябуулдаг заншалтай. Заримдаа хүнүүдые аргалха, абарха талаар хэмжээ ябуулгануудые бээлүүлдэг. Буряадай ОМОН-ой блок-постын врач, медицинскэ албанай капитан А.В.Ильин байрлаһан тосхонойнгоо үхибүүдые, наһатай болоһон хүнүүдые хүлээн абажа аргалдаг заншалтай болоһон юм. Тэдэ болон бусад хэмжээ ябуулгануудай ашаар Россиин, Буряад оронһоо ерэнэн сэрэгшэд нютагай зоной аша туһа харалсадаг, хамгаалдаг гэжэ хэлсүүлдэг болоһон байдаг.

Ахалагша прапорщик Доржей Викторovich Мяханов өөрөө гурба дахин Чечен Республикада алба хэхээр ошоһон тула тэндэхи байдал найн мэдэхэ болонхой. Чечен Республикын Ведено, Аргун, Новогрозненский, Самашки, Ассиновка гэхэ мэтэ тосхонууд шадар албаяа гараһан габыятай. Тэрэнэй дайшалхы габыяае гурбан медаль эли тодоор гэршэлнэ: 1994 ондо “Шэн зоригтой түлөө” медалээр, 1998 ондо “Эсэгэ оройнгоо урда габыятай байһанай түлөө” I шатын, 1994 ондо «Ниитын гурим сахиха талаар эрхимээр алба хэхэнэй түлөө» II шатын медалээр шагнаданхай. Тэрэшлэн «Сэрэгэй албанда шалгарһанай түлөө» медалээр, мүн тиихэдэ 5, 10, 15, 20, 25 жэл соо алба хэхэнэй түлөө юбилейнэ медальнуудаар шагнагдаһан байна. ОМОН-ой милициин тусхай шэглэлтэй отрядта 20 жэлэй туршада, мүн энээнһээ урид 10 жэл соо милициин хүдэлмэридэ алба хэхэ дүүргээд, МВД-эйн авто-ажахыда ажаллахаяа ороһон юм. 2011 онһоо хойшо авто-ажахыда жолоошоноор хүдэлнэ. Олон медаль болон бусад шагналда хүртэнэн Доржей Викторovich мүнөөшье туха сүлөөгүй бүхы наһанан бодолоо, эрмэлзэл оролдолгоёо, дэмбэрэлтэй найн найхан зорилгоёо бээлүүлгэдэ зорюулан зандаа.

**Степан ОЧИРОВ,
РФ-гэй Журналистнуудай
холбооной гэшүүн.**

Нангин дурасхаал

**МАНАЙ АБА, НАГАСА,
АБГАЙ, УБГЭН АБА**

Дамнинсырен Шойроевич Моглоев 1926 оной декабриин 15-да Түнхэнэй аймагай Жэмһэг нютагта түрэнэн юм. 6 класс дүүргээд, 1942 оной намар 16 наһатайдаа Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнда татагдаа. Дайнай үедэ 1-дэхи Украинска фронтын 94-дэхи стрелково полкын бүридэлдэ Украинын Житомир болон Львов хотонуудые, олон тосхонуудые дайсанай һабарһаа сүлөөлэлсэжэ, “Шэн зоригтой түлөө” медалээр, Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайнай I шатын орденээр шагнагдаа юм. Хүндөөр шархатаһан ушарһаа Илалтын үдэрые Житомир хотын госпитальдо угтаа.

Дайнай һүүлдэ Татауровын техникескэ училищи дүүргээд, механизатор мэргэжэлтэй болоо. 1946 ондо нютагайнгаа басаган Дыжидматай хуби заяагаа нилүүлжэ, эбтэй ээтэй гэр бүлэ болоо юм. Ажалайнь

намтар энэл саһаа эхилжэ, Ворошиловай нэрэмжэтэ түрэл колхоздоо, удаань газар уһажуулалгын станцида, “Бурводстрой” эмхидэ механизатораар хүдэлжэ, наһанайнгаа амаралтада гараа.

Дыжидма нүхэртээ 7 үхибүүдэйнгээ гарыень ганзагада, хүлыень дүрөөдэ хүргэжэ, эрдэм бэлигтэ хургажа, ажалай дардам харгыда гаргаа. Наһан соогоо сабшалангай, бэлшэ-эрийн, таряа ургуулалгын шэнэ газарнуудые бэлдэжэ, ехэ амжалтануудые туйлаа юм. Оло дахин аймагай, республикын хүндэлэлэй грамотануудаар, бэлэгүүдээр шагнагдаа. Социалист мүрысөөнэй илагша, 9, 10, 11-дэхи табан жэлнүүдтэ ударник гэжэ шалгараа. 1973 ондо гүрэнэй дээдэ шагналда – Ажалай Улаан Тугай ордендо хүртөө.

Буряадай габыята механизатор, габыята мелиоратор, дайнай болон ажалай ветеран, “Буряад Дыжидматай хуби заяагаа нилүүлжэ, эбтэй ээтэй гэр бүлэ болоо юм. Ажалайнь

Шойроевич бүхы наһаяа Эхэ орондоо, арад зондоо зорюулаа. Наһанайнгаа амаралтада гараад, олон жэлдэ хүндөөр үбшэлжэ, I бүлэгэй инвалид болоһон. Байгша оной августын 20-до 86 наһатайдаа наһа бараа. Түнхэнэй аймагай Жэмһэг хууринда августын 23-да хүдөө табигдаха.

**Үри хүүгэдынь,
аша зээнэрынь,
түрэлхидынь,
нүхэдынь.**

**«ХАМАГ МОНГОЛ, НЭГЭДЭЭ»
ГЭНЭН УРЯА ЗЭДЭЛНЭ**

Улаан-Үдэдэ амжалтатайгаар үнгэрһэн “Хамаг монгол” бүлгэм августын 14, 15, 16-ай үдэрнүүдтэ Тывада, сентябриин 1-эй үдэр Хальмагай Элэһэтэ хотодо үнгэрхэ юм.

Монгол Уласай 21 аймагта, нийслэл Улаан-Баатар хотодо, Буряад оройной Улаан-Үдэдэ болон Түгэндэ, Түнхэндэ, Хэжэнгэдэ бүхэдэлхэйн монголшуудай нэгэдэлхэн наада дэлгээд, бэлигтэй дуушад гэр руугаа таранхай.

Жэшэнь, Жавхлан дуушан Улаан-Баатар хото бусажа, Буряад орондо хилын саана байһан монголшуудтаа “бидэ хэлээ, түүхээ, ёһо заншалаа нэргээхэ хэрэгтэнь туһалжа, хайратай байха ёһотойбди” гэнэн урталтайгаар монголшууд-

та хандаһан байна.

«Сасаһан шагай мэтэ бутарһан саг нэгэн байбашье, адхаһан альган мэтэ нэгэдэхэ саг ерэбэ. Хамаг Монгол, нэгэдэе!» – гэнэн урьяа доро Дэлхэй даяар дүүрэн таржа амидаржа байһан хүндэмүүшэ монгол туургата арадууд гарай табан хурган шэнги табан эрхим дуушадые хаанашье халуунаар угтан абахань мэдээжэ.

Монгол туургатаниие нэгэдүүлхэн «Хамаг Монгол» проектые Монгол Уласай Соёлой тэргүүн ажалтан, мэдээжэ дуушан Самандын Жавхлан үүсхэн зохёожо, Хальмагай, Тывагай, Буряад Республикын, Үбэр Монголой үзүүр дуушадые урижа, эды ехэ ажал эмхидхээ. Самандын Жавхлан (Монгол Улас), Маш-

батын Баясхалан (Үбэр-Монгол), Чингис Раднаев (Буряад орон), Монгуш Сайдаш (Тыва), Лиджи Горьев (Хальмаг) гэгшэд халуун зурхөөрөө арад түмэндөө дуунуудаа бэлэглэнэ...

Жанна ДЫМЧИКОВА.

ИВАЛГЫН ДАСАНАЙ ЗУРХАЙ

Августын 26, гарагай 2, монгол литын 21

Энэ үдэр гэр бүлын хэрэгтэ, гэр барилга эхилхэдэ, аяншалгада гарахада, үргэл хэхэдэ, эрдэм шудалхада, дарганарта хандахада, найн сэдхэлэй хэрэг эрхилхэдэ найн. Толгойн үбшэнөөр эмшэндэ хандахада, агаар ба уһаар аяншалгада, галда шүтэхэдэ муу.

Бар, Туулай, Могой, Тахяа жэлтэндэ найн, Үхэр, Луу, Хонин жэлтэндэ урагшагүй.

Үһэ абабал, наһан утадхагдах.

Августын 27, гарагай 3, монгол литын 22

Ажалай харгыгаар дээшлэхэдэ, үргэл бүтээхэдэ, шэнэ зарлиг тогтооходо, гэр заһабарилхада, аяншалхада найн. Наймаа, олзын хэрэг эрхилхэдэ, бүһэтэйшүүлые аргалхада, шоноһоо мал аршалхада, шэнэ бэлшээрэдэ мал гаргахда болон гэрэй ажал хэхэ, сэсэг, модо тарихада найн үдэр.

Ондоо нютаг руу нүүхэ ба эд зөөриез ондоо хүндэ үгэжэ болохогүй, үмсын зөөри хоорхорхо.

Хонин, Бишэн, Тахяа, Могой жэлтэндэ найн, Бар, Туулай жэлтэндэ муу.

Үһэ абабал, ган гасуур, үлэн хоһон байдал дайралдаха.

Августын 28, гарагай 4, монгол литын 23

Маани мэгзэм уншахада, ажалай харгыгаар өөдөө болоходо, юмэ заһабарилхада, хубсаһа юмэ сээрлэхэдэ найн. Хубсаһа эсхэхэдэ, үмсын хэрэг эрхилхэдэ, ном уншахада, юмэндэ нурахада, шэнэ гэртэ нүүжэ ороходо, хүнһөө юмэ абахада, шэнэ хүрээ барихада найн.

Газарай хүрһэ хүдэлгэхэдэ, эм дом бүтээхэдэ, модон богоһо алхахда, олзын хэрэгээр холын харгыда гарахада найн.

Үхэр, Бар, Туулай жэлтэндэ найн, Хулгана, Гахай жэлтэндэ муу.

Үһэ абабал, эд зөөри арьбадхагдах.

Августын 29, гарагай 5, монгол литын 24

Энэ үдэр гэр байрааа зохёохо, болбосон түхэлтэй болгоходо, талаар ошоходо, харгы, хүрээ заһабарилхада, хүнһөө амһарта абахада, галда хүгэдэхэдэ, торгон хубсаһа, бүһэ эсхэхэдэ, найн хэрэг үйлэдэхэдэ найн. Худаг малтахда, сэсэг модо тарихада, олзын хэрэг эрхилхэдэ урагшагүй.

Луу, Бишэн, Хонин жэлтэндэ найн, Гахай, Туулай, Хулгана жэлтэндэ муу.

Үһэ абабал, баян байдал ушарха.

Августын 30, гарагай 6, монгол литын 24

Энэ үдэр үргэл, гуйлга барихада, ажалай харгыгаар өөдөө болоходо, нурулсалда, оёдолдо, хадаг табихада, шэнэ ажалда ороходо, айлшадые угтахда үмсын хэрэг эрхилхэдэ, ажалай хэрэг ябуулхада, эд бараа андалдахада найн. Мэдээсэл абаха ба тараахада, модо ба заалаа ургамалнуудые тарихада муу.

Нохой, Хулгана жэлтэндэ найн, Морин, Хонин жэлтэндэ муу.

Үһэ абабал, үбшэн дайралдажа магад.

Августын 31, гарагай 7, монгол литын 25

Ажалай харгыгаар өөдөө болоходо, дээдын даргануудта ошохо ба өөрөө хандагшадые угтахда, анда нүхэд болоходо, агнуури хэхэдэ, хулгайшаниие бэдэрхэдэ найн. Шэнэ гэр руу нүүжэ ороходо, мүр сараа үлөөхэдэ, һан байгуулхада, уһа руу онгосо табихада муу.

Могой, Морин, Хулгана, Гахай жэлтэндэ найн, Бишэн, Тахяа жэлтэндэ муу.

Үһэ абабал, нүдэнэй хараа муудаха.

Сентябриин 1, гарагай 1, монгол литын 26

Эб найрамдал ба зол жаргалай эзэн - Дашаниматай үдэр.

Эмшэниие урихада, үбшэн аргалхада, хана хүрээ эбдэхэдэ, хулгайшаниие хэнэхэдэ найн үдэр. Эхэнэр хүниие эмшэлхэдэ, газарай хүрһэ эбдэхэдэ, хүрдэ тоншоходо, хэрэг үйлэдэхэдэ, холын харгыһаа бусаад, сэхэ гэртэ ороходо, таряа тарихада, багасагаяа хадмада хүргэхэдэ, мал ондоо газар руу туухада, урьһаар абахада муу.

Хулгана, Гахай, Үхэр, Нохой жэлтэндэ найн. Могой, Морин жэлтэндэ муу.

Үһэ абабал, аза талаан, зол жаргал тудаха.

Согто лама бэлдэбэ.

ХЁЛГЫН ГОЛДО СУБАРГА БОДХООГДОБО

Забайкалиин хизаарай Хёлгын районий Бада-станцийн хажуудахи Тэрэбхээн-нютагта «Аранза Хүгшэн Эжы» гэхэн нангин газарта «Намжил» субарга бодхоогдоо. «Намжил» гэхэн үгэ түбэдһөө оршуулбал, «бүхы муу юумые илаһан» гэхэн удхатай.

Хэрбээ «Намжил» субарга барижа, ходо мүргэжэ, Хүгшэн Эжыдээ үргэл ходо хэхэ байбал, үхэнхэдэй үүдэн хаагдаха, буян хэшэг дэлгэрхэ, урид хэнэн нүгэлөө хүн арилгаха ёһотой. «Намжил» субаргын хоёрдохи удхань – хүнэй наһа утадхаха, хүнэй бэе хүсэ шадал олохо гэхэн, – гээд Дандар лама бадынхидтаа ойлгуулжа хэлээ нэн. Тэрэбхээн-нютагай хүнүүд хориин арба нэгэн эсгын угтай зон, Бүртэ, Жэбхээнэн, Бугата, Үхэриг, Ганга-Добо гэхэн хүдөө нютагуудһаа сугларжа, колхоз байгуулжа, ажаһууһан юм. Нютагайнгаа түүхэ домог найн мэдэхэ үндэр наһатайшуул заалһаа, «Намжил» субарга Хёлгын голдо бодхоого гэжэ оролдоод, Тэрэбхээнэйнгээ айл бүхэндэ Мани-Сангарил уншажа, 500 түхэриг үргэл абажа, Субаргынгаа барилгада оруулжа эхилээ нэн. Тийхэдэн Улаан-Үдэдэ байдаг Тэрэбхээн тоонто-той, эдэбхитэй, бэрхэ хүнүүд эмхидхэлэй хороон тогтоожо, холын ондоо газарнуудта ажаһуудаг нютагайхидтаа дуулгажа, тэдэнһээ мүнгэ татажа, субаргада орохо бүхы юмэнүүдые, барилгын бүхы материалнуудые, заримыень Москва, Омск хотонуудһаа самолёдоор асаруулаа. Хамта дээрээ нэгэ миллион шахуу мүнгэн, гадна алтан, мүнгэн, торгон, 5 хонин, ондоошые эд зөөри сугларжа, «Намжил» субаргын комплекс миин лэ 2 һара хахад соо бүтээгдээ.

Иимэ ажал ябуулһан зарим эдэбхитэдые нэрлэе: Дамбаева Цыжидма – Буряад Республикын Ардай Хуралай хүдэлмэрилэгшэ, Рыженова Гэрэлма – Улаан-Үдын мяханай-консервын комбинадай ажалһан, ажалай ветеран, Батуев Бато Васильевич – юридическэ эрдэмэй кандидат, амаралтада гараһан милицийн подполковник, Банаев Батор Бадмаевич – ойн ажахын техникумэй дээдэ гарай багша, милицийн амаралтада гараһан подполковник. Энэ хорооной үшөө олон хүнүүд аргагүй эхэ ажал ябуулаа. Субаргын барилгада Цыдендамба Зайганов – хорооной түрүүлэгшэ, гэр бүлтэээ 60 мянган түхэриг, 2 хонин, Батуев Василий Гомбевичтон – 24 мянган, Батуев Бато Васильевичтон – 23 мянган, 1 хонин, Банаев Батор Бадмаевичтан – 20 мянган, Мархоев Цыден Осоровичтон – 11 мянган, Нимаева Димидма 13 мянган түхэриг оруулаа. Тэрэбхээн-нютагаархид эдэ хүнүүдтээ, үшөө Шагдаров Гынден ламадаа, Лубсанова Цырендулмада, Дондуков Юрын гэр бүлэдэ найн найханиие хүргэнэ. Бадын совхозой 2-дохи участкай ноён ябаһан Доржиев Амгалан Ламханович эмхидхэлэй, барилгын ажал ударидаа. Нютагай уран гартайшуул, дархашуул Мункуев Баир, Гомбоев Вячеслав, Намжилов Виктор гэгшэд субаргын комплекс барьяа. Бада-Бугатын барилгашан Такмазыян Сергей Ашотович 125 мянганай 5 машина барилгын модо бэлгэлээ. Дашиева Полина Жамсарановна, 9 үхибүүдэй эхэ, эдэбхитэдэй нэгэн, аргагүй эхэ ажал ябуулжа, буян олоо.

Июлийн 13-да «Намжил» субарга арамнайлагдажа, эхэ найр наадан болоо нэн. 500-гаад шахуу хүн сугларһан байха. Хёлгын районий, Бадын захиргаанай ноёд, Бадын нургуулийн директор орлогшотоёо, «Хёлгын гол» нютагаархидай Соведай түрүүлэгшэ, үндэр наһатайшуул Улаан-Үдэһөө ошохо хабзадалсаа нэн. Бадымнай дасанай ламанар Хэжэнгэнээ ерэнэн ламанартайгаа Шэнэ субаргаяа арамнайлаа.

«Тэрэбхээнэй» гэхэн шүлэг Хэжэнгийн поэт В.Т.Тугдумов зоһёогоод бэлэглэһэн байгаа. Суута артистка Елена Борохитова энэ шүлэгэнь аялгатай дуун болгожо дуулаа нэн. Тэрэбхээн-нютагай клубай директор Осорова Туяна Ивановна

Авторай фото-зураг

ехэ гоё концерт наада бэлдэхэжэ, нургуулийн үхибүүд, ехэшые хүнүүд зүжэг харуулжа, хүн зоһиие хүхээгээ, баярлуулаа. Гомбоев Саян Чойжилович, Бадын нургуулийн багша, өөрөө барилдаанай спортын мастер, мүрысөө эмхидхээ, Бадымнай дасанай Дандар лама, барилдаанай спортын мастерта кандидат, мүрысөөндэ хабзадажа, бидэниие ехээр һонирхуулаа. Тамжитов Алдар, Тэрэбхээн тоонто-той, Улаан-Үдын дасанай лама, барилдаанда шүүжэ, 1-дэхи нууриин 2500 түхэригэй шан абаа. Шэлэ-нютагай Дамба-ин Цырен – 2-дохи нууриин 1500 түхэриг, Дамбаев Андрей /Бада/ - 3-дахы нууриин 1000 түхэриг абаа. Канат таталганда ламанарнай баһал хабзадаа. Бада-Бугатын, гангатынхид булижа, шан абаа. Урилдаанда 4 бүлэг боложо, 60 метр зайда гүйлдөө. Эгээн түрүүн гүйжэ ерэнэн үхибүүдые урмашуулһын тула нэрлэе: Буянтуев Алдар, Гомбоев Цыден, Андреев Семен, Саян, Гомбоев Солбон. Эдэмнай булта шангуудые абаа. Банаев Батор Бадмаевичай зоһёонон түлэблэлтэй ехэ зохид мүрысөөн Бадын, Тэрэбхээнэй нургуулинуудта болоо. Өөрынгөө нютагай түүхэ, ёһо заншал, уг гарбал, түүхэтэ ушарнууд тухай шүлэг, рассказыуудые үхибүүд бэшээ. Мункуев Ринчин-Доржо /5 кл./, 3 мянган, Лубсанова Эржэна – 2 мянган, Дабеева Валя, Баяндоржиева Людэ гэгшэд рассказыуудайнгаа түлөө мянга-мянган түхэриг абаа. Тэрэбхээн тухай шүлэгүүдые Цыдыпов Дугар /4 кл./, Мархоев Арсалан, Дашиева Алена гэгшэд бэшээд, мянга-мянган түхэриг шан абаа.

Тэрэбхээн-нютагтаа бага наһандаа трактористар хүдэлһэн хүм, зэргэлжэ, хаяа хадхажа нууһан Будаева Натали нүхэрни «Сталинай» нэрэмжэтэ колхоздоо, Бадынгаа «Мир» совхоздоо наһаараа дояркаар хүдэлһэн даа. Бидэ хоюулан ажалай ветерануудбди, «Дайнай ара талын» ветеранууд гээшэбди, – гээд Намсалма Санжиевна хөөрэнэ. Хоюулан арба гаран медальтайнууд, баярай бэшэг, грамотануудын тоолошогүй олон. «Намжил» субаргын арамнайда зорюута ерэнэн олон хүгшэд, тэдэнэй тоодо Базарова Чимидма Бастуевна – Буряад Республикын уртын дуунуудай мүрысөөнэй лауреат, Цыбжитова Намсалма Санжиевна гэгшэд нютагайнгаа тала дайдые хаража, үнэн зүрхэнһөө баярлабад. Үндэнэн арадайнгаа ёһо заншал найн мэдэхэ хүнүүд эдэл даа!

Хёлгын голой дуган үндэрлэн бодхоохон, Гоман дасанда философиин нургуули шудалһан, Буряад орондоо шойрын факультет дүүргэнэн эрдэмтэй, бэлигтэй Дандар ламатай болоһондоо, Бадынхид ехэ омогорходог, баярладаг болонхойбди.

Баян сагаан Бададамнай Бурхан шажан дэлгэржэ, буянтай, хэшэгтэй бултадаа ябахамнай болтогой!

**Цырендулма ЦЫРЕНДОРЖИЕВА,
«Хёлгын гол» нютаг зоной
Соведэй түрүүлэгшэ.**

<p>Буряад Үнэн</p> <p>Учредители: Глава Республики Бурятия, Народный Хурал Республики Бурятия, Правительство Республики Бурятия Директор-главный редактор - В.В.ХАРТАЕВ</p> <p>Редактор - Т.В.САМБЯЛОВА Редакционная коллегия: И.М.Егоров, П.Л.Носков, М.В.Калашников, И.В.Смоляк (Правительство РБ), А.С.Кореньев, Ц.Б.Батуев, В.Р.Булдаев, Ц.Э.Доржиев (Народный Хурал РБ), А.В.Махачкеев - зам.директора, Д.Б.Гуродармаева - зам. редактора, С.Б.Байминова - ответственный секретарь, Г.Х.Дашеева, Н.Д.Бадмаринчинов, Л.В.Очирова, Д.Ц.Мархадаева, Б.В.Балданов, В.Д.Дамдинова.</p>	<p>ТЕЛЕФОНЫ:</p> <p>21-54-54 - приемная 21-35-95 - замдиректора - редактор газеты "Бурятия" 21-68-08 - редактор 21-64-36 - замредактора, ответственный секретарь 21-67-81 - выпускающий отдел 21-63-86 - отдел экономических проблем, отдел фотоиллюстраций 21-63-86 - отдел социально-политических проблем 21-64-36 - отдел гуманитарных проблем, отдел бурятского языка и перевода, редакция журнала "Одон" 21-06-25 - редакция журнала «Байгал» 21-60-21 - редакция журнала «Морин Хуур», отдел книгоиздания 21-62-62 - реклама 21-50-52 - отдел распространения</p>	<p>Адрес РЕДАКЦИИ и ИЗДАТЕЛЬСТВА: 670000, г. Улан-Удэ, ул. Каландаришвили, 23. ГАУ РБ «Издательский дом «Буряад үнэн».</p>	<p>Подписной индекс 50901 Газета зарегистрирована Региональным управлением регистрации и контроля за соблюдением Законодательства Российской Федерации о средствах массовой информации в Республике Бурятия Свидетельство № Б-0079 от 2 ноября 1994 г. www.burienen.ru e-mail: unen@mail.ru</p>
---	--	--	---

Редакция принимает печатные рукописи. Рукописи и фото не рецензируются и не возвращаются. * Материалы на платной основе. Автор несет ответственность за представленные материалы. ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ - каб. 1, 13 (I этаж), Тел.: 21-62-62, 21-60-91 тел./факс: 21-54-54

“БАЙГАЛ ДАЛАЙ, БАЙГАЛ ДАЛАЙ – БУРЯАД ЗОНОЙМ ОМОГ ДАЛАЙ...”

гэжэ байжа дуулалдаһаар, бүхы бүмбэрсэг дэлхэйгээр алдар суутай далаймнай эрьедэ оршодог Посольск тосхон (Кабанскын аймаг) хүрэхэ, “Байкальский омулэк” гэнэн айлшадые угталгын байшанда (“Л.Ф. Пластинина” ИП) олоороо бидэнэр – “Буряад үнэн” Хэблэлэй байшангай ажалша коллектив түрэл зонтоёо, хүүгэдтээ, аша зээнэртээ Аяншалгын, хүндэмүүшэ ёһоор угталгын жэлдэ (ийгэжэ энэл жэлнай нэрлэгдэнхэй) ехэ зохидоор орожо, хайн унталга хэбтэритэй хэдэн гэрнүүдтэй, эдэе хоолтой газарта амархаяа түхээрбэбди.

Шанха хойномнай хүрөөтэй гоё алталмал хэрээнүүдтэй шобогор оройтой хушалтануудтай эрэшүүлэй ород хүмэ хүршэ болобо. Улыгэр домогтол шэнгээр хэрээнүүдэйн хажуугаар сайбар, боробтор үнгэтэй далайн сахали, хайлгана шубууд аалиханаар элин, агаарта тогтоһон мэтэ боложо, дуулан, хашхаралдан байгаа нэн... Олондо мэдээжэ омолои заганаһай котлеттэй, үдын амтан хоол кафедеһ (бэрхэ тогоошод Н.Еманакова, Н.Крылова) бариһанайнгаа удаа ехэ үүлэнүүдтэй, нарагүй тэнгэриие харабашье, холоһоо ялагд гээд сагаарһан, дошхон долгинуудаараа угтаһан, элшэ хүсэ ехэтэй, алдарта далай – арюун тунгалаг Байгалдаа яран ошожо, сэбэр хүйтэн үһандань эгээл зүрхэтэйшүүлнай оробо, бахархан шунгаба, хүхилдэбэ. Москваһаа айлшалжа ерэнэн манай Лиза зээмнай Евгений Александрович хүгшэн абатаһаа Байгалда орожо жаргаба. Нэрюуншэг үдэрэй байбашье, Байгалай эрьээр тараһан, бүхэли автокемпингүүдтэй, хүнгэн машинануудтай, элдэб янзын палаткануудтай амарагшад тон олон байна гэжэ ажаглахаар. Зариманай эндэе эдэе хоолоо түүдэг дээрэ шанажа байхань харагдаха юм. Хаа хаанагүй бог шорой үлэнхэй байна гэжэ тэмдэглэхээр. Харин бидэ үһандань орохоһоо уридшалан, буряад ёһо заншалаар сагаан эдеэнэйнгээ, алтан дэлхэйн аршаан гэгдэдэг архиингаа дээжэһээ Байгалайнгаа эзэд бурхадта үргэжэ, хайн уларил тогтоохыень гуйгаа бэлэйбди...

Айлшадые угталгын байшанайнгаа хорой соохи олон ондоо дүүжэнүүдтэ хүүгэд ехэ дуратайгаар наадаа. Харин ехэшүүлэй дунда шогтой, хүхюүтэй, ехэ һонин наадануудые, мурьсөөнүүдые хэблэл захилгын таһагай хүдэлмэрилэгшэ Дарима Цыбикова ехэ бэрхээр эмхидхэжэ, илагшадтань шангуудые барюулжа, бултаниие хүхээбэ, баясуулба. Бидэниие дэмжэһэн наран үүлэдэй саанаһаа гаража, бүхы амарагшадтай доосо баяр түрүүлбэ. Үдэшнэй баян хоол эдихэнэй һүүлдэ баһал наранай элшэнүүдээр туяарһан Байгалдаа ошожо, баясан орожо таварбабди, үри хүүгэдээ, аша зээнэрээ хүхээбэбди.

Үдэшлэн дуу хайханаар гүйсэдхэгшэдэй, шүлэг, үрээл хэлэгшэдэй конкурсуудые эмхидхэбди. “Буряад үнэн” газетимнай редактор, РФ-гэй болон республикын соёлой габыяата хүдэлмэрилэгшэ, хэлэ бэшгэй эрдэмэй кандидат Туяна Самбялова, корреспондент, шүлэгүүдые бүри баһаһаа зохёодог, “Үнэндөө” олыень хэблүүлдэг Сарюна Эрдынеева гэгшэд үрэл шүлэг уншагшад сооһоо шалгараа. Харин барднуудай дуунуудые гитара дээрэ гоёор наадажа

байжа дууладаг Сарюунымнай наһанай нүхэр, БГУ-гай багша, түүхын эрдэмэй кандидат, ерээдүйн журналистнуудые бэлдэдэг Баир Сибиданов ехэ олон дуу мэдэхэ, зохидоор дуулажа шададаг байһанаа гэршэлбэ. Энэл үдэр алдарта Байгалай дэргэдэ түрэнэн үдэрөө тэмдэглэжэ байһан хэблэл захилгын таһагай хүдэлмэрилэгшэ Алдар Бубеевтээ зориулһан амаршалгын дуунуудаа, удха түгэлдэр шүлэгүүдээ булта оролдон гүйсэдхэжэ, нёдондо айл болоһон залуу гэр бүлынхидтэ ута наһа, удаан жаргал, олон хүүгэдтэй, олзотой омогтой, ажалдаа амжалттай, ажабайдалдаа золтой байхыень хүсэбэбди. Үрээлэй дээжэ ажалшадтаа хүргэһэн суг хүдэлдэг нүхэднай – хүхюун, дорюун зантай корреспондентүүд Борис Балданов (“Спорт-Тамир” газетын редактор), Цырегма Сампилова, даамгай, зохид зан абаритай Дыжит Мархадаева, Татьяна Жимбуева, компьютертай холбоотой ажалтай, тэрэнээ бэрхээр “хазаарлагшад”, бэрхээр хүдэлдэг Аркадий Батомункуев, Алдар Бубеев, хинан шалгагша, оролдосотой оператор-корректор Сэсэг Дабаева, хэблэлэй ажалда гол хубитаяа оруулһан Дарима Цыбикова, хэблэл захилгын ажалда шармайн ороһон Владимир Дульбеев, Оксана Цыденова болон бусад үгэ хэлэхэдээ, амархаяа ерэнэн бүхы зоной хэшэг, баяр болодог, ариг сэбэр үһатай Байгал далайдаа сэнгэн, хүчин амаржа, хүсэ шадал нэмэжэ, үдэр бүрингөө, туха сүлөөгүй ажалдаа ошохоо байһанаа мэдүүлбэд. Үглөөдэрыньшье сэлмэг тэнгэритэй, нарадай үдэрөөрнь бахархажа, баярлажа, баһал бүри дулаан болоһон адистай, аршаантай үһандань шунган орожо, шадаха шадахаараа таваржа, булта амарһан гэр байраа сэбэрлэжэ, бог шоройгоо Байгал далайнгаа эрьээр суглуулжа, нэгэ газартань обоолоод (бог шорой суглуулжа контейнернүүдэй, хайрсагуудай үгы байһанинь халагламаар) сэдхэл дүүрэн, хүсэ шадал ехэтэй боложо, гэртээ Улаан-Үдээ бусаабди. Бидэнэр – би Лиза зээтээ, Татьяна Жимбуева дүү хүбүүнтээ хүршэ байһан хүмэдэ орожо, аргагүй хайхан алтарь, Христос бурхадтай дүрэ зурагуудые харабабди. Удаань мүргэлэй уншалга шагнаббди, Андрей ород хүрьгэнэйнгөө ажаמידаралай, гэр булын түлөө шубуун дэнгүүдые нособобди...

Август нарада тэмдэглэгдэдэг “Байгалай үдэртэ” (1997 ондо энэ үдэр бии болгогдоһон) хүн зониие Байгалаа аршалхы уряалха бэшэ, хүн бүхэн Байгалай дэргэдэ амарһан газартаа гамтайгаар хандаха, сэбэрлэхэ ёһотой гэжэ һангадана. Бидэнэй амарха хэрэгые урагшатайгаар эмхидхэһэн, түлөөнэгүй транспортаар, айлшадые угталгын байшанда байлгахаар

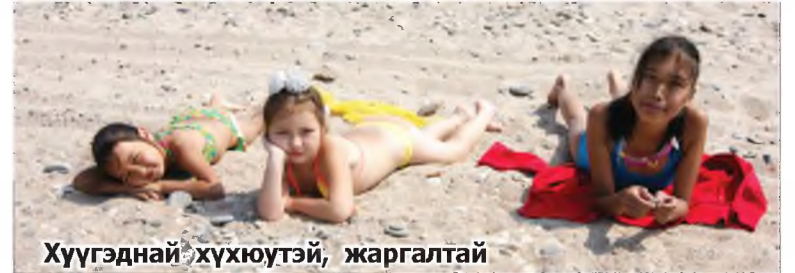
мүнгөөр хангаһан Хэблэлэйнгээ байшангай хүтэлбэрилэгшэдтэ – директор, ахамад редактор Валерий Викторович Хартаевта, эмхидхэлэй комитеттэ ороһон, бидэниие хайнаар амаруулһан, сэнгүүлһэн Владимир Бадмаевич Дульбеевтэ, Туяна Владимировна Самбяловада, Дарима Цыренванчиковна Цыбиковада, Оксана Жалсановна Цыденовада хүүгэд, аша зээнэрэйнгээ, бултанай зүгһөө үнэн зүрхэнэй баяр хүргэнбди.

Ерээдүүдэ томоһоо томо амаралта-аяншалгын зоной Байгалай эрьедэ байгуулагдахада, бидэнэрһээ эхилээд республикимнай зон “зэрлиг” онол аргаар амаржа шадахаа болижо, иимэшүү айлшадые угталгын иимэ байшангуудта ехэ үнэ сэнһээ боложо, орожо амарха аргагүй болоходоо болохобди гэнэн һанамжануудшые бидэнэй дунда баһа хэлэгдэнэ һэн... Россиин ахамад санитарна врач Геннадий Онищенкын тэмдэглэхээр, элдэб ондо ондоо сэнгүүдтэй амаралтын байшангууд, үнэхөөрөө, тон олон болонхой, булта нэгэ адли сэнгээр үримшуулагдаагүй байһаар, тийхэдэ болбосон түхэлтэй байранууд, газар гараха (“мориёо эрьехэ”) газарнууд үсөөн, бог шорой хаяха хайрсагууд үгы шахуу, байхадаашье саг болзор соогоо сэбэрлэгдэнгүй, абаашагдаагүй байһанинь голхормоор байна гэжэ бидэшые хэлэхэ аргатайбди. Хариин олон ондоо гүрэнүүдээр аяншалһан хадаа хүн бүхэнэйнь баһаһаа ариг сэбэрээр ажаמידархаар хүмүүжүүлэгдэдэг һургаалтай, заншалтай байһаарнь омогорхохоор, баярлахаар байдаг лэ даа. Ядахын сагта холо ошоод яахамнайб, Байгал ошоходоо, үргэлтэй, мүргэлтэй Маандариг хадаа тогтоходоо, бог шорой бү хаяит гэнэн уряа харанабди, зүгөөр “мориёо эрьедэг” газартань аргагүй муухай байна. Хүн бүхэн түрэл нютагаа, алдар суута Байгалаа аршалан сахиха, гамнаха зэргэтэй гэжэ һананабди. Бүхы Россиин 10 эрдэни зэндэмэниин тоодо алдарта Байгал арюун далайгаа Интернеттэ дуу үгэлгөөр оруулажэ гэжэ бүхы нютагаархидтаа ханданабди!

Саг соогоо ариг сэбэр үһатай Байгалаа хамгаалаагүй һаамнай, байгаалимнай бидэнээ, хүн түрэлтэнөө хэнээхэ байха. Бидэ Виктория басагантаяа Турциин Антали хото хүүгэдэй конкурсно ошоходоо, сэбэр үһанай ехэл үнэтэй, сэнтэй байһыне ойлгоо һэмди. Тойроод үнгэтэ гоё кинодо харадагтал хүхэ номин, хайханай хайхан амаралтын газарнуудтай Дундада далай хаража баясаабди, зүгөөр даһатай үһатай, тиймэһээл хүхэ номин даһанһаа иимэ үнгэтэй байгаа бшуу. Наяхан телевидениин 3-дахи каналаар харахадани, байгаали хүн түрэлтэндэ эрид шанга харюу үгэн, хэнээхэ зо-

Онгосыешье хүсэхэ шадалтайбди

Хүүгэднай хүхюүтэй, жаргалтай

Бэрхэ тогоошод Н.Еманакова, Н.Крылова

рилготойгоор ута поезд шэнгээр хойно хойноһоо үнжалсаһан шелкопряд хорхойнуудые Калининградска областьдо бии болгобо, тийхэдэ космоһоо ерэнэн урид мэдэгдээгүй томонууд микроб, бактеринүүд Америкэдэ олдобо гэжэ хэлэжэ байгаа һэн.

Газар дээрэмнай сэбэр үһанай хомордожо байһан сагта (энэ асуудалаар ехэ һонин хөөрөө, видеоматериалуудые бүхэдэлхэйн мэдээжэ топ-модель Ирина Пантаева Улаан-Үдэдэ болоһон уулзалга дээрэмнай хөөрөжэ байгаа һэн) дэлхэйн сэбэр үһанай 5-дахи хубиие эзэлдэг алдарта Байгалаа эб хамта эрид шиидэмгэйгээр аршалайял, сахин хамгаалайял!

Бэлигма ОРБОДОВА, Аркадий БАТОМУНКУЕВАЙ фото.

Амархада аятай даа